

EDEBİYATTA DOĞAÜSTÜ KORKU

H. P. LOVECRAFT

KÜNYE

Yazar

Lovecraft, Howard Phillips

Eser

Edebiyatta Doğaüstü Korku

Eserin Özgün Adı

Supernatural Horror in Literature

Çeviri

Kerem Tuğran

Yayınevi

Bonobo Press, Kasım 2023

İletişim

info@bonobomag.com

©2023, Bonobo Press. Bu eserin Türkçe çevirisi ve yayını Bonobo Press tarafından yapılmıştır. Tüm hakları saklıdır. Bu eserin herhangi bir bölümü, Bonobo Press'in yazılı izni olmaksızın herhangi bir şekilde (elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt veya başka bir yöntemle) çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya yayınlanamaz. "Supernatural Horror in Literature" orijinal eseri H.P. Lovecraft tarafından yazılmış olup, bu çeviri eserin kamuya açık bir kaynaktan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Edebiyatta Doğaüstü Korku

H.P. Lovecraft

I. Giriş

İnsanlığın en eski ve güçlü hissi korkudur ve en eski ve güçlü korku türü de bilinmeyenin korkusudur. Bu gerçeklere çok az psikolog karşı çıkacaktır ve kabul ettikleri bu gerçek, tuhaf korkunç masalın edebi bir biçim olarak gerçekliğini ve saygınlığını kazanmasını sağlamaya yeterlidir. Buna karşı sık sık hissedilen duygulara ve dış etkenlere bağlı olan materyalistik gelişmişliğin bütün direkleri yıkılmıştır ve safça sıkıcı bir idealizm ile estetik motivasyonları ıskartaya çıkartır ve öğretici edebiyatı öne çıkararak okuyucuyu sırtan iyimserliğin uygun bir seviyesine çıkarmak ister. Ancak bütün karşı çıkışlara rağmen tuhaf hikaye hayatta kaldı, gelişti ve mükemmelliğin olağanüstü seviyelerine ulaştı. Tuhaf hikaye, çekiciliği her zaman evrensel olmayan yaygın ve temel bir prensip üzerine kuruldu; uygun hassasiyetteki zihinlerde etkili ve kalıcı olması gerekliliği.

Hayali korku genellikle dar alanda bir çekiciliğe sahiptir çünkü okuyucudan belli bir seviyede hayal gücü ve günlük hayattan kopabilme yeterliliği ister. Görece olarak çok az kişi dış dünyanın dürtülerinin büyüünden azaddır ve sıradan his ve olayların hikayeleri, ya da bu his ve olayların ortak duygusal tahribatından dolayı, çoğunluğun tercihlerinde ilk sırayı alacaktır. Belki de, haklı olarak, bu sıradan durumların insan olma deneyiminin büyük parçasını oluşturmasından dolayı bu durum ortaya çıkmıştır. Fakat hassaslar her zaman bizimle birlikteler ve bazen meraklı hayalperestlik damarı en katı kafa yapısının bile karanlıkta kalmış bir köşesini işgal edebilir. Böylece hiç bir mantığa uydurma, düzene sokma ya da Freudçu analiz baca kenarı fısıldaşmalarının veya ıssız ormanların heyecanını ortadan kaldıramaz. Burada insanlığın diğer (psikolojik) örgüleri veya gelenekleri kadar gerçek ve ruhsal deneyimin derinlerine kök salmış bir psikolojik örgü veya gelenek vardır. Sayısal olarak fazla olmasa da türümü-zün çok önemli bir azınlığı üzerindeki gücü kaybetme örüntüsü veya geleneği dinsel duyguyla yaşıt ve onun pek çok yönü ile yakından ilişkili ve en derin biyolojik mirasımızın çok büyük bir parçasıdır.

İnsanın ilk dürtüleri ve duyguları onun kendini içinde bulduğu çevresine olan tepkilerini belirlerdi. İnsanın çevresinde iken anlamadığı belirli duygular - ve ilk günlerinde evren bunlarla doluydu - sebep ve sonuçlarını bildiği hadiseler etrafında büyüyen zevk ve acıyı temel alır. Az ve basit fikirleri ve sınırlı deneyimi olan bir ırkın yapacağı türden kişileştirmeler, harika yorumlar ve huşu ve korku duyumları doğal olarak ortaya çıkmıştı. Bilinmeyen, beklenmeyen gibi, bizim ilkel atalarımız için gizli ve tümnden dünya dışı nedenlerden dolayı insanlığın başına gelen lütuf ve belanın berbat ve her şeye gücü yeten kaynağı oldu. Öylelikle bilinmeyen, açıkça hakkında hiçbir şey bilmediğimiz ve bir parçası olmadığımız varoluş semalarına aitti. Benzer şekilde hayal görme hadisesi gerçek olmayan ya da ruhsal dünya kavramının oluşturulmasında yardım etti ve genel olarak, vahşi insanlık şafağı çok güçlü bir doğaüstü hissine sebep oldu. İnsanın kalıtsal özünün dine ve batıl inançlara doygun hale gelmesine şaşmamıza gerek yok. Bu doygunluk, yalın bilimsel bir gerçek olarak, bilinçaltı zihni ve doğal içgüdüler dikkate alındığında neredeyse kalıcı olarak ele alınmalı. Çünkü bilinmeyenin alanı binlerce yıldır düzenli olarak daralmasına rağmen, sonsuz bir gizem rezervuarı hâlâ dış kozmosun çoğunu içine alıyor. Bir zamanlar gizemli olan ve bütün nesnelerin ve süreçlerin etrafında asılı duran güçlü kalıtsal ilişkilerin engin artıkları artık açıklanabilir hale geldiler. Ve dahası, eski içgüdülerin sinir dokusunda halihazırda bir psikolojik düşkünlüğü var. Bu da onları bilinçli zihin bütün meraklarından arındırılrsa dahi karanlıklarda işler halde tutar.

Ölümün acısını ve tehdidini zevkin kendisinden daha canlı bir şekilde hatırlamamız ve bilinmeyenin iyiliksever yönüne olan hislerimizin geleneksel dini törenler tarafından belirlenip resmileştilmesinden dolayı doğaüstü folklorumuzda, kozmik gizemin daha karanlık ve daha kötücül tarafının payına baskın figür olmak düşmüştür. Bu eğilim de, belirsizlik ve tehlikenin her zaman yakın müttefik olması gerçeğinden dolayı güçlenmiştir. Böylece her tür bilinmeyen dünya yaratımı da tehlike ve kötü olasılıklar dünyası olmuştur. Bu korku duygusu ve kötülüğe merakın kaçınılmaz cazibesi fazladan eklenince, canı gereklilikten olan ve insanlık ırkı var olduğu sürece de devam edecek olan, şiddetli duygu ve yaratıcı kışkırtmanın bileşik vücudu doğar. Çocuklar her zaman karanlıktan korkacaklardır ve zihinleri kalıtsal dürtülere hassas olan insanlar her zaman yıldızların ardındaki uçurumlarda titreyen ya da yalnızca ölülerin ve ay çarpmasına maruz kalanların görebileceği kutsal olmayan boyutlarda kendi küremize korkunç bir şekilde baskı yapan gizli ve dipsiz dünyalardaki garip hayatlar düşüncesi karşısında titreyeceklerdir.

Bu temel ile hiç kimse kozmik korku edebiyatının varlığına şaşmamalı. O her zaman var oldu ve her zaman var olacak ve onun inatçı gücüne dair zaman zaman tamamen zıt eğilimlere sahip yazarların izole hikayelerde sanki zihinlerinden fırlayan bu şekiller yoksa onlara musallat olacakmış gibi şanslarını denemeye iten dürtüden daha iyi bir kanıt olamaz. Böylelikle Dickens tekin olmayan bir çok hikaye örgüsünü, Browning tüyler ürpertici şiiri Asilzade Roland'ı, Henry James Yürek Burgusu'nu, Dr. Holmes muğlak romanı Elsie Venner'i, F. Marion Crawford Üst Yatak'ı, ve başka bir kaç örnek daha, sosyal işçi Mrs. Charlotte Perkins Gilman Sarı Duvar Kağıdı'nı yazdı ve mizah yazarı W. W. Jacobs, Maymun Pençesi adlı o yetenekli melodramatik parçayı üretti.

Bu tarz korku edebiyatı dışarıdan aznı görünen fakat psikolojik olarak tamamen farklı olan fiziksel korku ve sıradan ürpertici edebiyat ile karıştırılmamalı.

Böyle bir yazının da kuşkusuz, biçimciliğin ya da yazarın bilerek göz kırpmasının hastalıklı bir biçimde doğal olmayanın gerçek anlamını ortadan kaldırdığı geleneksel, hatta gülünç ya da mizahi hayalet öykülerinin yeri olduğu gibi, bir yeri vardır fakat bu şeyler en yalın haliyle kozmik korku edebiyatı değillerdir. Kurala göre gerçek tuhaf hikaye gizli cinayet, kanlı kemikler ya da şingırdayan zincirlerden daha fazlasıdır. Dışsal ve bilinmeyen güçlerin olduğu soluksuz ve açıklanamaz bir korku ile karışık saygının bulunması gerekir. Ciddiyetin ve uğursuzluğun konu olduğu insan beyninin bu en korkunç kavramına dair bir ipucu olmalı - habis ve müstesna bir askıda kalma ya da kaosun ve keşfedilememiş uzayın şeytanlarının saldırılarına karşı tek sığınağımız olan değişmez doğa yasalarının yenilgisi.

Doğal olarak bütün tuhaf hikayelerin tamamen bir teorik modele uymasını bekleyemeyiz. Yaratıcı zihinler düzensizdir ve en iyi kumaşların dahi solgun yerleri vardır. Üstelik çoğu en seçkin tuhaf iş bilinçsizdir ve kitlesel etkisi çok farklı bir kadroya sahip olabilecek malzemelerin içine dağılmış unutulmaz parçalar halinde ortaya çıkar. Atmosfer çok önemlidir. Özgünlüğün son kriteri hikaye örgüsünü konu ile uydurmak değil, belirli bir duyumun yaratılmasıdır. Genel olarak, sosyal bir etki yaratma ya da eğitme amacı olan tuhaf hikaye ya da dehşetin nihayet doğal nedenlerle açıklandığı bir hikaye eşsiz bir kozmik korku hikayesi değildir. Fakat buna benzer hikaye örgüleri çoğunlukla gerçek doğaüstü korku edebiyatı olan yalıtılmış bölümler içerirler. Bu nedenle tuhaf hikayeyi yazarın niyeti ya da sırf hikayenin işleyişi ile değil en sıradan noktasında ulaştığı duygusal düzey ile yargılamalıyız. Eğer uygun duyumlar uyanlırsa, böyle bir “yüksek nokta”, daha sonra ne kadar sıradan bir şekilde aşağı çekilirse çekilsin, tuhaf edebiyat olarak kendi değerleriyle kabul edilmelidir. Gerçek tuhafı test etmenin yollarından biri basitçe şudur - okuyucuda derin bir korku duygusu uyandırıp uyandırmadığı ve bilinmeyen semalarla ve güçlerle temas; sanki siyah kanatların çırpınması ya da bilinen evrenin en uç kenarındaki dışsal şekillerin ve varlıkların birbirine sürtünmesi gibi seslerin huşu içinde dinlemenin muğlak ve çapraşık tavrı. Ve tabi ki bir hikaye bu atmosferi ne kadar bütünlüklü ve birlik içinde aktarırsa, bahsi geçen yayında bir sanat eseri olarak o kadar iyidir.

II. Korku Hikayesinin Şafağı

İlkel duyguyla bu kadar yakından bağlantılı bir suretten doğal olarak beklenebileceği gibi, korku masalı insan düşüncesi ve konuşması kadar eskidir.

Kozmik terör bütün ırkların erken folklorlarının bir parçası olduğu görülmektedir ve bir çok arkaik balad, tarihçe ve kutsal yazıtlarda kristalleşmiştir. İblisleri ve hayaletleri uyandırma ayinleri ile aslında tarih öncesi dönemde ortaya çıkan ve Antik Mısır ve Sami halkları arasında zirve noktasına ulaşan detaylı törensel büyü'nün öne çıkan bir özelliğiymi. tuhafının Kadim Doğu zihinlerindeki gücünü Enok'un Kitabı ve Süleyman'ın Anahtarı gibi parçalar oldukça iyi resmeder ve bu tür parçalar yankıları belirsiz bir şekilde günümüze kadar uzanan kalıcı sistemler ve geleneklere dayanıyordu. Soyut korkunun dokunuşları klasik edebiyatta görülmektedir ve klasik yönteme yakın ancak yazılı mecranın eksikliği nedeniyle ortadan kaybolan balad edebiyatına büyük etkisine dair kanıtlar mevcuttur. Hayali bir karanlığa gömülmüş olan Orta Çağ bunun dışı vurumu için muazzam bir dürtü sağladı ve Doğu ve Batı benzeri yerler kendilerine çeşitli folklorlardan, akademik büyü ve kabalacılıktan miras kalan karanlık töreleri koruma ve geliştirme ile meşgullerdi. Cadı, Kurtadam, vampir, ve gul uzanların ve ninelerin dillerinde uğursuzca türedi ve ve sözlü hikayeyi veya şarkıyı resmi edebi kompozisyondan ayıran sınırın ötesine geçen son adımı atmak için çok az teşvik gerekiyordu. Şarkta tuhaf hikaye neredeyse mutlak fantaziye dönüşecek kadar muazzam renk ve canlılıkta idi. Batıda mistik Cermen karanlık kuzey ormanlarından aşağıya indi ve Kelt, Druid koruluklarındaki garip sunakları hatırladı. tuhaf hikaye yarı anlatılan yarı ima edilen dehşetlerin etkisini iki katına çıkaran berbat bir yoğunluk ve ikna edici bir cidiyet atmosferine büründü.

Batı korku geleneğinin gücü tartışmasız, garip adetleri - Ari halktan ve tarımdan önce bodur Mongol ırkının Avrupa'da koyun ve sığırları ile avare dolaştığı zamanlardan gelen - hatırlanamayacak kadar eskilikteki isyankar doğurganlık ayinlerinden türemiş gece tapınanların gizli ama varlığından şüphe edilen tüyler ürpertici kültünden gelmektedir. Bu gizli din, bahsi geçen bölgedeki Druid, Yunan-Roma ve Hristiyanlık'ın görünür inançlarına karşı köylüler arasında binlerce yıl boyunca gizlice yayıldı, geleneksel keçi, koyun ve sığırların üreme mevsimi olan Walpurgis Gecesi ve Cadılar Bayramında, terkedilmiş ormanlardaki ve uzak tepelerin zirvesindeki Cadıların Şabacı ile anılır. Bu bağlamda gizli din büyücülük efsanesinin engin kaynağı olmasının yanı sıra Amerika Salem örneğinde olduğu gibi yaygın cadı avlarına neden oldu. Özüne yakın olarak ve belki de aslında özü ile bağlantılı olarak, Kara Ayin benzeri korkuları üreten tersine çevrilmiş ilahiyatın korku dolu gizli usulü ya da Şeytana tapınma idi. Daha çok bilimsel ve filozofik gayeler güden ancak aynı nihai hedef için çalışan kişilere ratlayabiliriz - astrologlar, kabalacılar, Albertus Magnus veya Raymond Lully benzeri simyacılar, böylesine cahil çağlarda değişmez şekilde bol olan kişiler ile. Veba dalgalarının getirdiği karanlık çaresizlik ile yoğunlaşan ortaçağ korku ruhunun yaygınlığı ve derinliği zamanın en iyi Gotik dini işlerinin bir çoğuna kurnazca dahil edilen grotesk oymalar ile ölçülebilir. Notre Dame ve Mont St. Michel'in şeytani gargoylları bunun en ünlü örnekleridir. Ve bu dönem boyunca, hatırlanmalı ki, eğitimlilerde olduğu gibi eğitimsizler arasında da doğaüstünün her şeklini içeren, en ılımlı Hristiyan öğretilerinden, cadılığın ve kara büyü'nün en canavarca hastalıklarına kadar, sorgulanamaz bir inanç vardı. Rönesans dönemi büyücü ve simyacıları - Nostradamus, Trithemius, Dr. John Dee, Robert Fludd ve benyerleri - altı dolu bir zemine doğmuşlardı.

Bu verimli topraklarda günümüzde modern usullerle üstü örtülmüş veya değiştirilmiş olarak tuhaf edebiyatta görülen en kasvetli mitler ve efsaneler çoğaldı. Birçoğu en erken sözlü geleneklerden alınmıştır ve insanoğlunun kalıcı mirasının bir parçasını oluştururlar. Görünen ve kemiklerinin gömülmesini talep eden gölge, hala yaşayan gelinini alıp götürmek için gelen şeytan sevic, gece rüzgarı üzerinde giden ölüm ifriti ya da psikopomp, insan-kurt, mühürlü salon, ölümsüz büyücü - bunların hepsi sonradan Bay Baring-Gould tarafından etkili bir biçimde kitap olarak derlenen ortaçağ geleneğinin meraklı esas metninde bulunabilir. Mistik kuzeyli kanının güçlü olmasından olsa gerek, popüler hikayelerim atmosferi giderek gerginleşti. Latin ırklarında temel mantığın dokunuşu vardır ve bir çoğu çekiciliğin iması niteliğinde olan bizim kendi orman doğumlu ve buzla beslenen fısıltılarımızın garip batıl inançlarını bile reddeder.

Bütün kurgu hikayeleri ilk olarak şiirde geniş yer bulduğu gibi, tuhafının kalıcı olarak standart edebiyatta yerini bulması da ilk şiirde olmuştur. Çoğu kadim örnekte, işin

garibi, Petronius'un kurtadam olayı, Apuleius'daki korkunç pasajlar, Genç Pliny'nin Sura'ya yazdığı kısa ancak meşhur mektubu ve İmparator Hadrian'ın azad ettiği kölesi Phlegon'un Harika Olaylar Hakkında adlı garip derlemesi gibi, nesir halindedir. İlk olarak Phlegon'da ceset gelinin tüyler ürpertici hikayesini buluruz. Philinnion ve Machates daha sonraları Proclus ile ilişkilendirilmiş ve modern zamanlarda Goethe'nin Corinth Gelini ve Washington Irving'in Alman Öğrencisi'ne esin kaynağı olmuştur. Fakat zamanla eski Kuzey mitleri edebi bir hal aldı ve bu sonraki geç dönemde o günün edebiyatında sürekli bir yer edinmesine rağmen, sadece Orta Çağ ve Rönesans yaratıcı yazınının büyük bölümünde bulduğumuz gibi genellikle ölçülü miktarda tuhaf buluruz. İskandinav Edda ve Sagaları (destanları) kozmik korku ile gürler ve Ymir'in haşın korkusu ve onun biçimsiz dölü ile titrer. Bizim Anglo-Sakson Beowulf ve sonradan gelen kıtasal Nibelung hikayeleri tekinsiz tuhaf ile doludur. Dante, klasik ürpertici atmosferin öncüsüdür ve Spenser'in görkemli dörtlüklerindeki manzara, olay ve karakterlerdede fantastik terörün ufak dokunuşlarından fazlası vardır.

Nesir edebiyatı bize erken balad eserlerinden esin alınmış bir çok ürpertici anın bulunduğu Malory'nin Arthur'un Ölümü adlı eserini verir - Sör Lancelot'un Perilous Şapel'indeki cesetten ipek ve kılıcı çalması, Sör Gawaine'nin hayaleti, Sör Galahad tarafından görülen mezarlığın habis ruhu gibi- diğer ve daha kaba örnekler ise kuşkusuz cahiller tarafından hoyratça satılan ve yutulan ucuz ve sansasyonel kısa ve ucuz kitapçıklarda ortaya konmuştur.

Elizabeth dramasında, Dr. Faustus, Macbeth'teki cadılar Hamlet'teki hayalet ve Webster'in dehşetengiz iğrençliği ile beraber, şeytaninin halk zihnindeki kalıcı yerini hemen farkedерiz. Gerçekteki cadı ve cadıcılık korkusunun yarattığı terör önceleri kıtada en vahşi halini alan ve Birinci James'in cadı avı seferlerinin güçlenmesi ile İngiliz kullaklarında yüksek sesle yankılanmaya başlaması ile yerini sağlamlaştırdı. Çağlar boyu pusuda yatan mistik nesire okuyucu dünyasının hayal gücünü uyaran uzun bir cadılık ve şeytani bilim incelemesi eklendi.

Onyedinci yüzyıl boyunca ve onsekizinci yüzyıla girerken günümüzde kibar ve kabul görmüş edebiyatın kontrolü altında tutulan, karanlık karakterli avare efsaneciliğin ve balad şairliğinin büyüyen ağırlığını gözlemleriz. Kısa ve ucuz korku kitapları ve tuhaf kitaplar çoğaldı ve insanların hevesli ilgisi, Dafoe'nun kötü satan ölüm üzerine teolojik bir söylevin üstü kapalı biçimde reklamı yapılması için yazdığı, ölü bir kadının uzak bir arkadaşını hayalet olarak ziyaretini konu eden Bayan Veal'in Ortaya Çıkışı adlı alelade hikayesi gibi parçalarda gözümüze çarpıyor. Sosyetenin üst sınıfları doğaüstüne olan inançlarını kaybediyorlardı ve klasik gerçekçilik hevesine kapılıyorlardı. Sonra, Kraliçe Anne zamanında Doğu hikayelerinin tercümesi ile başlayan ve yüzyılın ortalarına doğru nihai şeklini alan, romantik hislerin dönemi - doğanın verdiği yeni bir haz ve geçmişin, garip sahnelerin, cesur eylemlerin ve inanılmaz mucizelerin yansımasından türeyen bir dönem - gelir. Bunu, sözleri kerametlere, garipliklere ve korkudan tüyleri ürperten şeylere getirdikleri yeni nitelikler ile ilk şairlerde hissedерiz. Ve son olarak, günün romanlarında bir kaç çekingen tuhaf sahneden sonra - Smolett'in Ferdinand'ın Maceraları ve Kont Fathom gibi - ortaya çıkan dürtü yeni bir yazın okulunun doğuşunda hız kazanır: korkunç ve fantastik 'Gotik' nesir kurgu yazını, uzun ve kısa, bir çok durumda sanatsal değer açısından oldukça ihtişamlı olan sayısız edebi akımı miras bıraktı. Üzerinde düşünüldüğünde, sabit ve akademik olarak tanınan bir edebi biçim olarak tuhaf hikaye anlatımının nihai doğumunun bu kadar geç olması gerçekten dikkate değerdir. Dürtü ve atmosferin insanlık kadar eski olmasının yanında yaygın edebiyatın tuhaf hikaye örneği onsekizinci yüzyılın çocuğudur.

III. Erken Gotik Roman

Ossian'ın gölgeli ve perili manzaraları, William Blake'in kaotik görüleri, Burns'ün Tam O'Shanter'ındaki grotesk cadı dansları, Coleridge'in Christabel ve Kadim Denizci'sin-deki uğursuz şeytancılık, James Hogg'un hayaletimsi çekicilikteki Kilmeny'si ve Keat'in Lamia ve diğer şiirlerindeki sınırlandırılmış kozmik korkuya yaklaşımı, tuhafın resmi edebiyata gelişinin Britanyalı yansımalarıdır. Bizim kıtadaki Cermen kuzenlerimiz de yükselen sele karşı aynı derecede açıktılar ve Bürger'in Vahşi Avcılar'ı ve daha da meşhuru iblis damat baladı Lenore - her ikisi de İngilizcede doğadışına saygısı büyük olan Scott tarafında taklit edildi - sadece Alman şarkılarının sağladığı bu garip zenginliğin bir parçasıdır. Thomas Moore benzer kaynaklardan Yüzük baladında ürpertici şekilde yankılanan hortlak benzeri heykel-gelin efsanesini (daha sonraları Prosper bunuMérimée Ille Venüs'ünde kullandı ve kaynakları oldukça eskiye kadar takip edilebilir) uyarladı. Goethe'nin sadece bir balad olmaktan klasik ve çağların koz-mik trajedisi olmaya geçiş yapan ölümsüz şaheseri Faust, Alman şiirsel dürtüsünün ulaştığı nihai zirve olarak kabul edilebilir.

Fakat bu büyüyen dürtüye nihai şeklini vermek ve edebi korku hikayesinin son halinin gerçek yaratıcısı olmak, oldukça şen ve ağdalı dili olan İngilizlere kaldı. Ortaçağ roman-tikliği ve sanatseverin şaşırtmacası olarak orta çağ gizeminin meraklısı olan Walpole 1974'te Strawberry Hill'deki ikametgahını hünerle Gotik bir kale olarak taklit ettiği Ot-ranto Kalesi'ni yayınladı. Baştan sona ikna ediciliği olmayan ve ortalama olan bu hikaye tuhaf edebiyatı üzerinde neredeyse paralel olmayan bir etkiye sahip olmuştur. İlk başta sadece efsanevi Onuphrio Muralto'nun İtalyancasından William Marshal, Gent tarafın-dan yapılan bir çeviri olarak girişimde bulunan yazar, daha sonra kitapla olan bağlantı-sını kabul etmiş ve kitabın geniş ve ani popüleritesinden memnuniyet duymuştur. Bu popülerite bir çok baskıya, erken dramlaştırma ve toplu kopyalamaya kadar uzandı.

Hikaye - sıkıcı, yapay ve melodramatik - hiçbir yerde gerçekten tuhaf bir atmosfer yara-tılmasına izin vermeyen canlı ve yavan bir üslupla daha da zayıflatılmıştır. Hikayede bir soy kurmaya kararlı, vicdansız ve tahtı zorla ele geçiren bir prens olan Manfred anlatı-lır. Prens tek oğlu olan Conrad'ın gerdek sabahında gizemli ve ani ölümünün peşinde karısı Hippolita'dan ayrılıp kaderinde talihsiz bir gençlik olan hanımefendi ile evlenir. Bu arada delikanlı kale avlusunda kafasına düşen devasa miğfer altında ezilmiştir. Dul kalan gelin Isabella, kaderden kaçır ve kalenin altındaki yeraltı mezarlarında soylu ve genç bir kurtarıcı ile karşılaşır, Theodore. Theodore bir köylüye benzemesine rağmen, garip bir biçimde yaşlı Lord Alfonso'ya benzer. Kısa süre sonra doğadışı olaylar çok farklı şekillerde kaleye taarruz eder; devasa bir zırhın parçaları orada burada bulunur, Bir portre çerçevesinden dışarı çıkar, bir yıldırım abideyi parçalar ve Alfonso'nun de-vasa ve zırhlı hayaleti ayrılan bulutlar arasından Aziz Nicholas'ın göğsüne inmek üzere harabelerden dışarı fırlar. Kur yaptığı Manfred'in kızını ölüm nedeniyle - babası tara-fından yanlışlıkla katledilmiştir - kaybeden Theodore'un Alfonso'nun oğlu olduğu ve bu nedenle mülkün haklı varisi olduğu keşfedilir. Isabella ile evlenerek ve mutlu ve mesut yaşamaya hazırlanırken hikayeyi bitirir. Manfred - aslında gaspçılığı oğlunun doğadışı ölümüne ve kendisinin doğadışı yollarla tacize uğramasına neden olan kişi - pişmanlık nedeniyle bir manastırda inzivaya çekilir ve perişan eşi de komşu bir rahibeler manas-tırına sığınır.

Hikaye işte böyle; düz, yapmacık ve tuhaf edebiyatı oluşturan gerçek kozmik dehşet-ten tamamen yoksun. Yine de çağın, yansıttığı tuhaflık ve hayali antiklik dokunuşlarına duyduğu susuzluk öylesine büyüktü ki, en sağlam okuyucular tarafından ciddiye alındı ve özündeki beceriksizliğe rağmen edebiyat tarihinde yüce bir öneme sahip bir kaideye yükseltildi. Her şeyden önce yaptığı şey, yeni bir tür sahne, kukla karakterler ve olaylar yaratmaktı; tuhaf yaratıma daha doğal bir şekilde adapte olan yazarlar tarafından daha iyi bir şekilde ele alınan taklitçi bir Gotik okulun büyümesini teşvik etti ve bu da koz-mik dehşetin gerçek yaratıcılarına - Poe ile başlayan gerçek sanatçılar çizgisine - ilham verdi. Bu yeni dramatik araçlar, her şeyden önce müthiş antikliği, ucsuz bucaksız mesa-feleri ve başıboşluğu, terk edilmiş ya da yıkık kanatları, nemli koridorları, sağlığa zararlı gizli yeraltı mezarları, hayaletler ve dehşet verici efsaneler galaksisi, gerilim ve şeytani korkunun çekirdeği olarak Gotik şatodan oluşuyordu. Buna ek olarak, kötü adam olarak zalim ve kötü niyetli asilzadeyi; büyük dehşetlere maruz kalan ve okuyucunun sem-patisi için bir bakış açısı ve odak noktası olarak hizmet eden aziz, uzun süredir zulüm gören ve genellikle yavan kadın kahramanı; her zaman yüksek doğumlu ama genellikle mütevazı bir kılıkta olan cesur ve tertemiz kahramanı; karakterler için kulağa hoş gelen, çoğunlukla İtalyanca olan yabancı isimler; ve garip ışıklar, nemli tuzak kapıları, sönmüş lambalar, küflü gizli el yazmaları, gıcırdayan menteşeler, titreyen armalar ve benzeri sonsuz sahne özellikleri dizisini içeriyordu. Tüm bu gereçler Gotik romanın tarihi bo-yunca eğlendirici bir aynılıkla, ama bazen de muazzam bir etkiyle yeniden ortaya çıkar; ve daha incelikli bir teknik artık onu daha naif ve açık bir biçim almaya zorlarsa da, bu-

gün bile hiçbir şekilde yok olmamıştır. Yeni bir ekol için uyumlu bir ortam bulunmuştu ve yazı dünyası bu fırsatı değerlendirmekte gecikmedi.

Alman romantizmi Walpole'un etkisine hemen cevap verdi ve kısa sürede tuhaf ve kor-kunç olanın sözcüsü haline geldi. İngiltere'de ilk taklitçilerden biri ünlü Bayan Barbauld, sonra da Bayan Aikin oldu. 1773'te Sir Bertrand adlı tamamlanmamış bir bölüm yayınla-dı; bu bölümde gerçek dehşetin tellerine hiç de beceriksizce dokunulmamıştı. Karanlık ve ıssız bir bataklıkta, çalan bir çan ve uzaktaki bir ışıktan etkilenen bir asilzade, kapıları açılıp kapanan ve mavimsi bataklık yakamozu gizemli merdivenlerden ölü ellere ve canlandırılmış siyah heykellere doğru uzanan tuhaf ve eski kuleli bir şatoya girer. So-nunda Sör Bertrand'in öptüğü ölü bir kadının bulunduğu bir tabuta ulaşılır; öpücüğün ardından sahne çözülerek yerini, hayata döndürülen kadının kurtarıcısının onuruna bir ziyafet verdiği görkemli bir daireye bırakır. Walpole bu masala hayranlık duyuyor-du, ancak Otranto'nun daha da önemli bir çocuğuna daha az saygı gösteriyordu - Clara Reeve'in 1777'de yayınlanan Eski İngiliz Baronu. Gerçekten de bu öykü, Bayan Barba-uld'un bölümünü ayırt eden harici karanlık ve gizem duygusunu yansıtmaktan yoksun-dur; Walpole'un romanından daha az kaba ve tek bir hayalet figürüne sahip olmasıyla sanatsal açıdan daha tasarruflu olsa da, yine de yücelik için kesinlikle çok sönük kalır. Burada da şatonun erdemli varisi köylü kılığına girmiş ve babasının hayaleti aracılığıyla mirasına yeniden kavuşmuştur; ve burada da birçok baskıya, tiyatrolaştırmaya ve en sonunda Fransızcaya çevrilmesine yol açan geniş bir popülerlik vakası vardır. Bayan Reeve, ne yazık ki yayınlanmamış ve kayıp olan bir başka tuhaf roman daha yazdı.

Gotik roman artık edebi bir form olarak yerleşmişti ve on sekizinci yüzyıl sona yakla-şırken örnekleri şaşırtıcı bir şekilde çoğalıyordu. Bayan Sophia Lee tarafından 1785'te yazılan Ara, İskoç Kraliçesi Mary'nin ikiz kızları etrafında dönen tarihi bir öğeye sahiptir; ve doğaüstünden yoksun olmasına rağmen, Walpole dekorunu ve düzenini büyük bir ustalıkla kullanır. Beş yıl sonra, mevcut tüm lambalar, tamamen üstün bir düzenin yeni bir ışığının yükselmesiyle soldu - ünlü romanları dehşet ve gerilimi bir moda haline ge-tiren ve en sonunda kendi hayaletlerini zahmetli mekanik açıklamalarla yok etme gibi kıskırtıcı bir geleneğe rağmen, ürkütücü ve korku uyandıran atmosfer alanında yeni ve daha yüksek standartlar belirleyen Bayan Ann Radcliffe (1764-1823). Bayan Radcliffe, seleflerinin bilindik Gotik süslemelerine, sahne ve olaylarda dehaya yaklaşan gerçek bir doğaüstü duygusu ekledi; ortamın ve eylemin her dokunuşu, iletmek istediği sınır-sız dehşet izlenimine sanatsal bir şekilde katkıda bulundu. Kale merdivenlerindeki bir kan izi, uzaktaki bir mahzenden gelen bir inilti ya da gece ormanındaki tuhaf bir şarkı gibi birkaç uğursuz ayrıntı, onunla birlikte yaklaşan dehşetin en güçlü görüntülerini canlandırabilir; başkalarının abartılı ve zahmetli detaylandırmalarını açık ara geride bırakır. Romanın sonundan önce açıklandıkları için de bu imgeler kendi içlerinde daha az etkili değildir. Bayan Radcliffe'in görsel hayal gücü çok güçlüydü ve tuhaf fantezile-rinde olduğu kadar -her zaman geniş, büyüleyici bir şekilde resimsel ana hatlarda ve asla ince ayrıntılarda olmayan- hoş manzara dokunuşlarında da kendini gösterir. Onun başlıca zayıflıkları, sıradan hayal kırıklığı alışkanlığının yanı sıra, hatalı coğrafya ve tarih eğilimi ve romanlarını karakterlerden birine ya da diğerine atfedilen yavan küçük şiir-lerle donatma konusundaki ölümcül düşkünlüğüdür. Bayan Radcliffe altı roman yazdı; Athlin ve Dunbayne Şatoları (1789), Bir Sicilya Romanı (1790), Orman Romanı (1791), Udolpho'nun Gizemleri (1794), İtalyan (1797) ve 1802'de yazdığı ancak ilk kez ölümün-den sonra 1826'da yayımlanan Gaston de Blondville. Bunlardan Udolpho en ünlü-südüdür ve erken dönem Gotik masalların en iyi örneği olarak kabul edilebilir. Bu kitap, ailesinin ölümü ve teyzesinin şatonun lordu entrikacı asilzade Montoni ile evlenmesi sonucu Apenin Dağları'ndaki eski ve uğursuz bir şatoya nakledilen genç Fransız Emil-y'nin öyküsüdür. Gizemli sesler, açılan kapılar, korkunç efsaneler ve siyah bir perdenin arkasındaki bir oyukta isimsiz bir dehşet, kahramanımızı ve sadık hizmetçisi Annette'i tedirgin etmek için peş peşe harekete geçer; ama sonunda, teyzesinin ölümünden son-ra, keşfettiği bir mahkûm arkadaşının yardımıyla kaçır. Eve dönerken yeni dehşetlerle dolu bir şatoda durur -ölen şato sahibesinin yaşadığı terk edilmiş kanat ve siyah örtü-lü ölüm yatağı- ama sonunda, bir süre için doğumunu gizemli kılan bir sırrın açıklığa kavuşmasının ardından sevgilisi Valancourt ile güven ve mutluluğa kavuşur. Açıkçası, bu sadece tanıdık malzemenin yeniden işlenmiş halidir; ancak o kadar iyi işlenmiştir ki Udolpho her zaman bir klasik olarak kalacaktır. Bayan Radcliffe'in karakterleri kukla-dır, ancak öncüllerininkinden daha az belirgindirler. Atmosferik yaratım konusunda da zamanının en iyileri arasında yer alıyor.

Bayan Radcliffe'in sayısız taklitçisi arasında, Amerikalı romancı Charles Brockden Brown ruh ve yöntem olarak ona en yakın durandır. Onun gibi, yarattıklarını doğal açık-lamalarla yaraladı; ama aynı zamanda onun gibi, açıklanmadıkları sürece dehşetlerine korkunç bir canlılık veren tekinsiz bir atmosferik güce sahipti. Dışsal Gotik gereçleri ve

özellikleri küçümseyerek bir kenara atma ve gizemleri için modern Amerikan sahne-lerini seçmesi açısından ondan farklıydı; ancak bu reddediş Gotik ruhu ve olay türünü kapsamıyordu. Brown'ın romanları unutulmaz derecede korkunç sahneler içerir ve tedirgin zihnin işleyişini betimlemede Bayan Radcliffe'in romanlarından bile üstündür. Edgar Huntly, uykuda yürüyen bir adamın mezar kazmasıyla başlar, ancak daha sonra Godwinci didaktizm dokunuşlarıyla bozulur. Ormond, uğursuz bir gizli kardeşliğin bir üyesini içerir. Bu ve Arthur Mervyn, yazarın Philadelphia ve New York'ta tanık olduğu sarı humma salgınını anlatır. Ancak Brown'ın en ünlü kitabı Wieland; ya da Dönüşüm'dür (1798). Bu kitapta dini fanatizm dalgasına kapılan bir Pennsylvania Almanı sesler duyar ve karısıyla çocuklarını kurban olarak öldürür. Hikâyeyi anlatan kız kardeşi Clara kıl payı kurtulur. Schuylkill'in ücra köşelerindeki Mittingen'in ormanlık arazisinde geçen sahne son derece canlı bir şekilde çizilmiştir; ve Clara'nın hayalet sesleriyle kuşatılmış dehşeti, korkuların toplanması ve ıssız evdeki garip ayak seslerinin hepsi gerçekten sanatsal bir güçle şekillendirilmiştir. Sonunda uyduruk bir vantrolog açıklaması sunulur, ancak atmosfer sürdüğü sürece gerçektir. Kötü niyetli vantrolog Carwin, Manfred ya da Montoni tipi tipik bir kötü adamdır.

IV. Gotik Romantizmin Zirvesi

Edebiyatta korku, Keşiş (1796) adlı romanı olağanüstü bir popülerlik kazanan ve kendisine “Keşiş” Lewis lakabını kazandıran Matthew Gregory Lewis’in (1775-1818) çalışmalarında yeni bir kötücüllük kazanır. Almanya’da eğitim görmüş ve Bayan Radcliffe’in bilmediği vahşi Cermen irfanıyla doymuş olan bu genç yazar, nazik selefinin düşünmeye bile cesaret edemediği kadar şiddetli biçimlerde teröre yönelmiş ve sonuç olarak, genel Gotik kalıbına ilave korkunçluk katan aktif bir kabus başyapıtı ortaya çıkarmıştır. Hikâye, İspanyol bir keşiş olan Ambrosio’nun, aşırı erdemli bir durumdayken, genç kız Matilda kılığına girmiş bir şeytan tarafından kötülüğün en uç noktasına kadar ayartılması ve sonunda Engizisyon’un elinde ölümü beklerken, hem bedenini hem de ruhunu çoktan kaybettiğini düşündüğü için, ruhunun bedeli olarak Şeytan’dan kaçmayı satın almaya ikna edilmesidir. Bunun üzerine alaycı Şeytan onu ıssız bir yere götürür, ruhunu boşuna sattığını, çünkü korkunç pazarlığı yaptığı anda hem affın hem de kurtuluş şansının yaklaşımakta olduğunu söyler ve doğal olmayan suçları için onu azarlayarak ve ruhu sonsuza dek cehenneme sürüklenirken bedenini bir uçurumdan aşağı atarak alaycı ihanetini tamamlar. Roman, manastır mezarlığının altındaki mahzenlerde yapılan büyü, manastırın yakılması ve sefil başrahibin nihai sonu gibi bazı dehşet verici tasvirler içermektedir. Marquis de las Cisternas’in, kusurlu atası Kanayan Rahibe’nin hayaleti ile karşılaştığı alt olay örgüsünde, son derece etkili birçok vuruş vardır; özellikle canlandırılmış cesedin Marki’nin yatağına yaptığı ziyaret ve Gezgin Yahudi’nin ölü işkencecisini anlamasına ve kovmasına yardımcı olduğu kabalistik ritüel. Yine de Keşiş bir bütün olarak okunduğunda üzücü bir şekilde havada kalıyor. Kitap çok uzun ve çok dağınıktır; küstahlık ve Lewis’in ilk başlarda tutucu diye küçümsediği edep kurallarına karşı garip bir şekilde aşırı tepki göstermesi kitabın gücünü azaltmaktadır. Yazar hakkında söylenebilecek en güzel şey, hayalet görüntülerini hiçbir zaman doğal bir açıklamayla mahvetmemiş olmasıdır. Radcliffçi geleneği kırmayı ve Gotik romanın alanını genişletmeyi başardı. Lewis Keşiş’ten çok daha fazlasını yazdı. Kale Hayaleti adlı draması 1798’de sahnelendi ve daha sonra balad formunda başka kurgular -Dehşet Hikâyeleri (1799), Mucize Hikâyeleri (1801) ve Almanca’dan art arda çeviriler- kaleme almak için zaman buldu.

Hem İngiliz hem de Alman Gotik romanları artık çok sayıda ve vasat bir bolluk içinde ortaya çıkıyordu. Bunların çoğu olgunlaşmış zevkin ışığında sadece gülünçtü ve Bayan Austen’in ünlü hicvi Northanger Manastırı, saçmalığa doğru batmış olan bir ekol için hiçbir şekilde haksız bir azarlama değildi. Bu ekol tükenmekteydi, ancak son boyun eğişinden önce, silik ve eksantrik bir İrlandalı din adamı olan Charles Robert Maturin’in (1782-1824) şahsında son ve en büyük figürü ortaya çıktı. Maturin, Ölümcül İntikam ya da Montorio Ailesi (1807) adlı kafası karışık bir Radcliff taklidini de içeren çeşitli yazılarından, sonunda Gotik masalın daha önce hiç bilmediği saf ruhani korkunun doruklarına tırmandığı, canlı bir korku başyapıtı olan Gezgin Melmoth’u (1820) geliştirdi.

Melmoth, on yedinci yüzyılda ruhu karşılığında Şeytan’dan olağanüstü uzun bir yaşam elde eden İrlandalı bir beyefendinin öyküsüdür. Eğer bir başkasını pazarlığı elinden almaya ve mevcut durumunu üstlenmeye ikna edebilirse, kurtulabilir; ancak umutsuzluğun umursamaz ve çılgın hale getirdiği kişilere ne kadar titizlikle dadanırsa dadansın, bunu asla başaramaz. Hikayenin çerçevesi çok beceriksiz; sıkıcı uzunlukta bölümler, anlatı içinde anlatılar, zahmetli iç içe geçmeler ve tesadüfler içeriyor; Ancak bu sonsuz başıboşluğun çeşitli noktalarında, bu türden daha önceki hiçbir eserde keşfedilmemiş bir güç nabızı hissediliyor - insan doğasının temel gerçeğine bir yakınlık, gerçek kozmik korkunun en derin kaynaklarının anlaşılması ve yazarın sempatik tutkusunun beyaz sıcaklığı, kitabı sadece zekice bir yapaylık bileşiminden ziyade estetik kendini ifade etmenin gerçek bir belgesi haline getiriyor. Tarafsız hiçbir okuyucu, Melmoth ile korku masalının evriminde muazzam bir adım atıldığından şüphe edemez. Korku, alışıl gelmişin dışına çıkarılmış ve insanlığın kaderi üzerinde korkunç bir buluta dönüştürülmüştür. Maturin’in ürpertileri, kendisi de ürperme yeteneğine sahip birinin eseri olarak, ikna edici türdendir. Bayan Radcliffe ve Lewis parodistler için adil bir alandır, ancak daha az sofistike duyguları ve Kelt mistisizminin gerginliği ona görevi için mümkün olan en iyi doğal ekipmanı veren İrlandalı’nın hararetle yoğunlaştırılmış aksiyonunda ve yüksek atmosferik geriliminde yanlış bir nota bulmak zor olacaktır. Şüphesiz Maturin gerçek bir deha adamıdır ve Melmoth’u Molière’in Don Juan’ı, Goethe’nin Faust’u ve Byron’ın Manfred’i ile birlikte modern Avrupa edebiyatının en üstün alegorik figürleri olarak gruplandıran Balzac tarafından da böyle kabul edilmiştir, ve Melmoth Uzlaşıyor adlı tuhaf bir eser yazmıştır; bu eserde Gezgin, şeytani pazarlığını Parisli bir banka borçlusuna aktarmayı başarır, o da bunu bir kurbanlar zincirine aktarır, ta ki bir kumarbaz elinde pazarlıkla ölene ve lanetlenmesiyle lanet sona erene kadar. Scott, Rossetti, Thackeray ve Baudelaire, Maturin’e koşulsuz hayranlık duyan diğer devlerdir ve Oscar Wilde’in gözden düşüp sürgüne gönderildikten sonra Paris’teki son günleri için “Sebastian Melmoth” takma adını seçmiş olmasının büyük bir anlamı vardır.

Melmoth, bugün bile korku uyandırma gücünü kaybetmemiş sahneler içeriyor. Bir

ölüm döşegiyle başlar - yaşlı bir cimri okuduğu bir el yazması ve County Wicklow’daki yüzyıllık evinin karanlık bir dolabında asılı duran bir aile portresiyle birlikte gördüğü bir şey yüzünden korkudan ölmektedir. Bunun üzerine yeğeni John’u Dublin’deki Trinity College’a gönderir ve John oraya vardığında pek çok esrarengiz şey fark eder. Dolaptaki portrenin gözleri korkunç bir şekilde parlar ve iki kez portreye garip bir şekilde benzeyen bir figür anlık olarak kapıda belirir. Portrenin, atalarından biri olan J. Melmoth’ı, 1646 temsil ettiği Melmoth’ların evini bir korku sarmıştır. Ölmekte olan cimri, bu adamın -1800’den biraz önceki bir tarihte- hayatta olduğunu beyan eder. Sonunda cimri ölür ve yeğenine vasiyetinde hem portreyi hem de belli bir çekmecede bulunan bir el yazmasını yok etmesi söylenir. On yedinci yüzyılın sonlarında Stanton adında bir İngiliz tarafından yazılmış olan el yazmasını okuyan genç John, yazarın 1677’de İspanya’da kötü bir hemşerisiyle tanıştığı ve kendisini korkunç kötülüklerle dolu biri olarak ihbar etmeye çalışan bir rahibi nasıl gözlerini dikerek öldürdüğünü anlattığı berbat bir olayı öğrenir. Daha sonra bu adamla Londra’da tekrar karşılaşan Stanton, bir tımarhaneye kapatılır ve yaklaştığı hayalet müziğiyle müjdelenen ve gözleri ölümcül bir parlıttan daha fazlasına sahip olan yabancı tarafından ziyaret edilir. Gezgin Melmoth - kötü niyetli ziyaretçi böyle biridir - Şeytan’la yaptığı pazarlığı devralması karşılığında tutsağa özgürlüğünü teklif eder; ancak Melmoth’un yaklaştığı diğer herkes gibi Stanton da ayartılmaya karşı dayanıklıdır. Melmoth’un Stanton’ı ayartmak için kullandığı tımarhane hayatının dehşetini anlattığı bölüm kitabın en etkili bölümlerinden biridir. Stanton sonunda özgürlüğüne kavuşur ve hayatının geri kalanını ailesini ve atalarının evini keşfettiği Melmoth’un izini sürerek geçirir. Aileyle birlikte, genç John’un zamanında ne yazık ki harap ve parçalanmış olan el yazmasını da bırakır. John hem portreyi hem de el yazmasını yok eder, ancak uykusunda bileğinde siyah ve mavi bir iz bırakan korkunç atası tarafından ziyaret edilir.

Genç John kısa bir süre sonra, zorunlu manastır hayatından ve Engizisyon’un tehlikelerinden kaçan, gemisi batmış bir İspanyol olan Alonzo de Monçada’yı ziyaretçi olarak kabul eder. Korkunç acılar çekmiştir -işkence altında ve bir zamanlar kaçmayı denediği mahzenlerde yaşadıklarının tasvirleri klasiktir- ancak hapishanedeki en karanlık anında kendisine yaklaşan Gezgin Melmoth’a direnecek güce sahiptir. Kaçışından sonra kendisine sığınak olan bir Yahudi’nin evinde, Melmoth’un, daha sonra İspanya’da doğacak olan ve Donna Isidora olarak bilinen Hintli bir ada kızı olan Immalee’ye kur yapması ve gece yarısı, dışlanmış ve nefret edilen bir manastırın yıkık bir şapelinde, ölü bir münzevinin cesediyle yaptığı korkunç evlilik de dahil olmak üzere diğer maceralarını anlatan el yazmaları hazinesi keşfeder. Monçada’nın genç John’a anlattıkları Maturin’in dört ciltlik kitabının büyük bir kısmını kaplar; bu orantısızlık kompozisyonun başlıca teknik hatalarından biri olarak kabul edilir.

Sonunda John ve Monçada’nın konuşmaları Gezgin Melmoth’un girişiyle kesilir, delici gözleri artık solmakta ve yıpranmışlığı hızla onu ele geçirmektedir. Pazarlık süresinin sonuna yaklaşmıştır ve bir buçuk asır sonra kaderiyle buluşmak üzere evine dönmüştür. Geceleyin hangi sesleri duyarlarsa duysunlar, diğer herkesi odadan uzaklaştırarak, sonunu tek başına beklemektedir. Genç John ve Monçada korkunç ulumalar duyarlar, ancak sabaha doğru sessizlik gelene kadar müdahale etmezler. Sonra odayı boş bulurlar. Kilden ayak izleri arka kapıdan denize bakan bir uçuruma çıkmaktadır ve uçurumun kenarına yakın bir yerde ağır bir cesedin zorla sürüklendiğini gösteren bir iz vardır. Gezgin’in atkısı uçurumun biraz aşağısındaki bir kayalıkta bulunur, ancak ondan başka bir şey ne görülür ne de duyulur.

Hikaye böyledir ve hiç kimse bu ılımlı, düşündürücü ve sanatsal bir şekilde şekillendirilmiş korku ile -Profesör George Saintsbury’nin sözleriyle- “Bayan Radcliffe’in sanatsal ama oldukça cılız rasyonalizmi ve Lewis’in çok sık çocuksu savurganlığı, kötü zevki ve bazen baştan savma tarzı” arasındaki farkı fark edemez. Maturin’in üslubu kendi içinde özel bir övgüyü hak eder, çünkü güçlü doğrudanlığı ve canlılığı onu seleflerinin suçlu olduğu gösterişli yapaylıkların tamamen üstüne çıkarır. Profesör Edith Birkhead, Gotik roman tarihi adlı eserinde, Maturin’in tüm hatalarına rağmen Gotların sonuncusu olduğu kadar en büyüğü de olduğunu haklı olarak gözlemler. Melmoth çok okunmuş ve sonunda dramatize edilmiştir, ancak Gotik masalın evrimindeki geç tarihi onu Udolpho ve Keşiş’in çalkantılı popüleritesinden mahrum bırakmıştır.

V. Gotik Kurgunun Sonrası

Bu arada başka eller de boş durmamış, Marquis von Grosse’un İğrenç Gizemler’i (1796), Bayan Roche’un Manastırın Çocukları (1796), Bayan Dacre’in Zofloya; ya da Mağribi (1806) ve şair Shelley’nin Zastrozzi (1810) ve Aziz Irvyne (1811) (her ikisi de Zofloya’nın taklididir) gibi zırvaların kasvetli bolluğunun üzerinde hem İngilizce hem de Almanca birçok unutulmaz tuhaf eser ortaya çıkmıştır. Walpolesk Gotik romandan ziyade Doğu masalına dayanması nedeniyle benzerlerinden belirgin bir şekilde farklı olan ve ilk olarak Fransızca dilinde yazılan ancak orijinali ortaya çıkmadan önce İngilizce çevirisi yayınlanan, zengin bir amatör olan William Beckford’un ünlü Halife Vathek’in Tarihi klasik bir eserdir. On sekizinci yüzyılın başlarında Galland’ın bitmez tükenmez zenginlikteki Binbir Gece Masalları’nın Fransızca çevirisi aracılığıyla Avrupa edebiyatına giren Doğu masalları, hem alegori hem de eğlence için kullanılan bir moda haline gelmişti. Yalnızca Doğulu zihnin tuhaflıkla nasıl harmanlanacağını bildiği sinsi mizah, Bağdat ve Şam isimleri popüler edebiyatta gösterişli İtalyan ve İspanyol isimleri kadar serbestçe dolaşana kadar sofistike bir nesli büyülemişti. Doğu romantizmini iyi bilen Beckford, bu atmosferi alışılmadık bir alıcılıkla yakaladı; ve fantastik eserinde Sarazen ruhunun mağrur lüksünü, sinsi hayal kırıklığını, yumuşak zalimliğini, kibar ihanetini ve gölgeli hayalet dehşetini çok güçlü bir şekilde yansıttı. Gülünç olana verdiği önem, uğursuz temasının gücünü nadiren zedeliyor ve öykü, Arabesk kubbeler altında ziyafet çeken iskeletlerin kahkahalarının duyulduğu fantazmagorik bir ihtişamla ilerliyor. Vathek, ortalama Gotik kötü adamı veya Byronik kahramanı (esasen soydaş tipler) canlandıran dünya-üstü güç, zevk ve öğrenme hırsıyla işkence gören Halife Harun’un torununun, kötü bir deha tarafından, Muhammedi Şeytan İblis’in ateşli salonlarında Adem öncesi kudretli ve muhteşem sultanların yeraltı tahtını aramaya ikna edilmesinin hikâyesidir. Vathek, ortalama Gotik kötü adamı veya Byronik kahramanı (esasen soydaş tipler) canlandıran dünya-üstü güç, zevk ve öğrenme hırsıyla işkence gören Halife Harun’un torununun, kötü bir deha tarafından, Muhammedi Şeytan İblis’in ateşli salonlarında Adem öncesi kudretli ve muhteşem sultanların yeraltı tahtını aramaya ikna edilmesinin hikâyesidir. Vathek’in saraylarının ve eğlencelerinin, entrikacı büyücü annesi Carathis’in ve elli gözlü zenci ile cadı kulesinin, Istakhar’ın (Persepolis) perili kalıntılarına yaptığı hac yolculuğunun ve yolda haince edindiği hınzır gelin Nouronihar’ın, atıkların yakıcı ay ışığında Istakhar’ın ilkel kulelerinin ve teraslarının tasvirleri, ve İblis’in korkunç Tepegöz salonları, parıltılı vaatlerle kandırılan her kurbanın, sağ eli alev alev yanan ve sonsuza dek yanacak kalbinin üzerinde, sonsuza dek ıstırap içinde dolaşmaya zorlandığı yer, kitabı İngiliz edebiyatında kalıcı bir yere yükselten tuhaf renklerin zaferleridir. Vathek’in İblis’in cehennem salonlarındaki kurban arkadaşlarının anlatıları olarak masala eklenmesi amaçlanan ve yazarın yaşamı boyunca yayınlanmadan kalan ve 1909 gibi yakın bir tarihte akademisyen Lewis Melville tarafından William Beckford’un Hayatı ve Mektupları için malzeme toplarken keşfedilen üç Vathek Bölümü de daha az dikkate değer değildir. Ne var ki Beckford, tuhaflığın en keskin biçimine damgasını vuran temel mistisizmden yoksundur; bu yüzden hikâyeleri, panik korkusundan önce gelen belirli bir Latin sertliğine ve açıklığına sahiptir.

Ancak Beckford Doğu’ya olan bağlılığında yalnız kaldı. Gotik geleneğe ve genel olarak Avrupa yaşamına daha yakın olan diğer yazarlar, Walpole’un izinden daha sadık bir şekilde gitmekle yetindiler. Bu dönemde korku edebiyatının sayısız üreticisi arasında, ünlü ama doğaüstü olmayan Caleb Williams’ı (1794), hayali gizli “Gül-Haç” tarikatı tarafından geliştirilen yaşam iksiri temasının atmosferik bir inandırıcılıkla olmasa da ustalıkla işlendiği, kasıtlı olarak tuhaf Aziz Leon (1799) ile takip eden Ütopyacı ekonomi teorisyeni William Godwin’den bahsedilebilir. Gülhaççılığın bu unsuru, şarlatan Cagliostro’nun moda olması ve Francis Barrett’in okült prensipler ve seremoniler üzerine ilginç ve kapsamlı bir inceleme olan The Magus (1801) adlı eserinin yayınlanmasıyla örneklenen popüler büyü merakı dalgası tarafından teşvik edildi, Bulwer-Lytton’da ve birçok geç dönem Gotik romanda, özellikle de on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanan ve George W. M. Reynolds’un Faust ve Şeytan’ı ile Wehr-wolf Wagner tarafından temsil edilen uzak ve güçsüz kuşakta yer alır. M. Reynolds’un Faust ve Şeytan’ı ile Wagner’in Kurt Adam’ında temsil edilmiştir. Caleb Williams, doğaüstü olmasa da, dehşetin birçok otantik dokunuşuna sahiptir. Cinayetten suçlu bulunduğu efendisi tarafından zulme uğrayan bir hizmetçinin öyküsüdür ve günümüze kadar bir şekilde canlı kalmasını sağlayan bir buluş ve beceri sergiler. Demir Sandık adıyla oyunlaştırılmış ve bu haliyle de neredeyse aynı derecede ünlenmiştir. Ancak Godwin, gerçek bir tuhaf yapıt yaratmak için fazla bilinçli bir öğretmen ve yavan bir düşünce adamıydı.

Shelley’nin eşi olan kızı çok daha başarılıydı; ve onun taklit edilemez Frankenstein; ya da Modern Prometheus (1818) adlı eseri tüm zamanların korku-klasiklerinden biridir. Kocası Lord Byron ve Dr. John William Polidori ile rekabet halinde, korku yaratma konusunda üstünlüklerini kanıtlama çabasıyla kaleme alınan Bayan Shelley’nin Frankenstein’i, rakip anlatılar arasında ayrıntılı bir şekilde tamamlanan tek eserdir; ve eleştirmenler en iyi bölümlerin ondan ziyade Shelley’ye ait olduğunu kanıtlamakta başarısız olmuşlardır. Ahlaki didaktizmle biraz renklendirilmiş ama pek de gölgelenmemiş olan

roman, genç bir İsviçreli tıp öğrencisi olan Victor Frankenstein’in şarbon parçalarından şekillendirdiği yapay insanı anlatır. Tasarımcısı tarafından “entelektüelliğin çılgın guru-ru içinde” yaratılan canavar, tam bir zekaya sahiptir ancak iğrenç derecede tiksindirici bir biçime sahiptir. İnsanlık tarafından reddedilir, öfkelenir ve sonunda genç Frankenstein’in en çok sevdiği kişileri, arkadaşlarını ve ailesini art arda öldürmeye başlar. Frankenstein’dan kendisine bir eş yaratmasını ister; ve öğrenci sonunda dünyanın böyle canavarlarla dolmaması için dehşet içinde reddettiğinde, ‘düğün gecesinde onunla birlikte olmak için’ korkunç bir tehditle ayrılır. O gece gelin boğulur ve o andan itibaren Frankenstein canavarın peşine düşer, hatta Kuzey Kutbu’nun çöllerine kadar. Sonunda, hikayeyi anlatan adamın gemisine sığınırken, Frankenstein’in kendisi de arayışının ve küstah gururunun yaratılışının şok edici nesnesi tarafından öldürülür. Frankenstein’da-ki bazı sahneler unutulmazdır; yeni canlanan canavarın yaratıcısının odasına girmesi, yatağının perdelerini aralaması ve sarı ay ışığında sulu gözlerle - “eğer göz denebilirse”- ona bakması gibi. Bayan Shelley, oldukça dikkate değer Son Adam da dahil olmak üzere başka romanlar da yazdı; ancak hiçbir zaman ilk çabasının başarısını tekrarlayamadı. Hareket yer yer ne kadar gecikse de, kozmik korkunun gerçek dokunuşuna sahiptir. Dr. Polidori rakip fikrini Vampir adlı uzun bir kısa öykü olarak geliştirmiştir; bu öyküde gerçek Gotik ya da Byronik tipte bir kötü adamla karşılaşırsınız ve dışlanmış bir Grek ormanında korkunç bir gece deneyimi de dahil olmak üzere bazı mükemmel korku bölümleriyle karşılaşırsınız.

Aynı dönemde Sir Walter Scott da sık sık tuhaf şeylerle ilgilenmiş, bunları birçok romanına ve şiirine yedirmiş, bazen de Redgauntlet’teki Goblenli Oda’ya da Gezgin Willie’nin Öyküsü gibi bağımsız anlatı parçaları üretmiştir; bu sonuncusunda hayaletin ve şeytani olanın gücü grotesk bir konuşma ve atmosfer sadeliğiyle artırılmıştır. Scott 1830’da, hala Avrupa cadı-irfanının en iyi derlemelerinden birini oluşturan Demonoloji ve Cadılık Üzerine Mektuplar’ı yayınladı. Washington Irving de tuhafliklarla bağlantısı olmayan bir diğer ünlü isimdir; çünkü hayaletlerinin çoğu gerçek bir hayalet edebiyatı oluşturamayacak kadar tuhaf ve mizahi olsa da, birçok eserinde bu yönde belirgin bir eğilim göze çarpar. Bir Gezginin Öyküleri (1824) kitabındaki Alman Öğrenci, eski ölü gelin efsanesinin sinsice özetlenmiş ve etkili bir sunumudur; aynı kitapta yer alan Para Kazıcıları’nın komik dokusunda, Kaptan Kidd’in bir zamanlar dolaştığı diyarlardaki korsan hayaletlerine dair birden fazla ipucu vardır. Thomas Moore da daha sonra düzyazı romanı Epikürcü’ye (1827) dönüştürdüğü Alciphron adlı şiiriyle ürkütücü sanatçılar arasına katılmıştır. Her ne kadar kurnaz Mısırlı rahiplerin hileleriyle kandırılan genç bir Atinalı’nın maceralarını anlatsa da, Moore Memphis’in ilkel tapınaklarının altındaki yeraltı korkularını ve harikalarını anlatırken gerçek bir dehşete kapılmayı başarır. Defalarca grotesk ve arabesk dehşetlerle eğlenen De Quincey, bu konuda uzman olduğunu inkâr eden bir küstahlık ve bilgiçlik taslar.

Bu dönem aynı zamanda romantik romanları ürkütücü ve dehşet verici olan William Harrison Ainsworth’un yükselişine de tanıklık etti. Kaptan Marryat, Kurt Adam gibi kısa öyküler yazmanın yanı sıra, hayaletli ve lanetli gemisi Ümit Burnu yakınlarında sonsuza dek seyreden Uçan Hollandalı efsanesi üzerine kurulu Hayalet Gemi (1839) ile unutulmaz bir katkıda bulundu. Dickens artık, çok yaygın bir kalıba uyan ve ölmekte olan Gotik ekolle olduğu kadar yaklaşmakta olan psikolojik ekolle de bağdaştıran bir gerçekçilikle dokunmuş bir hayalet uyarı hikayesi olan İşaretçi gibi ara sıra tuhaf öğelerle yükseliyor. Bu dönemde ruhani şarlatanlık, medyumluk, Hindu teozofisi ve benzeri konulara günümüzde olduğu gibi bir ilgi dalgası geliyordu; böylece “psişik” ya da sözde bilimsel temeli olan tuhaf masalların sayısı çok arttı. Bunların bir kısmından üretken ve popüler Lord Edward Bulwer-Lytton sorumluydu; ve ürünlerindeki yüksek dozdaki tumturaklı retorik ve boş romantizme rağmen, belirli bir tür tuhaf cazibe dokumadaki başarısı inkar edilemez.

Gül-Haççılık ve belki de XV. Louis’nin gizemli saray mensubu Aziz Germain’i çağrıştıran kötücül ve ölümsüz bir figür hakkında ipuçları veren Ev ve Beyin, şimdiye kadar yazılmış en iyi kısa perili ev öykülerinden biri olarak günümüze ulaşmıştır. Zanoni (1842) romanı benzer unsurları daha özenli bir şekilde ele alır ve kendi dünyamıza baskı yapan ve girmeye çalışan ve başarısız olanlara musallat olan korkunç bir “Eşik Sakini” tarafından korunan bilinmeyen geniş bir varlık alanını tanıtır. Burada, çağdan çağa canlı tutulan ve sonunda tek bir üyeye indirgenen iyi huylu bir kardeşlik ve kahraman olarak, Fransız Devrimi’nin giyotininde can vermek üzere gençliğin bozulmamış çiçeği içinde hayatta kalan eski bir Keldani büyücüsü var. Her ne kadar geleneksel romantizm ru-huyla dolu olsa da, sembolik ve didaktik anlamların ağır ağıyla gölgelenmiş ve hayalet dünyasına bağlı durumların mükemmel atmosferik gerçekleştirme eksikliği nedeniyle inandırıcı olmasa da, Zanoni romantik bir roman olarak gerçekten mükemmel bir performans sergiliyor; ve bugün çok sofistike olmayan okuyucu tarafından gerçek bir ilgiyle okunabilir. Yazarın, kadim kardeşliğe kabul edilme girişimini anlatırken Walpolian soyundan gelen basmakalıp Gotik şatoyu kullanmaktan kaçamadığını not etmek

oldukça eğlencelidir.

Bulwer-Lytton, Tuhaf Bir Hikâye’de (1862) tuhaf imgeler ve ruh halleri yaratma konusunda belirgin bir gelişme gösterir. Roman, muazzam uzunluğuna, uygun tesadüflerle desteklenen son derece yapay bir olay örgüsüne ve Viktorya döneminin gerçekçi ve maksatlı okurunu memnun etmek için tasarlanmış bir sözde bilim atmosferine rağmen, bir anlatı olarak son derece etkilidir; anında ve kesintisiz bir ilgi uyandırır ve biraz melodramatik olsa da birçok güçlü tablo ve doruk noktası sağlar. Yine ruhsuz sihirbaz Margrave’in şahsında yaşam iksirinin gizemli kullanıcısına sahibiz; karanlık maceraları sakın bir İngiliz kasabasının ve Avustralya çalılıklarının modern arka planında dramatik bir canlılıkla öne çıkıyor; ve yine etrafımızdaki havada bilinmeyenin geniş bir hayalet dünyasının gölgeli imalarına sahibiz - bu sefer Zanoni’den çok daha büyük bir güç ve canlılıkla ele alınıyor. Kahramanın ışık saçan kötü bir ruh tarafından gece uykusundan uyandırıldığı, garip bir Mısır asası aldığı ve ünlü bir Rönesans simyacısının perili ve türbeye bakan köşkünde isimsiz varlıklar uyandırdığı iki büyük büyü pasajından biri, gerçekten de edebiyatın en önemli dehşet sahneleri arasında yer alıyor. Sadece yeterli miktarda ima edilir ve sadece yeterince az şey anlatılır. Uykuda yürüyene iki kez bilinmeyen sözcükler dikte edilir ve o bunları tekrarladıkça yer titrer ve taşranın tüm köpekleri ay ışığında sinsice yaklaşan yarı görünür şekilsiz gölgelere saldırmaya başlar. Üçüncü bir bilinmeyen sözcük dizisi sorulduğunda, uykuda yürüyenin ruhu, sanki ruh zihinden gizlenen nihai korkunç dehşetleri tanıyabilirmiş gibi, onları söylerken aniden isyan eder; ve sonunda kayıp bir sevgilinin ve iyi bir meleğin görüntüsü kötü büyüyü bozar. Bu parça, Lord Lytton’ın her zamanki şatafatının ve romantizminin ötesine geçerek, şiirin alanına ait olan sanatsal korkunun kristalize özüne doğru ne kadar ilerleyebildiğini iyi bir şekilde göstermektedir. Büyülerin bazı ayrıntılarını anlatırken Lytton, eğlenceli derecede ciddi okült çalışmalarına büyük ölçüde borçluydu; bu çalışmalar sırasında, eski büyü'nün sırlarına sahip olduğunu iddia eden ve Nero’nun zamanında yaşamış olan eski Yunan büyücüsü Tyana’lı Apollonius’un hayaletini çağıran tuhaf Fransız bilgin ve kabalist Alphonse-Louis Constant (Eliphas Lévi) ile temasa geçti.

Burada temsil edilen romantik, yarı Gotik, yarı ahlaki gelenek on dokuzuncu yüzyılda Joseph Sheridan LeFanu, ünlü Varney, Vampir (1847) ile Thomas Preskett Prest, Wilkie Collins, merhum Sir H. Rider Haggard (Kız’ı gerçekten çok iyidir), Sir A. Conan Doyle, H. G. Wells ve Robert Louis Stevenson - ki bunlardan sonuncusu, alaycı tavırlara olan korkunç eğilimine rağmen, Markheim, Vücut Hırsızı ve Dr. Jekyll ve Bay Hyde ile kalıcı klasikler yaratmıştır. Aslında, bu ekolün hala hayatta olduğunu söyleyebiliriz; çünkü atmosferik detaylardan ziyade olaylarda uzmanlaşan, izlenimci hayal gücünden ziyade akla hitap eden, kötücül bir gerginlik veya psikolojik gerçekçilikten ziyade parlak bir cazibe geliştiren ve insanlığa ve onun refahına sempati duyan çağdaş korku hikayelerimiz açıkça ona aittir. İnkâr edilemez bir güce sahiptir ve “insan unsuru” nedeniyle, salt sanatsal kabustan daha geniş bir izleyici kitlesine hitap eder. Eğer ikincisi kadar güçlü değilse, bunun nedeni seyreltilmiş bir ürünün asla konsantre bir özün yoğunluğuna ulaşamayacağıdır.

Emily Brontë’nin ünlü Uğultulu Tepeler’i (1847), kasvetli, rüzgârlı Yorkshire çayırlarının ve bunların beslediği vahşi, çarpık yaşamların çılgın manzarasıyla hem bir roman hem de bir korku edebiyatı eseri olarak tek başına duruyor. Öncelikle bir yaşam öyküsü, acı ve çatışma içindeki insan tutkuları olsa da, epik kozmik ortamı en ruhani türden dehşete yer açar. Değiştirilmiş Byronic kötü adam-kahraman Heathcliff, küçük bir çocukken sokaklarda bulunan ve sonunda mahvedeceği aile tarafından evlat edinilene kadar sadece garip bir anlamsız dil konuşan tuhaf, karanlık bir kimsesizdir. Onun gerçekte bir insandan ziyade şeytani bir ruh olduğu birden fazla kez öne sürülmüştür ve dallarla kaplı üst pencerede ağlamaklı bir çocuk-hayaletle karşılaşan ziyaretçinin deneyiminde gerçek dışı olana daha da yaklaşılr. Heathcliff ve Catherine Earnshaw arasında insan sevgisinden daha derin ve daha korkunç bir bağ vardır. Heathcliff, Catherine’in ölümünden sonra onun mezarını iki kez rahatsız eder ve onun ruhundan başka bir şey olmayan anlaşılmaz bir varlık tarafından rahatsız edilir. Ruh hayatına gittikçe daha fazla girer ve sonunda yakın bir mistik kavuşmadan iyice emin olur. Garip bir değişimin yaklaştığını hissettiğini söyler ve besin almayı bırakır. Geceleri ya dışarıda yürür ya da yatağının yanındaki kanadı açar. Öldüğünde kanadı hâlâ sağanak yağmura karşı açık durmaktadır ve kaskatı kesilmiş yüzüne tuhaf bir gülümseme yayılır. Onu, on sekiz yıldır uğramadığı höyüğün yanındaki bir mezara gömerler ve küçük çoban çocuklar, yağmur yağdığında Catherine’le birlikte kilise avlusunda ve çayırdaki yürüdüğünü söylerler. Onların yüzleri de bazen yağmurlu gecelerde Uğultulu Tepeler’deki üst kanadın arkasında görülür. Bayan Brontë’nin ürkütücü dehşeti sadece Gotik bir yankı değil, insanın bilinmeyene karşı ürpertici tepkisinin gergin bir ifadesidir. Bu açıdan Uğultulu Tepeler, edebi bir geçişin sembolü haline gelir ve yeni ve daha sağlam bir ekolün büyümesine işaret eder.

VI. Kıtadaki Hayalet Edebiyatı

Kıtada edebi korku iyi bir performans gösterdi. Ernst Theodor Wilhelm Hoffmann'ın (1776-1822) ünlü kısa öykü ve romanları, daha az sofistike bir yazarın başarabileceği keskin, soluksuz dehşetin yüce anlarından yoksun olsalar da, arka planın yumuşaklığı ve biçimin olgunluğu için bir deyiştir. Genellikle korkunçtan ziyade grotesk olanı aktarırlar. Tüm Kıta tuhaf masalları arasında en sanatsal olanı, Baron de la Motte Fouqué Friedrich Heinrich Karl'ın yazdığı Alman klasiği Undine'dir (1811). Bir ölümlüyle evlenip insan ruhu kazanan bir su perisi hakkındaki bu öyküde, onu edebiyatın herhangi bir dalında dikkate değer kılan ince bir işçilik ve gerçek halk efsanesine yakın bir yere yerleştiren kolay bir doğallık vardır. Aslında, Rönesans hekimi ve simyacı Paracelsus'un Element Ruhları Üzerine İnceleme adlı eserinde anlattığı bir hikâyeden türetilmiştir.

Güçlü bir su prensinin kızı olan Undine, küçük bir çocukken babası tarafından bir insanla evlenerek ruh kazanması için bir balıkçının kızıyla değiştirilir. Soylu genç Huldb-rand ile üvey babasının deniz kenarındaki kulübesinde tanışan kız, kısa süre sonra onunla evlenir ve atalarının kalesi Ringstetten'e kadar ona eşlik eder. Ancak Huldb-sonunda karısının doğaüstü ilişkilerinden ve özellikle de amcası kötü niyetli orman-daki şelale ruhu Kühleborn'un ortaya çıkmasından bıkar; bu bıkkınlık, Undine'in takas edildiği balıkçının çocuğu olduğu ortaya çıkan Bertalda'ya karşı artan sevgisiyle daha da artar. Sonunda, Tuna Nehri'ndeki bir yolculukta, sadık karısının masum bir davranışı yüzünden, onu doğaüstü elementine geri gönderen öfkeli sözleri söylemeye kıskıtılır; türünün yasaları gereği, sadece bir kez geri dönebilir - istese de istemese de, hatırası-na sadık olmadığını kanıtlarsa onu öldürmek için. Daha sonra, Huldb-Brand Bertalda ile evlenmek üzereyken, Undine üzücü görevi için geri döner ve onun hayatını gözyaşları içinde taşır. Köyün kilise bahçesinde babalarının yanına gömüldüğünde, yas tutanlar arasında peçeli, kar beyazı bir kadın figürü belirir, ancak duadan sonra bir daha görülmez. Onun yerine, yeni mezarın etrafını neredeyse tamamen saran ve komşu bir göle dökülen küçük gümüş bir pınar görülür. Köylüler bugün bile bu pınarı göstermekte ve Undine ile Huldb-Brand'in böylece ölümden birleştiklerini söylemektedirler. Bu öyküdeki pek çok pasaj ve atmosferik dokunuş, Fouqué'nin ürkütücü alanda başarılı bir sanatçı olduğunu ortaya koymaktadır; özellikle de anlatının başlarında ortaya çıkan devasa kar beyazı adamı ve çeşitli isimsiz dehşetleriyle perili ormanın tasvirleri.

Undine kadar iyi bilinmese de, inandırıcı gerçekçiliği ve Gotik kalıplardan uzak oluşuyla dikkat çeken Wilhelm Meinhold'un Kehribar Cadısı, on dokuzuncu yüzyılın başlarındaki Alman fantastik dehasının bir başka ürünüdür. Otuz Yıl Savaşları zamanında geçen bu öykü, Coserow'daki eski bir kilisede bulunan bir din adamının el yazması olduğu iddia edilir ve yazarın haksız yere cadılıkla suçlanan kızı Maria Schweidler'i merkez alır. Çeşitli nedenlerle gizli tuttuğu bir kehribar yatağı bulmuştur ve bundan elde ettiği açıklanamayan servet suçlamaya renk katmaktadır; bu suçlama, onu alçakça planlarla boş yere takip eden kurt avcısı asilzade Wittich Appelmann'ın kötülüğü tarafından kışkırtılmıştır. Daha sonra hapishanede korkunç bir doğaüstü sona uğrayan gerçek bir cadının eylemleri, talihsiz Maria'ya kolayca isnat edilir; ve işkence altında zorla itiraflarla tipik bir cadılık duruşmasından sonra, komşu bir bölgeden soylu bir genç olan sevgilisi tarafından tam zamanında kurtarıldığında kazıkta yakılmak üzeredir. Meinhold'un en büyük gücü, tehditkâr olayların bir şekilde ya gerçek ya da gerçeğe çok yakın olması gerektiğine bizi yarı yarıya ikna ederek gerilimimizi ve görünmeyene dair duygumuzu yoğunlaştıran sıradan ve gerçekçi gerçekçilik havasıdır. Gerçekten de, bu gerçekçilik o kadar eksiksizdir ki, bir zamanlar popüler bir dergi Kehribar Cadı'nın ana noktalarını on yedinci yüzyılda yaşanmış gerçek bir olay olarak yayınlamıştır!

Günümüz Alman korku edebiyatını en iyi temsil eden isim, karanlık kavramlarına modern psikolojinin etkili bir bilgisini katan Hanns Heinz Ewers'tir. Büyücünün Çırağı ve Alraune gibi romanları ve Örümcek gibi kısa öyküleri, onları klasik bir düzeye yükselten ayırt edici nitelikler içerir.

Ancak Almanya kadar Fransa da tuhaflık alanında aktif olmuştur. Victor Hugo, İzlandalı Hans gibi öykülerinde, Balzac ise Yaban Eşeğinin Derisi, Séraphita ve Louis Lambert gibi öykülerinde doğaüstücülüğü az ya da çok kullanmıştır; ancak genellikle daha insani bir amaca ulaşmak için bir araç olarak ve gölgeler içinde doğan sanatçıyı karakterize eden samimi ve şeytani yoğunluk olmaksızın. Théophile Gautier'de ilk kez gerçek dışı dünyaya dair özgün bir Fransız duygusu buluruz ve burada, sürekli kullanılmasa da, hem gerçek hem de derin bir şey olarak hemen fark edilebilen bir hayalet ustalığı ortaya çıkar. Avatar, Mumyanın Ayağı ve Clarimonde gibi kısa öyküler, yasak ziyaretlerin cazip, kışkırtıcı ve bazen de dehşete düşüren görüntülerini sergiler; Kleopatra'nın Gecelerinden Biri'nde çağırıştırılan Mısır vizyonları ise en keskin ve en etkileyici güce sahiptir. Gautier, gizemli yaşamı ve Tepegöz mimarisiyle çağlar üstü Mısır'ın ruhunu yakalamış ve zamanın sonuna kadar milyonlarca kaskatı, baharatlı cesedin cam gibi gözlerle karanlığa bakacağı, dehşet verici ve ilişkilendirilemez bir çağrıyı bekleyeceği yeraltı mezarları dünyasının ebedi dehşetini bir kez ve sonsuza dek dile getirmiştir. Gustave Flaubert, Aziz Anthony'nin Ayartılması gibi şiirsel fantezi alemlerinde Gautier geleneğini ustalıkla sürdürdü ve güçlü bir gerçekçi önyargı olmasaydı, goblenli dehşet-

lerin baş dokumacısı olabilirdi. Daha sonra, karanlık ilgileri gerçek doğaüstünden çok insan düşüncesi ve içgüdüsünün anormalliklerine odaklanan Sembolist ve Çöküş okul-larının garip şairleri ve fantezistleri ile heyecanları doğrudan kozmik gerçek dışılığın gece karası kuyularından türetilen ince hikaye anlatıcılarını üreten akışın bölündüğünü görüyoruz. Poe'dan büyük ölçüde etkilenen ünlü şair Baudelaire, “günah içindeki sanatçılar'ın” ilk sınıfının en üstün tipidir; bin sekizyüz doksanlı yılların gerçek bir çocuğu olan psikolojik romancı Joris-Karl Huysmans ise aynı anda hem zirve hem de finaldir. İkinci ve tamamen anlatıya dayalı sınıf, Prosper Mérimée tarafından sürdürülür; Ille Venüsü, Thomas Moore'un Yüzük'te balad formunda işlediği aynı antik heykel-gelin temasını kısa ve ikna edici bir düzyazıyla sunar.

Güçlü ve alaycı Guy de Maupassant'ın son deliliği onu yavaş yavaş ele geçirirken yazdığı korku hikayeleri, doğal olarak fanteziye eğilimli ve görünmeyenin normal yanılsamalarına duyarlı bir vizyonun sağlıklı yaratıcı ürünlerinden ziyade, patolojik bir durumdaki gerçekçi bir zihnin hastalıklı dışavurumları olarak kendi kişiliklerini sunarlar. Yine de bu öyküler son derece ilgi çekici ve dokunaklıdır; isimsiz dehşetin yakınlığını ve dış karanlığın iğrenç ve tehditkâr temsilcilerinin hasta ruhlu bir bireyi amansızca takip ettiğini olağanüstü bir güçle ima eder. Bu öyküler arasında Horla genellikle başyapıt olarak kabul edilir. Su ve sütle yaşayan, başkalarının aklını çelen ve insanlığı boyunduruk altına almak ve ezmek için dünyaya gelen dünya dışı organizmaların öncüsü gibi görünen görünmez bir varlığın Fransa'ya gelişini anlatan bu gerilimli anlatı, görünmeyen canavarın gerçek varlığını betimleyen ayrıntılar için Amerikalı Fitz-James O'Brien'in bir öyküsüne borçlu olmasına rağmen, belki de kendi alanında eşi benzeri yoktur. De Maupassant'ın diğer karanlık eserleri Kim Bilir?, Hortlak, O?, Bir Delinin Hatıra Defteri, Beyaz Kurt, Nehirde ve Dehşet başlıklı tüyler ürpertici dizelerdir.

Erckmann-Chatrian ikilisi Fransız edebiyatını, geleneksel bir Gotik kale ortamında aktarılan bir lanetin sona doğru ilerlediği İnsan-Kurt gibi pek çok hayalet fantezisiyle zenginleştirdi. Doğal açıklamalara ve bilimsel mucizelere olan eğilimlerine rağmen, ürpertici bir gece yarısı atmosferi yaratma güçleri muazzamdı; ve birkaç kısa öykü, kötü huylu yaşlı bir cadının, belirli bir han odasının ardışık sakinlerinin kendilerini bir çapraz kirişe asmalarına neden olan gecenin hipnotik büyülerini ördüğü Görünmez Göz'den daha fazla korku içeriyor. Baykuşun Kulağı ve Ölüm Suları, tuhaf kurgucular tarafından sıklıkla kullanılan tanıdık palazlanmış örümcek temasını somutlaştıran saran karanlık ve gizemle doludur. Villiers de l'Isle-Adam da aynı şekilde ürkütücü ekolü takip etmiştir; yeniden yakalanmanın acısını hissetmek için kaçmasına izin verilen bir kazık mahkûmunun hikâyesi olan Umut İşkencesi, bazıları tarafından edebiyattaki en üzücü kısa öykü olarak kabul edilir. Bununla birlikte, bu tür, tuhaf geleneğin bir parçası olmaktan çok, kendine özgü bir sınıftır - duyguların çarpıtılmasının dramatik alaylar, hayal kırıklıkları ve korkunç fiziksel dehşetler yoluyla gerçekleştirildiği conte cruel olarak adlandırılır. Neredeyse tamamen bu biçime adanmış olan yaşayan yazar Maurice Level, çok kısa bölümleri Grand Guignol'ün “gerilim filmlerinde” tiyatro uyarlamasına çok kolay bir şekilde kendini ödünç vermiştir. Aslına bakılırsa, Fransız dehası bu karanlık gerçekçiliğe, görünmeyeni ima etmekten daha doğal bir şekilde uygundur; çünkü ikinci süreç, büyük ölçekte en iyi ve en sempatik gelişimi için Kuzeyli zihnin içsel mistisizmini gerektirir.

Yakın zamana kadar oldukça gizli kalmış olsa da, tuhaf edebiyatın çok gelişen bir dalı da Yahudilerinkidir ve erken Doğu büyüünün, kıyamet edebiyatının ve kabalacılığın kasvetli mirası tarafından karanlıkta canlı tutulmuş ve beslenmiştir. Sami zihni, Kelt ve Cermenler gibi, belirgin mistik eğilimlere sahip gibi görünmektedir; ve gettolarda ve sinagoglarda hayatta kalan yeraltı korku-edebiyatının zenginliği genellikle hayal edilen-den çok daha önemli olmalıdır. Ortaçağ boyunca çok öne çıkan Kabalacılığın kendisi, evreni Tanrının yayılması olarak açıklayan ve görünen dünyadan ayrı olarak, bazı gizli büyüler yoluyla karanlık bakışların elde edilebileceği garip ruhani alemlerin ve varlıkların varlığını içeren bir felsefe sistemidir. Ritüelleri Eski Ahit'in mistik yorumlarıyla bağlantılıdır ve İbrani alfabesinin her harfine ezoterik bir önem atfeder; bu durum popüler büyü literatüründe İbrani harflerine bir tür hayali cazibe ve kudret kazandırmıştır. Yahudi folkloru geçmişin dehşetini ve gizemini büyük ölçüde korumuştur ve daha derinlemesine incelendiğinde tuhaf kurgu üzerinde önemli bir etki yaratması muhtemeldir. Şimdiye kadar edebi kullanımının en iyi örnekleri Gustav Meyrink'in Golem adlı Alman romanı ve “Ansky” takma adını kullanan Yahudi yazarın Dibbuk adlı dramasıdır. İlki, ulaşılamayacak kadar uzaktaki mucizeler ve dehşetlerin akıldan çıkmayan gölgeli önerileriyle Prag'da geçmekte ve bu şehrin hayaletli, sivri duvarlı eski gettosunu eşsiz bir ustalıkla betimlemektedir. Kitabın adı, Ortaçağ hahamları tarafından belli bir şifreli formüle göre yapıpıp canlandırıldığı varsayılan efsanevi yapay bir devden gelmektedir. Amerika'da 1925 yılında tercüme edilip sahnelenen ve yakın zamanda opera olarak da sahnelenen Dibbuk, ölü bir adamın kötü ruhunun yaşayan bir bedeni ele geçirmesini olağanüstü bir güçle anlatır. Hem golemler hem de dibbuklar sabit tiplerdir ve geç dönem Yahudi geleneğinde sıkça kullanılan unsurlardır.

VII. Edgar Allan Poe

Bin sekizyüz otuzlarda, yalnızca tuhaf öykünün değil, bir bütün olarak kısa öykünün tarihini doğrudan etkileyen ve dolaylı olarak büyük bir Avrupa estetik okulunun eğilimlerini ve kaderini şekillendiren bir edebi şafak vakti yaşandı. Amerikalılar olarak bu şafağın bize ait olduğunu iddia edebilmek bizim şansımızdır, çünkü bu şafak ünlü ve talihsiz hemşerimiz Edgar Allan Poe’nun şahsında doğmuştur. Poe’nun şöhreti tuhaf dalgalanmalara maruz kalmıştır ve şimdi “ileri entelijansiya” arasında onun hem bir sanatçı hem de bir etki olarak önemini en aza indirmek bir modadır; ancak herhangi bir olgun ve düşünceli eleştirmen için onun eserlerinin muazzam değerini ve sanatsal manzaraların bir açıcısı olarak zihninin yaygın gücünü inkar etmek zor olacaktır. Doğru, onun bakış açısı önceden tahmin edilmiş olabilir; ancak onun olanaklarını ilk fark eden ve ona üstün bir biçim ve sistematik bir ifade kazandıran odur. Sonraki yazarların onunkinden daha büyük tek öyküler üretmiş olabileceği de doğrudur; ama yine de onlara, önleri açıldığında ve açık bir rehber verildiğinde, belki de daha büyük boyutlara taşıyabilecekleri sanatı örnek ve ilke olarak öğretenin yalnızca o olduğunu anlamalıyız. Sınırları ne olursa olsun, Poe başka hiç kimsenin yapmadığı ya da yapamayacağı bir şeyi yaptı; ve modern korku hikâyesini son ve mükemmel haliyle ona borçluyuz.

Poe’dan önce tuhaf yazarların çoğu büyük ölçüde karanlıkta çalışmıştı; korku çekiciliğinin psikolojik temelini anlamadan ve mutlu son, ödüllendirilen erdem ve genel olarak içi boş bir ahlaki didaktizm, popüler standartların ve değerlerin kabulü ve yazarın kendi duygularını hikayeye sokma ve çoğunluğun yapay fikirlerinin taraftarlarının yanında yer alma çabası gibi bazı boş edebi geleneklere az çok uyararak engellenmişlerdi. Öte yandan Poe, gerçek sanatçının temel kişiliksizliğini algılamış ve yaratıcı kurgunun işlevinin, nasıl eğilim gösterdiklerine ya da neyi kanıtladıklarına bakmaksızın -iyi ya da kötü, çekici ya da itici, teşvik edici ya da iç karartıcı- olayları ve hisleri oldukları gibi ifade etmek ve yorumlamak olduğunu bilmiştir; yazar her zaman bir öğretmen, sempatizan ya da fikir satıcısı olarak değil, canlı ve tarafsız bir vakanüvis olarak hareket eder. Yaşamın ve düşüncenin tüm evrelerinin sanatçı için eşit derecede uygun olduğunu açıkça görmüş ve mizacı gereği tuhaflığa ve kasvete eğilimli olduğundan, zevkten ziyade acıya, büyümeden ziyade çürümeye, huzurdan ziyade dehşete eşlik eden ve insanoğlunun zevklerine ve geleneksel dış duygularına ve türün sağlığına, akıl sağlığına ve normal genişleyen refahına temelde ya ters ya da kayıtsız olan güçlü duyguların ve sık sık meydana gelen olayların tercümanı olmaya karar vermiştir.

Poe’nun hayaletleri böylece kendilerinden önceki hiçbir yazarın sahip olmadığı inandırıcı bir kötülük kazanmış ve edebi korku tarihinde yeni bir gerçekçilik standardı oluşturmuştur. Üstelik bu kişisel olmayan ve sanatsal niyet, daha önce pek rastlanmayan bilimsel bir tutumla desteklendi; Poe bu sayede Gotik kurgunun adabından ziyade insan zihnini inceledi ve anlatılarının gücünü iki katına çıkaran ve onu yalnızca geleneksel ürperti kodlamasının doğasında bulunan tüm saçmalıklardan kurtaran, dehşetin gerçek kaynaklarına dair analitik bir bilgiyle çalıştı. Bu örnek ortaya konduktan sonra, sonraki yazarlar doğal olarak rekabet edebilmek için buna uymak zorunda kaldılar; böylece bu şekilde kesin bir değişim ürkütücü yazının ana akımını etkilemeye başladı. Poe da mükemmel işçilikte bir moda yarattı; ve bugün kendi eserlerinden bazıları biraz melodramatik ve sofistike görünmese de, bir öyküde tek bir ruh halinin korunması ve tek bir izlenimin elde edilmesi ve olayların olay örgüsüyle doğrudan ilgisi olan ve doruk noktasında belirgin bir şekilde yer alacak olaylara titizlikle indirgenmesi gibi konularda onun etkisini sürekli olarak izleyebiliriz. Gerçekten de Poe’nun bugünkü haliyle kısa öyküyü icat ettiği söylenebilir. Hastalığı, sapkınlığı ve çürümeyi sanatsal olarak ifade edilebilir temalar seviyesine yükseltmesi de aynı şekilde sonsuz derecede geniş kapsamlı bir etkiye sahipti; çünkü seçkin Fransız hayranı Charles Pierre Baudelaire tarafından hevesle ele geçirildi, desteklendi ve yoğunlaştırıldı, Fransa’daki başlıca estetik hareketlerin çekirdeği haline geldi ve böylece Poe’yu bir anlamda Çöküşçülerin ve Sembolistlerin babası yaptı.

Doğası ve üstün başarısı gereği şair ve eleştirmen, zevki ve üslubu gereği mantıkçı ve filozof olan Poe, hiçbir şekilde kusurlardan ve yapmacıklıklardan muaf değildi. Derin ve muğlak bilimsellik iddiası, yapmacık ve zahmetli sahte mizah girişimleri ve eleştirel önyargının sık sık öfkeli patlamaları kabul edilmeli ve affedilmelidir. Bunların ötesinde, üstünde ve onları önemsiz kılacak kadar cüceleştiren şey, etrafımızda ve içimizde kol gezen dehşete ve korkunç derecede yakın uçurumda kıvranan ve köleleşen solucana dair bir ustanın vizyonuydu. Bu vizyon, varoluş denen neşeyle boyanmış alayda ve insan düşüncesi ve duyguları denen ciddi maskede her iltihaplı dehşete nüfuz ederek, kendisini kara büyülü kristalizasyonlar ve dönüşümler içinde yansıtma gücüne sahipti; ta ki otuzlu ve kırklı yılların steril Amerika’sında, Satürn’ün aşağı yamacının bile övünemeyeceği kadar muhteşem zehirli mantarlardan oluşan ayla beslenen bir bahçe çiçek açana kadar. Ayetler ve masallar kozmik paniğin yükünü taşır. Gürültülü gagasıyla kalbi delip geçen kuzgun, salgın hastalıklı çan kulelerinde demir çanlar çalan hortlaklar, kara Ekim gecesinde Ulalume’nin mahzeni, denizin altındaki şok edici kuleler ve kubbeler, “uzayın

dışında, zamanın dışında, yüce, vahşi, tuhaf bir iklim” - tüm bunlar ve daha fazlası, şiirin kaynayan kâbusundaki manyakça tıkırtıların ortasında bize bakar. Ve düzyazıda, çukurun çeneleri bizim için açık bir şekilde esniyor -akıl almaz anormallikler, konuşmacının içi boş sesinin çatlak gerginliği isimsiz imalarından korkmamızı sağlayana kadar masumiyetinden neredeyse hiç şüphe duymadığımız kelimeler tarafından korkunç bir yarı-bilgiye sinsice ima ediliyor; Bir fobik an için uyandırılana kadar zararlı bir şekilde uyuyan şeytani kalıplar ve varlıklar, ani bir deliliğe doğru kıkırdayan ya da unutulmaz ve dehşet verici yankılarla patlayan cıglık atan bir ifşaya dönüşür. Süslü cüppeleri fırlatıp atan bir Cadılar Şabatı dehşeti önümüze seriliyor; bu manzara, her özelliğin bir araya getirildiği ve maddi yaşamın bilinen korkunçluğuyla kolayca görünür bir ilişki içine sokulduğu bilimsel beceri nedeniyle daha da ürkütücü.

Poe’nun öyküleri elbette çeşitli sınıflara ayrılır; bunlardan bazıları diğerlerinden daha saf bir ruhani korku özü içerir. Modern dedektiflik öyküsünün öncüleri olan mantık ve rasyonalizasyon öyküleri tuhaf edebiyata hiç dahil edilmemelidir; muhtemelen Hoffmann’dan önemli ölçüde etkilenmiş olan bazı diğerleri ise onları grotesk sınırına indiren bir abartıya sahiptir. Üçüncü bir grup ise anormal psikoloji ve monomaniyi dehşeti ifade edecek ama tuhaflığı ifade etmeyecek şekilde ele alır. Bununla birlikte, önemli bir kalıntı, doğaüstü korku edebiyatını en keskin biçimiyle temsil eder; ve yazarlarına, tüm modern şeytani kurgunun ilahı ve pınar başı olarak kalıcı ve tartışılmaz bir yer verir. Bir Şişede Bulunan Notlar’daki uçurumun kenarında duran korkunç şişmiş gemiyi -kutsal olmayan yaşının ve canavarca büyümesinin karanlık imalarını, görmeyen aksakallılardan oluşan uğursuz mürettebatını ve Antarktika gecesinin buzları arasında tam yelkenle güneye doğru korkunç bir şekilde ilerleyişini, dirençsiz bir şeytan akıntısı tarafından sonu yıkımla bitmesi gereken bir cehennem aydınlanması girdabına doğru çekilişini kim unutabilir? Bir de ölümünden sonra yedi ay boyunca hipnotizma ile bir arada tutulan ve büyüünün bozulmasından bir an önce çılgınca sesler çıkaran, “neredeyse sıvı bir iğrençlik kütlesi - iğrenç bir çürüme” bırakan unutulmaz M. Valdemar var. A. Gordon Pym’in Öyküsü’nde gezginler önce hiçbir şeyin beyaz olmadığı ve uçsuz bucaksız kayalık vadilerin dünyanın korkunç ilkel gizemlerini heceleyen devasa Mısır harfleri biçiminde olduğu, katil vahşilerin yaşadığı garip bir güney kutup ülkesine ulaşırlar; daha sonra da her şeyin beyaz olduğu ve kefen giymiş devlerin ve karla kaplı kuşların, ölçülemez göksel yüksekliklerden yakıcı bir süt denizine dökülen esrarengiz bir sis katarığını koruduğu daha da gizemli bir diyara. Metzengerstein, korkunç bir metempsikozun kötücül ipuçlarıyla dehşete düşürüyor - kalıtsal düşmanının ahırını yakan çılgın soylu; sahibi orada öldükten sonra yanan binadan çıkan devasa bilinmeyen at; kurbanın Haçlı Seferleri’ndeki atasının dev atının gösterildiği eski duvar halısının kaybolan parçası; Delinin büyük ata çılgınca ve sürekli binmesi ve ata duyduğu korku ve nefret; savaşan evlerin üzerinde belirsiz bir şekilde dolaşan anlamsız kehanetler; ve son olarak, delinin sarayının yanması ve sahibinin alevlerin içine çaresizce taşınarak ve o kadar garip bir şekilde bindiği canavarın üzerindeki geniş merdivenlerden yukarı çıkarak orada ölmesi. Daha sonra yıkıntılardan yükselen duman devasa bir at şeklini alır. Yalnız kalmaktan korkar gibi gece gündüz dolaşıp insan sellerine karışan birini anlatan Kalabalıkların Adamı daha sakın etkilere sahiptir, ancak kozmik korkudan daha azını ima etmez. Poe’nun zihni hiçbir zaman dehşet ve çürümeden uzak olmamıştır ve her masalda, şiirde ve felsefi diyalogda gecenin keşfedilmemiş kuyularına dalmak, ölümün perdesini delmek ve zamanın ve uzayın korkunç gizemlerinin efendisi olarak hayallerde hüküm sürmek için gergin bir heves görürüz.

Poe’nun bazı öyküleri, onları kısa öykü alanında gerçek bir fener ışığı haline getiren neredeyse mutlak bir sanatsal biçim mükemmelliğine sahiptir. Poe, dilediği zaman düzyazılarına zengin bir şiirsellik katabilir; Oscar Wilde ve Lord Dunsany gibi daha sonraki yazarların başarıyla kullandığı o arkaik ve Doğululaştırılmış üslubu, mücevherli ifadeleri, yarı-İbranice tekrarları ve tekrarlayan yükleri kullanabilir; Ve bunu yaptığı durumlarda, özünde neredeyse uyuşturucu olan lirik bir fantezi etkisine sahip oluruz - her doğal olmayan renk ve grotesk imgenin karşılık gelen bir ses senfonisinde vücut bulduğu, rüya dilinde bir afyon rüya gösterisi. Kızıl Ölümün Maskesi, Sessizlik-Bir Masal ve Gölge-Bir Benzetme metrik olan dışında kelimenin her anlamıyla şiirdir ve güçlerini görsel imgelere olduğu kadar işitsel ritme de borçludurlar. Ancak daha az şiirsel olan iki öyküde, Ligeia ve Usher Evi’nin Çöküşü’nde -özellikle de ikincisinde- Poe’nun kurgusal minyatürcülerin başında yer almasını sağlayan sanatın zirvelerine rastlanır. Olay örgüsü basit ve anlaşılır olan bu öykülerin her ikisi de üstün büyüünü, en ufak bir olayın seçilip bir araya getirilmesinde ortaya çıkan kurnazca gelişime borçludur. Ligeia, ölümünden sonra doğaüstü bir irade gücüyle ikinci bir eşin bedenini ele geçirmek için geri dönen, fiziksel görünümünü bile son anda kurbanının geçici olarak yeniden canlan cesedine dayatan, yüce ve gizemli kökenli bir ilk eşten bahseder. Uzun ve ağır olma şüphesine rağmen, anlatı amansız bir güçle müthiş doruk noktasına ulaşıyor. Ayrıntı ve orantıdaki üstünlüğü çok belirgin olan Usher, inorganik şeylerdeki belirsiz yaşamı ürpertici bir şekilde ima eder ve uzun ve izole bir aile tarihinin sonunda anormal de-

recede bağlantılı bir varlık üçlüsü sergiler - erkek kardeş, ikiz kız kardeşi ve inanılmaz derecede eski evlerinin hepsi tek bir ruhu paylaşır ve aynı anda ortak bir çözülme ile karşılaşır.

Beceriksiz ellerde çok garip olan bu tuhaf kavramlar, Poe’nun büyüü altında gece-lerimize musallat olan canlı ve ikna edici dehşetlere dönüşür; Ve tüm bunlar yazarın korku ve tuhaflığın mekaniğini ve fizyolojisini - vurgulanacak temel ayrıntıları, dehşetin ön hazırlıkları veya eşlikçileri olarak seçilecek kesin uyumsuzlukları ve kibirleri, gelecekteki korkunç sona doğru her büyük adımın sembolleri veya ön figürleri olarak önceden masumca atılacak kesin olayları ve imaları - bu kadar mükemmel bir şekilde anlamış olmasından kaynaklanıyor, Kümülatif gücün güzel ayarlamaları ve baştan sona kusursuz bir bütünlük ve doruk anında gök gürültüsü etkisi yaratan parçaların bağlan-tısındaki şaşmaz doğruluk, istenen ruh halini oluşturmada ve sürdürmede ve istenen yanılşamayı canlandırmada seçilecek manzara ve manzara değerinin hassas nüans-ları - bu türden ilkeler ve sıradan bir yorumcu tarafından tanımlanamayacak ve hatta tam olarak anlaşılamayacak kadar belirsiz düzinelerce ilke. Melodram ve zevksizlik olabilir -Boe’yu Baudelaire’in kibar ve Gallice modüle edilmiş çevirisi dışında okumaya dayanamayan titiz bir Fransız’dan bahsedilir- ama bu tür şeylerin tüm izleri, sanatçı-nın yaratıcı zihniyetinin her hücrelerinden fışkıran ve ürkütücü eserine üstün dehanın tarifsiz damgasını vuran güçlü ve doğuştan gelen hayalet, marazi ve korkunç duygusu tarafından tamamen gölgede bırakılmıştır. Poe’nun tuhaf öyküleri diğer pek az yazarın umut edebileceği şekilde canlıdır.

Çoğu romancı gibi Poe da karakter çiziminden ziyade olaylarda ve geniş anlatı efektlerinde başarılıdır. Tipik kahramanı genellikle esmer, yakışıklı, gururlu, melankolik, entelektüel, son derece hassas, kaprisli, iç gözlemci, izole ve bazen biraz deli, eski bir aileden ve zengin koşullardan gelen bir beyefendidir; genellikle garip ilimlerde derinlemesine bilgilidir ve evrenin yasak sırlarına nüfuz etme konusunda karanlık bir şekilde hırslıdır. Kulağa hoş gelen bir isim dışında, bu karakterin erken dönem Gotik romanından çok az şey aldığı açıktır; çünkü Radcliffçi ya da Ludoviççi romantizmin ne odun kahramanı ne de şeytani kötü adamı olduğu açıktır. Bununla birlikte, dolaylı olarak, bir tür soyağacı bağlantısına sahiptir; çünkü kasvetli, hırslı ve anti-sosyal nitelikleri, tipik Byronic kahramanın güçlü bir şekilde tadını çıkarır, bu da kesinlikle Gotik Manfredlerin, Montonislerin ve Ambrosiosların bir çocuğudur. Daha özel nitelikler Poe'nun kendi psikolojisinden türetilmiş gibi görünmektedir; Poe'nun kibirli ve yalnız kader kurbanlarına atfettiği depresyon, duyarlılık, çılgın arzu, yalnızlık ve abartılı tuhaflığın çoğuna sahip olduğu kesindir.

VIII. Amerika'da Tuhaf Geleneği

Poe’nun kendisi için yazdığı halk, sanatını pek takdir etmese de, ele aldığı dehşete hiç-bir şekilde alışkın değildi. Amerika, Avrupa’nın olağan karanlık folklorunu miras alma-nın yanı sıra, yararlanabileceği ek bir tuhaf çağrışımlar fonuna sahipti; böylece hayalet efsanelerinin edebiyat için verimli bir konu olduğu çoktan kabul edilmişti. Charles Brockden Brown Radcliff romanlarıyla olağanüstü bir üne kavuşmuş ve Washington Irving’in ürkütücü temaları daha hafif bir şekilde ele alması kısa sürede klasikleşmişti. Paul Elmer More’un da belirttiği gibi, bu ek fon, ilk kolonicilerin keskin ruhani ve teolo-jik ilgilerinin yanı sıra içine düştükleri sahnenin tuhaf ve yasaklayıcı doğasından kay-naklanıyordu. Sürekli alacakaranlıkta tüm dehşetin pekala gizlenebileceği uçsuz bu-caksız ve kasvetli bakir ormanlar; garip, hüzünlü yüzleri ve vahşi gelenekleri cehennem kökenli izleri güçlü bir şekilde ima eden bakırımsı Kızilderili orduları; Püriten teokrasi-sinin etkisi altında, insanın Calvinistlerin sert ve intikamcı Tanrısıyla ve her Pazar kür-sülerde hakkında çok şey söylenen bu Tanrının kükürtlü Düşmanıya olan ilişkisine dair her türlü fikre serbestçe verilen dizgin; ve normal eğlencelerden ve eğlence ruh halin-den yoksun, teolojik kendini sorgulama emirleriyle taciz edilen, doğal olmayan duygu-sal bastırmaya anahtarlanmış izole bir taşra yaşamının geliştirdiği hastalıklı iç gözlem, ve hepsinden öte acımasız bir hayatta kalma mücadelesini şekillendiren tüm bu şeyler, uğursuz büyükannelerin kara fısıltılarının baca köşesinin çok ötesinde duyulduğu ve Salem kabusunun korkunç günlerinden sonra bile cadılık ve inanılmaz gizli canavarlık hikayelerinin uzun süre devam ettiği bir ortam yaratmak için bir araya geldi.

Poe, bu elverişli ortamdan yükselen tuhaf okulların daha yeni, daha hayal kırıklığına uğramış ve teknik olarak daha tamamlanmış olanını temsil eder. Başka bir ekol -ahlaki değerlerin, nazik ölçülülüğün ve az ya da çok kaprisli olanla renklendirilmiş ılımlı, yavaş fantezinin geleneği- Amerikan edebiyatının bir başka ünlü, yanlış anlaşılmış ve yalnız figürü olan, antik Salem’in soyundan gelen ve eski cadılık yargıçlarının en kanlılarından birinin torunu olan utangaç ve hassas Nathaniel Hawthorne tarafından temsil edildi. Hawthorne’da Poe’nun şiddetinden, cüretkârlığından, yüksek renkliliğinden, yoğun dra-matik duygusundan, kozmik kötülüğünden ve bölünmemiş ve kişisel olmayan sanatçı-lığından hiçbirine sahip değiliz. Bunun yerine, New England’ın ilk dönemlerindeki Püri-tanizm tarafından sıkıştırılmış nazik bir ruh var burada; gölgeli, hüzünlü ve atalarımızın ilahi ve değişmez yasayı temsil ettiğini düşündüğü geleneksel kalıpları her yerde aşan ahlaksız bir evrene kederli. Hawthorne için çok gerçek bir güç olan kötülük, her tarafta gizlenen ve fetheden bir düşman olarak belirir; ve görünen dünya onun hayalinde, üze-rinde ve içinde gezinen, üstünlük için savaşılan ve kibirli ve kendini kandıran nüfusunu oluşturan talihsiz ölümlülerin kaderlerini şekillendiren görünmeyen yarı-varoluşsal et-kilerle sonsuz trajedi ve kederin bir tiyatrosu haline gelir. Amerikan tuhaflığının mirası çok yoğun bir şekilde ona aitti ve hayatın sıradan olaylarının ardında belirsiz hayaletler-den oluşan kasvetli bir kalabalık görüyordu; ama izlenimlere, hislere ve anlatımın gü-zelliklerine kendi adlarına değer verecek kadar ilgisiz değildi. Fantezisini didaktik ya da alegorik bir kalıba dökerek sessizce melankolik bir dokuyla örmesi gerekir; bu dokuda, uysalca boyun eğmiş kinizmi, ikiyüzlülüğünü anlamasına rağmen değer vermekten ve yas tutmaktan vazgeçemediği insan ırkının hainliğini naif bir ahlaki değerlendirmeye sergileyebilir. O halde doğaüstü dehşet Hawthorne için hiçbir zaman birincil bir nesne olmamıştır; ancak bu dürtüler onun kişiliğine öylesine derinden işlemiştir ki, vermek istediği düşünceli vaazı örneklemek için gerçek dışı dünyaya başvurduğunda bunu bir deha gücüyle öne sürmekten kendini alamaz.

Hawthorne’un her zaman nazik, anlaşılması zor ve ölçülü olan tuhaflık imaları, eserle-ri boyunca izlenebilir. Bunları üreten ruh hali, A Wonder Book ve Tanglewood Tales’de çocuklar için klasik mitlerin Cermenleştirilmiş yeniden anlatımında keyifli bir çıkış noktası bulmuş ve diğer zamanlarda, gerçekte doğaüstü olması amaçlanmayan olaylara belirli bir tuhaflık ve soyut bir büyücülük veya kötü niyet atfederek kendini göstermiştir; Salem’de bugüne kadar var olan ve eski Charter Sokağı Mezarlığı’na bitişik bir eve tuhaf bir tür iticilik katan, ölümünden sonra yayınlanan ürkütücü Dr. Grimshawe’un Sırrı romanında olduğu gibi. Tasarımı, perili olduğu söylenen bir İtalyan villasında çizilen Mermer Faun’da, gerçek fantezi ve gizemin muazzam bir arka planı, sıradan okuyucu-nun görüş alanının hemen ötesinde çarpıyor; ve ölümlü damarlardaki efsanevi kanın bakışları, ahlaki alegorinin ısrarlı karabasanlarına, Papalık karşıtı propagandaya ve merhum D. H. Lawrence’ın özlemini dile getirmesine neden olan Püriten bir tutuculuğa rağmen ilginç olmaktan kendini alamayan bir romantizmin seyri sırasında ima ediliyor. H. Lawrence’ın yazara son derece onursuz bir şekilde davranma arzusunu ifade etme-sine neden olmuştur. Ölümünden sonra yazdığı ve fikri geliştirilerek tamamlanmamış Dolliver Romansı’na dahil edilecek olan Septimius Felton, Yaşam İksiri’ne az çok yete-nekli bir şekilde değinir; Ataların Ayak İzi olarak adlandırılacak olan hiç yazılmamış bir öykünün notları ise Hawthorne’un eski bir İngiliz batıl inancını - üyeleri yürürken kan izleri bırakan eski ve lanetli bir soy - yoğun bir şekilde ele alarak neler yapabileceğini gösterir.

Hawthorne’un kısa öykülerinin birçoğu, atmosfer ya da olay bakımından dikkate değer ölçüde tuhaflık sergiler. Edward Randolph’un Portresi, (Vilayet Evi Efsaneleri), şeytani anlara sahiptir. Bakanın Siyah Peçesi (gerçek bir olay üzerine kurulmuştur) ve Hırslı Misafir ifade ettiklerinden çok daha fazlasını ima ederken, Ethan Brand -asla tamam-lanmamış daha uzun bir çalışmanın parçasıdır- vahşi dağlık bölge ve alevler içindeki manzarasıyla kozmik korkunun gerçek doruklarına yükselir, Issız kireç ocakları ve By-ron’ın “affedilmez günahkâr” tasviri, sıkıntılı yaşamı, fırının alevleri arasında dinlenme-ye çalışırken geceleyin korkunç bir kahkaha tufanıya sona erer. Hawthorne’un notla-rından bazıları, daha uzun yaşasaydı yazacağı tuhaf hikâyeleri anlatmaktadır; özellikle canlı bir olay örgüsü, halk toplantılarında ara sıra ortaya çıkan ve sonunda takip edilen ve çok eski bir mezardan gelip gittiği anlaşılan şaşırtıcı bir yabancıyla ilgilidir.

Ancak yazarımızın tüm tuhaf malzemeleri arasında bitmiş, sanatsal bir birim olarak en önde gelen, ünlü ve zarif bir şekilde işlenmiş romanı Yedi Kaleli Ev’dir, Atalardan kalma bir lanetin acımasızca işlenişi, çok eski bir Salem evinin uğursuz arka planında şaşırtıcı bir güçle geliştirilir - New England sahil kasabalarımızın ilk düzenli binalarını oluş-turan, ancak on yedinci yüzyıldan sonra yerini daha tanıdık olan balık sırtı çatılı veya klasik Georgian tiplerine bırakan tepeli Gotik işlerden biri şimdi Kolonyal olarak bilinir. Bu eski üçgen çatılı Gotik evlerden bugün Birleşik Devletler’de orijinal haliyle görüle-bilenlerin sayısı bir düzineyi bulmaz, ancak Hawthorne’un çok iyi bildiği bir tanesi hala Salem’deki Turner Sokağı’nda durmaktadır ve romanın sahnesi ve ilham kaynağı olarak şüpheli bir otoriteyle işaret edilmektedir. Böyle bir yapı, hayalet tepeleri, kümelenmiş bacaları, sarkan ikinci katı, grotesk köşe destekleri ve baklava dilimli kafes pencerele-riyle, gerçekten de kasvetli düşünceler uyandırmak için iyi hesaplanmış bir nesnedir; on sekizinci yüzyılın güzelliği, akılcılığı ve ferahlığından önce gelen gizli korku ve cadı fısıltılarının karanlık Püriten çağını simgelediği gibi. Hawthorne gençliğinde çok sayıda cadı görmüş ve bazılarıyla ilgili kara hikâyeleri biliyordu. Ayrıca, büyük büyükbabasının 1692’de bir büyücülük yargıcı olarak ciddiyetinin sonucu olarak kendi soyu üzerinde bir lanet olduğuna dair birçok söylenti duydu.

New England’ın tuhaf edebiyata en büyük katkısı olan ölümsüz masal bu ortamdan doğmuştur ve bize sunulan atmosferin gerçekliğini bir anda hissedebiliriz. Bu kadar canlı bir şekilde sergilenen arkaik konutun hava koşullarından kararmış, yosun tutmuş ve karaağaç gölgeli duvarlarında sinsi bir korku ve hastalık pusuda beklemektedir ve burayı inşa eden Albay Pyncheon’un, panik yılında büyücü olduğu gerekçesiyle darağa-cına mahkûm ettiği ilk yerleşimci Matthew Maule’den araziyi kendine özgü bir acıma-sızlıkla aldığını okuduğumuzda buranın kara kara düşündüren kötücüllüğünü kavrarız. Maule yaşlı Pyncheon’u lanetleyerek öldü - “Tanrı ona içmesi için kan verecek” - ve ele geçirilen arazideki eski kuyunun suları acılaştı. Maule’nin marangoz oğlu, babasının muzaffer düşmanı için büyük üçgen evi inşa etmeyi kabul etti, ancak yaşlı Albay evin adandığı gün garip bir şekilde öldü. Ardından Maulelerin karanlık güçlerine dair tuhaf fısıltılar ve Pyncheonların başına gelen tuhaf ve bazen de korkunç sonlarla nesiller boyu süren tuhaf değişimler geldi.

Poe’nun Usher’in Evi’ndeki kadar canlı olsa da, daha ince bir şekilde, eski evin gölgele-yen kötücüllüğü, operatik bir trajediyi tekrarlayan bir motifin kaplaması gibi hikayeye nüfuz eder; ve ana hikayeye ulaşıldığında, modern Pyncheon’ları acınacak bir çürüme durumunda görürüz. Zavallı yaşlı Hepzibah, eksantrik, düşkün beyefendi kadın; çocuk-su, talihsiz Clifford, hak etmediği hapis cezasından yeni kurtulmuş; sinsi ve hain Yargıç Pyncheon, eski Albay’ın ta kendisi; tüm bu figürler muazzam sembollerdir ve bahçede-ki bodur bitki örtüsü ve anemik kümes hayvanlarıyla çok iyi eşleşirler. Pyncheon’ların kuzeni ve son soyu olan neşeli Phoebe ile Maul’lerin sonuncusu olduğu ortaya çıkan çekici genç adamın birleşmesiyle oldukça mutlu bir son sağlamak neredeyse üzücüydü. Bu birliktelik, muhtemelen laneti sona erdirir. Hawthorne her türlü diksiyon ve hareket şiddetinden kaçınıyor ve dehşet imalarını arka planda tutuyor; ancak ara sıra yapılan bakışlar ruh halini sürdürmeye ve eseri saf alegorik donukluktan kurtarmaya yetiyor. On sekizinci yüzyılın başlarında Alice Pyncheon’un büyülenmesi ve ailedeki bir ölüm-den önce gelen klavseninin hayalet müziği gibi olaylar -ikincisi Aryan mitinin çok eski bir türünün varyantıdır- eylemi doğrudan doğaüstü ile ilişkilendirirken; yaşlı Yargıç Pyncheon’un eski salonda, korkunç bir şekilde tik tak eden saatiyle ölü gece nöbeti, en dokunaklı ve gerçek türden keskin bir dehşettir. Yargıç’ın ölümünün, okuyucu ya da karakterlerden herhangi biri tarafından şüphelenilmeden çok önce, pencerenin di-şındaki garip bir kedinin hareketleri ve koklamasıyla ilk kez ortaya çıkarılması, Poe’nun geçemeyeceği bir dahiliktir. Daha sonra tuhaf kedi gece ve ertesi gün aynı pencerenin dışında bir şey için dikkatle bekler. Bu açıkça ilkel mitin psikopompudur ve sonsuz bir ustalıkla günümüz ortamına uyarlanmıştır.

Ancak Hawthorne iyi tanımlanmış bir edebi gelecek bırakmamıştır. Onun ruh hali ve tavrı, kendisiyle birlikte kapanan çağa aitti ve hayatta kalıp çiçek açan, korku çekicili-ğinin doğal temelini ve bu çekiciliği elde etmenin doğru mekaniğini bu kadar net ve

gerçekçi bir şekilde anlayan Poe’nun ruhuydu. Poe’nun en eski öğrencileri arasında, Amerikan vatandaşlığına geçen ve İç Savaş’ta onurlu bir şekilde ölen genç ve parlak İrlandalı Fitz-James O’Brien (1828-1862) sayılabilir. Somut ama görünmez bir varlığın ilk iyi şekillendirilmiş kısa öyküsü ve de Maupassant’ın Horla’sının prototipi olan Ney-di O’yu bize veren odur; ayrıca genç bir mikroskopçunun bir damla suda keşfettiği sonsuz küçüklükteki bir dünyanın kızına aşık olduğu eşsiz Elmas Mercek i yaratan da odur. O’Brien’in erken ölümü şüphesiz bizi bazı ustalıklı tuhaflık ve dehşet öykülerinden mahrum bıraktı, ancak dehası, tam anlamıyla, Poe ve Hawthorne’u karakterize eden aynı titan niteliğinde değildi.

Gerçek büyüklüğe daha yakın olan 1842 doğumlu eksantrik ve hınzır gazeteci Ambrose Bierce’dir; o da aynı şekilde İç Savaş’a katılmış, ancak bazı ölümsüz hikayeler yazmak için hayatta kalmış ve 1913’te kabus hayalinden uyandırdığı kadar büyük bir gizem bulutu içinde ortadan kaybolmuştur. Bierce önemli bir hicivci ve broşür yazarıydı, ancak sanatsal ününün büyük bir kısmı, İç Savaş’ı ele alan ve bu çatışmanın kurguda şimdiye kadar aldığı en canlı ve gerçekçi ifadeyi oluşturan acımasız ve vahşi kısa öykülerine dayanmalıdır. Bierce’in öykülerinin neredeyse tamamı korku öyküleridir; ve birçoğu yalnızca Doğa’daki fiziksel ve psikolojik dehşeti ele alırken, önemli bir kısmı kötücül doğaüstünü kabul eder ve Amerika’nın tuhaf edebiyat fonunda önde gelen bir unsur oluşur. Bierce ile şahsen tanışmış olan yaşayan şair ve eleştirmen Bay Samuel Loveman, bazı mektuplarının önsözünde büyük gölge yaratıcısının dehasını şöyle özetlemektedir:

“Bierce’de dehşetin çağrışımı ilk kez Poe ve Maupassant’ın reçetesi ya da sapkınlığı değil, belirli ve esrarengiz bir şekilde kesin bir atmosfer haline gelir. Bir edebiyatçının sınırlamalarına atfedilebilecek kadar basit olan kelimeler, kutsal olmayan bir dehşette, yeni ve tahmin edilemeyen bir dönüşüme bürünür. Poe’da bunu bir güç gösterisi, Maupassant’ta ise kırbaçlanmış bir doruk noktasının gergin nişanı olarak görebilirsiniz. Bierce için, basitçe ve içtenlikle, şeytanlık işkence dolu derinliğinde, meşru ve sonuna kadar güvenilir bir araçtır. Yine de Doğa ile örtülü bir onay her durumda ısrarla vurgulanır.

Halpin Frayser’in Ölümü’nde çiçekler, yeşillikler, ağaçların dalları ve yaprakları doğal olmayan kötülüğe karşıt bir folyo olarak muhteşem bir şekilde yerleştirilmiştir. Alışıl-gelmiş altın dünya değil, mavinin gizemi ve rüyaların soluksuz inatçılığıyla dolu bir dünya Bierce’in dünyasıdır. Yine de, ilginç bir şekilde, insanlık dışılık tamamen yok değildir.”

Bay Loveman’ın bahsettiği “insanlık dışılık”, nadir görülen bir alaycı komedi ve mezarlık mizahı ile zalimlik ve hayal kırıklığı imgelerinden alınan bir tür zevkte kendini gösteriyor. İlk nitelik, daha karanlık anlatılardaki bazı alt başlıklarla iyi bir şekilde gösterilmiştir; örneğin, bir adli tabibin soruşturması için ortaya konan bir cesedi tanımlayan “İnsan her zaman masadakini yemez” ve korkunç bir şekilde parçalanmış bir cesede atıfta bulunan “Çıplak olsa da bir adam paçavralar içinde olabilir”.

Bierce’in çalışmaları genel olarak biraz dengesizdir. Öykülerin birçoğu açıkça mekaniktir ve gazetecilik modellerinden türetilmiş gösterişli ve sıradan yapay bir üslupla gölge-lenmiştir; ancak hepsinde sinsice dolaşan acımasız kötü niyet açıktır ve birkaçı Amerikan tuhaf yazınının kalıcı dorukları olarak öne çıkmaktadır. Frederic Taber Cooper’ın Anglo-Sakson ırkının edebiyatındaki en korkunç masal olarak adlandırdığı Halpin Frayser’in Ölümü, garip ve korkunç bir şekilde kana bulanmış bir ormanda geceleri ruh-suz olarak dolaşan bir bedeni ve atalarının anılarıyla kuşatılmış bir adamın, hararetle sevdiği annesinin pençelerinde ölümle tanışmasını anlatır. Popüler antolojilerde sıkça kopyalanan Lanetli Şey, gece ve gündüz tepelerde ve buğday tarlalarında paytak paytak yürüyen ve bocalayan görünmez bir varlığın korkunç yıkımlarını anlatır. Uygun Çevre, benzersiz bir incelleme ancak görünür bir basitlikle, yazılı kelimede bulunabilecek dehşetin delici bir duygusunu uyandırır. Öyküde tuhaf yazar Colston arkadaşı Marsh’a şöyle der: “Beni bir tramvayın içinde okuyacak kadar cesursun, ama gece vakti ıssız bir evde, ormanda tek başına! Bah! Cebimde seni öldürecek bir el yazması var!” Marsh el yazmasını “uygun bir ortamda” okur - ve el yazması onu öldürür. Sağ Ayağın Orta Parmağı beceriksizce geliştirilmiştir, ancak güçlü bir doruk noktası vardır. Manton adında bir adam, sağ ayağının orta parmağı olmayan iki çocuğunu ve karısını korkunç bir şekilde öldürmüştür. On yıl sonra çok değişmiş olarak mahalleye geri döner; ve gizlice tanının-ca, suçunu işlediği artık terk edilmiş evde karanlıkta yapılacak bir av bıçağı düellosuna kışkırtılır. Düello anı geldiğinde kendisine bir oyun oynanır ve perili olduğu söylenen yapının zemin katındaki gece karanlığında bir odaya kapatılmış, her tarafı on yılın kalın tozuyla kaplı bir şekilde düşmanından yoksun bırakılır. Ona karşı bıçak çekilmez, çünkü sadece korkutmak amaçlanmıştır; ancak ertesi gün, gördüğü bir şey karşısında korkudan ölmüş, yüzü çarpılmış bir halde bir köşeye çömelmiş olarak bulunur. Kaşiflerin görebildiği tek ipucu, korkunç imalar içeren bir ipucudur. “Yere serilmiş yılların tozunda, girdikleri kapıdan odanın diğer ucuna, Manton’un çömelmiş cesedinin bir metre yakınına kadar uzanan üç paralel ayak izi vardır - hafif ama kesin çıplak ayak izleri, dıştaki-

ler küçük çocuklara, içtekiler ise bir kadına aittir. Bittikleri noktadan geri dönmüyorlar-dı; tek bir yönü işaret ediyorlardı.” Ve tabii ki kadının izleri sağ ayağının orta parmağının eksik olduğunu gösteriyordu. Hayaletli Ev, son derece sade bir gazetecilik gerçekçiliği havasıyla anlatılırken, şok edici gizemin korkunç ipuçlarını taşır. 1858 yılında yedi kişilik bir ailenin tamamı, Kentucky’nin doğusundaki bir çiftlik evinden aniden ve açıklana-maz bir şekilde kaybolur ve tüm eşyalarına -mobilya, giysi, yiyecek malzemeleri, atlar, sığırlar ve köleler- dokunulmadan bırakılır. Yaklaşık bir yıl sonra, yüksek mevkideki iki adam bir fırtına yüzünden bu ıssız eve sığınmak zorunda kalır ve bu esnada açıklana-mayan yeşilimsi bir ışıkla aydınlanan ve içeriden açılmayan demir bir kapısı olan garip bir yeraltı odasına rastlarlar. Bu odada tüm kayıp ailenin çürümüş cesetleri yatmaktadır; ve keşifçilerden biri tanıdığı bir cesedi kucaklamak için ileri atılırken, diğeri garip bir kokudan o kadar etkilenir ki kazara arkadaşını mahzene kapatır ve bilincini kaybeder. Altı hafta sonra kendine gelen kurtulan kişi gizli odayı bulamaz ve ev İç Savaş sırasında yanar. Hapsedilen kaşif bir daha ne görülür ne de kendisinden haber alınır.

Bierce, temalarının atmosferik olanaklarını nadiren Poe kadar canlı bir şekilde gerçekleştirebilir; ve çalışmalarının çoğu, daha sonraki korku ustalarının çabalarıyla biraz tezat oluşturan belirli bir naiflik, yavan açıcılık veya erken Amerikan taşralılığı dokunuşu içerir. Bununla birlikte, karanlık imalarının gerçekliği ve sanatsallığı her zaman açıktır, bu yüzden büyüklüğü gölgede kalma tehlikesiyle karşı karşıya değildir. Bierce’in tuhaf öyküleri, kesin olarak toplanmış eserlerinde düzenlendiği şekliyle, esas olarak iki ciltte yer alır: Böyle Şeyler Olabilir mi? ve Hayatın Ortasında. Gerçekten de ilk cilt neredeyse tamamen doğaüstü olaylara ayrılmıştır.

Amerikan korku edebiyatının en iyilerinin çoğu, esasen bu mecraya adanmamış kalem-lerden çıkmıştır. Oliver Wendell Holmes’un tarihi Elsie Venner’i, hayranlık uyandıran bir ölçülülükle, doğum öncesi etkilenmiş genç bir kadında doğal olmayan yılanımsı bir unsur olduğunu öne sürer ve atmosferi ince ayrımcı manzara dokunuşlarıyla sürdürür. Henry James, Vidanın Dönüşü’nde, iki ölü ve kötü hizmetçinin, Peter Quint ve mürebbiye Bayan Jessel’in, bakımları altındaki küçük bir erkek ve kız çocuğu üzerindeki korkunç etkisini tasvir ederek, gerçekten güçlü bir uğursuz tehdit havası yaratmak için kaçınılmaz gösterişli ve uzun sözlülüğünün üstesinden yeterince iyi gelir. James belki de fazla dağınık, fazla kibar ve konuşma inceliklerine fazla düşkün olduğu için durum-larındaki vahşi ve yıkıcı dehşeti tam olarak fark edemiyor; ancak her şeye rağmen, küçük çocuğun ölümüyle doruğa ulaşan, romana kendi özel sınıfında kalıcı bir yer kazandıran nadir ve artan bir korku dalgası var.

F. Marion Crawford, şimdi Gezgin Hayaletler başlıklı bir ciltte toplanan, farklı kalitelerde birkaç tuhaf öykü üretti. Kan Hayattır, Güney İtalya’nın ıssız deniz kıyısındaki kayalık-larda bulunan eski bir kulenin yakınında yaşanan ay lanetine uğramış bir vampirizm vakasına güçlü bir şekilde değiniyor. Ölü Gülümsemesi İrlanda’da eski bir evde ve atalardan kalma bir mahzende yaşanan aile korkularını ele alıyor ve ölüm perisini büyük bir güçle tanıtıyor. Yukarı Rihtım ise Crawford’un tuhaf yapıtıdır; ve tüm edebiyattaki en muazzam korku öykülerinden biridir. İntiharla lanetlenmiş bir kamarayı anlatan bu öyküde, hayalet gibi tuzlu su rutubeti, garip bir şekilde açılan lomboz ve isimsiz bir nes-neyle kabus gibi mücadele eşsiz bir ustalıkla işlenmiştir.

Bin sekizyüz doksanlı yılların tipik yapmacık savurganlığı olmasa da, o zamandan beri çok farklı nitelikteki ürünleriyle tanınan Robert W. Chambers’in ilk çalışmalarındaki korku türü çok gerçektir. Arka planında, incelenmesi korku, delilik ve hayalet trajedisi getiren korkunç ve bastırılmış bir kitap bulunan, birbiriyle belli belirsiz bağlantılı bir dizi kısa öyküden oluşan Sarı Kral, Du Maurier’nin Trilby’sinin popüler hale getirdiği Galya stüdyosu atmosferinin biraz önemsiz ve etkilenmiş bir şekilde işlenmesine ve düzensiz ilgiye rağmen gerçekten de kozmik korkunun kayda değer zirvelerine ulaşır. Belki de en güçlü öyküsü, yüzü kabarık bir mezar kurdununki gibi olan sessiz ve korkunç bir kilise bekçisinin tanıtıldığı Sarı İşaret’tir. Bu yaratıkla yaşadığı bir kavgayı anlatan bir çocuk, belli bir ayrıntıyı anlatırken ürperir ve midesi bulanır. “Şey, efendim, Tanrı’nın gerçeği şu ki, onunla boğuştuğumda bileklerimi kavradı, efendim, ve ben onun yumuşak, lapa gibi yumruğunu büktüğümde parmaklarından biri içimde koptu.” Gece vakti bir cenaze arabasının garip rüyasını bir başkasıyla paylaşan bir sanatçı, bekçinin kendisine seslenmesiyle şok olur. Adam mırıldanır gibi bir ses çıkarır ve bu ses bir yağ işleme fıçısından çıkan yoğun yağlı duman ya da çürümeye yüz tutmuş bir koku gibi insanın içini doldurur. Mırıldandığı şey sadece şudur: “Sarı İşaret’i buldun mu?”

Rüyasını paylaşan kişi tarafından sokakta bulunan garip bir şekilde hiyeroglifle işlenmiş oniks tılsım kısa bir süre sonra sanatçıya verilir; Ve tuhaf bir şekilde cehennemi ve yasaklanmış korkunç bir kitaba rastladıktan sonra, akli başında hiçbir ölümlünün bilmemesi gereken diğer korkunç şeylerin yanı sıra, bu tılsımın gerçekten de lanetli Hastur kültünden -kitapta bahsedilen ve kabus gibi bir anısı tüm insanların zihninin arkasında gizli ve uğursuz bir şekilde gizlenen ilkel Carcosa’dan- aktarılan isimsiz Sarı

İşaret olduğunu öğrenirler. Çok geçmeden, halsiz ve ceset suratlı bekçinin sürdüğü siyah taçlı cenaze arabasının gürültüsünü duyarlar. Sarı İşaret'i aramak için gecenin karanlığındaki eve girer, tüm sürgü ve parmaklıklar onun dokunuşuyla çürümektedir. Ve insanlar hiçbir insanın boğazından çıkamayacak bir çığlıkla içeri daldıklarında, yerde ikisi ölü, biri ölmek üzere olan üç şekil bulurlar. Ölü şekillerden biri çoktan çürümüştür. Bu, kilisenin bekçisidir ve doktor, “Bu adam aylardır ölü olmalı,” diye haykırır. Yazarın, ilkel hafızanın cehennem ülkesiyle bağlantılı isim ve imaların çoğunu Ambrose Bierce’in masallarından aldığını gözlemlemeye değer. Bay Chambers’in tuhaf ve ürkütücü unsurlar taşıyan diğer erken dönem eserleri Ayların Yaratıcısı ve Bilinmeyenin Peşinde’dir. Kolaylıkla tanınmış bir usta haline gelebileceği bir damarı daha fazla geliştirmemiş olmasına üzülmemek elde değil.

New England’lı gerçekçi yazar Mary E. Wilkins’in Gül Çalılarındaki Rüzgâr adlı kısa öykülerinden oluşan kitabında kayda değer bir dizi başarı bulunmaktadır. Duvardaki Gölgeler’de, New England’daki ağırbaşlı bir ailenin tekinsiz bir trajediye verdiği tepkiyi mükemmel bir ustalıkla gözler önüne serer; zehirlenmiş kardeş kuyusunun kaynaksız gölgesi bizi, komşu bir şehirde kendini öldürmüş olan gizli katilin gölgesinin aniden kuyunun yanında belirdiği doruk anına hazırlar. Charlotte Perkins Gilman, Sarı Duvar Kağıdı’nda, bir zamanlar deli bir kadının kapatıldığı korkunç kağıtlı odada yaşayan bir kadının üzerine çöken deliliği incelikle tasvir ederken klasik bir seviyeye yükselir.

Ünlü mimar ve ortaçağ uzmanı Ralph Adams Cram, Ölü Vadi adlı eserinde atmosfer ve betimleme incelikleri yoluyla unutulmaz derecede güçlü bir belirsiz bölgesel korku yaratmayı başarmıştır.

Hayalet geleneğimizi sürdüren bir diğer isim de, hem ilk hem de son dönem eserlerinde oldukça tuhaf örnekler bulunan yetenekli ve çok yönlü mizah yazarı Irvin S. Cobb’dur. Erken dönem eserlerinden biri olan Balık Kafa, melez bir aptal ile yalıtılmış bir gölün garip balıkları arasındaki doğal olmayan yakınlıkları tasvir ederken öldürücü derecede etkilidir ve sonunda iki ayaklı akrabalarının intikamını alırlar. Bay Cobb’un daha sonraki çalışmaları, kalıtsal hafıza hikayesinde olduğu gibi, zenci soyundan gelen modern bir adamın, bir tren tarafından ezildiğinde, bir yüzyıl önce siyah atasının bir gergedan tarafından sakatlanmasını hatırlatan görsel ve işitsel koşullar altında Afrika orman konuşmasında kelimeler söylediği olası bir bilim unsurunu ortaya koymaktadır.

Merhum Leonard Cline’in Karanlık Oda (1927) adlı romanı sanatsal açıdan son derece yüksektir. Bu, Gotik ya da Byronic kahraman-kötü adamın karakteristik hırsıyla doğaya meydan okuyan ve hafızanın anormal bir şekilde uyarılması yoluyla geçmiş yaşamının her anını yeniden yakalamaya çalışan bir adamın hikayesidir. Bu amaçla sonsuz notlar, kayıtlar, anımsatıcı nesneler ve resimler -ve nihayet kokular, müzik ve egzotik uyuşturucular- kullanır. Sonunda hırsı kişisel hayatının ötesine geçer ve kalıtsal hafızanın karanlık uçurumlarına, hatta Karbonçağının buharlı bataklıkları arasındaki insan öncesi günlere ve ilkel zaman ve varlığın daha da hayal edilemez derinliklerine kadar uzanır. Daha çılgın müzikler ister, daha güçlü uyuşturucular alır ve sonunda büyük köpeği ondan garip bir şekilde korkmaya başlar. Zehirli bir hayvan kokusu onu kuşatır ve bomboş suratlı ve insanlıktan çıkmış biri haline gelir. Sonunda ormana gider, geceleri pencere-lerin altında ulur. Sonunda bir çalılıkta parçalanarak öldürülmüş halde bulunur. Yanında köpeğinin parçalanmış cesedi vardır. Birbirlerini öldürmüşlerdir. Bu romanın atmosferi kötücül bir şekilde güçlüdür, ana figürün uğursuz evine ve hanesine çok dikkat edilmiştir.

Herbert S. Gorman’ın, Salem cadılığından kaçanların torunlarının Kara Şabat’ın hastalıklı ve yozlaşmış dehşetini hala canlı tuttukları batı Massachusetts’in karanlık tarihini anlatan romanı Dagon Denilen Yer, daha az incelikli ve dengeli ama yine de oldukça etkili bir eserdir.

Leland Hall’un yazdığı Uğursuz Ev, muhteşem bir atmosfere sahiptir ancak biraz vasat bir romantizmle gölgelenmiştir.

Romancı ve kısa öykü yazarı Edward Lucas White’in, temalarının çoğu gerçek rüyalar-dan kaynaklanan bazı tuhaf kavramları kendi tarzlarında çok dikkate değerdir. Sirenlerin Şarkısı çok yaygın bir tuhaflığa sahipken, Lukundoo ve Burun gibi eserler daha karanlık endişeler uyandırmaktadır. Bay White masallarına kendine özgü bir nitelik kazandırıyor - kendine özgü bir ikna ediciliği olan dolambaçlı bir cazibe türü.

Genç Amerikalılar arasında kozmik dehşeti Kaliforniyalı şair, ressam ve kurgucu Clark Ashton Smith kadar iyi yansıtan kimse yoktur; onun tuhaf yazıları, çizimleri, resimleri ve öyküleri duyarlı bir azınlığın hoşuna gitmektedir. Bay Smith’in arka planında uzak ve felç edici bir korku evreni vardır - Satürn’ün uydularındaki zehirli ve yanardöner çiçeklerden oluşan cangıllar, Atlantis, Lemurya ve unutulmuş eski dünyalardaki şeytani ve grotesk tapınaklar ve dünyanın ötesindeki hayalet ülkelerde benekli ölüm mantarları-

nın nemli bataklıkları. En uzun ve en iddialı şiiri olan Haşhaş Yiyen, beşli boş mısradır; ve yıldızlar arasındaki boşluklarda kaotik ve inanılmaz kaleydoskopik kabus manzaraları açar. Bay Smith’in şeytani tuhaflığı ve kavrayışının doğurganlığı belki de ölmüş ya da yaşayan başka hiçbir yazar tarafından aşılamamıştır. Sonsuz kürelerin ve çoklu boyutların böylesine muhteşem, bereketli ve ateşli bir şekilde çarpıtılmış vizyonlarını başka kim gördü ve hikayeyi anlatmak için yaşadı? Kısa öyküleri diğer galaksiler, dünyalar ve boyutların yanı sıra dünya üzerindeki garip bölgeler ve çağlarla da güçlü bir şekilde ilgilenir. İlkel Hyperborea’yı ve onun siyah şekilsiz tanrısı Tsathoggua’yı; kayıp kıta Zot-hique’i ve Ortaçağ Fransa’sındaki masalsı, vampirlerle dolu Averoigne ülkesini anlatır. Bay Smith’in en iyi eserlerinden bazıları Çifte Gölge ve Diğer Fanteziler (1933) başlıklı kitapçıkta bulunabilir.

IX. Britanya Adalarında Tuhaf Geleneği

Son dönem İngiliz edebiyatı, çağımızın en büyük üç ya da dört roman yazarını içermesinin yanı sıra, tuhaflık unsuru açısından da memnuniyet verici bir berekete sahiptir. Rudyard Kipling bu unsura sık sık yaklaşmış ve her yerde karşımıza çıkan tavırlarına rağmen, Hayalet Çekçek, Dünyanın En Güzel Hikayesi, Imray’ın Yeniden Doğuşu ve Canavarın İşareti gibi öykülerinde bu unsuru kuşku götürmez bir ustalıkla ele almıştır. Bu sonuncusu özellikle dokunaklıdır; bir su samuru gibi böğüren çıplak cüzamlı rahibin, rahibin lanetlediği adamın göğsünde beliren lekelerin, kurbanın giderek artan etoburluğunun ve atların ona karşı göstermeye başladığı korkunun ve sonunda yarı yarıya tamamlanan kurbanın bir leopara dönüşmesinin resimleri hiçbir okuyucunun unutamayacağı şeylerdir. Kötücül büyü'nün nihai yenilgisi masalın gücüne ya da gizeminin geçerliliğine zarar vermez.

Garip, gezgin ve egzotik Lafcadio Hearn, gerçek dünyadan daha da uzaklaşır; ve duyarlı bir şairin üstün sanatçılığıyla, sağlam kızarmış et türünden bir yazar için imkansız olan fantezileri örer. Amerika’da yazdığı Fantastikler, tüm edebiyatın en etkileyici hortlaklarından bazılarını içerirken, Japonya’da yazdığı Kwaidan, bu zengin renkli ulusun ürkütücü irfanını ve fısıltılı efsanelerini eşsiz bir beceri ve incelikle kristalize eder. Hearn’ün tuhaf dil sihribazlığı, Fransızcadan, özellikle de Gautier ve Flaubert’den yaptığı bazı çevirilerde daha da kendini gösterir. Flaubert’in Aziz Anthony’nin Günahı adlı eserinden yaptığı çeviri, şarkı söyleyen sözcüklerin büyüüne bürünmüş ateşli ve coşkulu imgelelerin bir klasığıdır.

Oscar Wilde da hem bazı enfes peri masalları hem de Dorian Gray’in canlı tablosuyla tuhaf yazarlar arasında yer alabilir; bu tabloda muhteşem bir portre yıllarca aslının yerine yaşlanma ve çirkinleşme görevini üstlenir ve bu arada gençliğini, güzelliğini ve tazeliğini kaybetmeden her türlü ahlaksızlık ve suçun içine dalar. Sonunda bir katil haline gelen Dorian Gray, değişimleri ahlaki yozlaşmasına tanıklık eden tabloyu yok etmeye çalıştığında ani ve güçlü bir doruk noktası vardır. Tablıya bıçak saplar ve korkunç bir çığlık ve çarpma sesi duyulur; ancak hizmetçiler içeri girdiğinde tabloyu tüm bozulmamış güzelliğiyle bulurlar. “Yerde yatan, gece elbisesi giymiş, kalbine bıçak saplanmış ölü bir adamdı. Solmuş, buruşmuş ve iğrenç bir görüntüsü vardı. Yüzükleri inceleyene kadar kim olduğunu anlayamadılar.”

Birçok tuhaf, grotesk ve macera dolu roman ve öykünün yazarı olan Matthew Phipps Shiel, zaman zaman dehşet verici bir sihir seviyesine ulaşıyor. Xélucha son derece iğrenç bir parça olmakla birlikte, Bay Shiel’in “sarı doksanlarda” süslü bir şekilde yazdığı ve yirminci yüzyılın başlarında daha sanatsal bir kısıtlamayla yeniden kaleme aldığı şüphesiz başyapıtı Sesler Evi tarafından aşılmıştır. Bu öykü, son haliyle, türünün en önde gelen eserleri arasında yer almayı hak ediyor. Norveç kıyılarındaki kutup ötesi bir adada, şeytani rüzgarların esintisi ve cehennem dalgaları ile çağlayanların bitmek bilmeyen gürültüsü arasında, intikamcı bir ölünün küstah bir dehşet kulesi inşa ettiği yerde, yüzyıllar boyunca süzülüp gelen bir korku ve tehdidi anlatır. Poe’nun Usher’in Evinin Çöküşü’ne belli belirsiz benzemekle birlikte ondan son derece farklıdır. Mor Bulut romanında Bay Shiel, insanlığı yok etmek için kutuplardan gelen ve bir süre için gezegenimizde tek bir sakin bırakmış gibi görünen bir laneti muazzam bir güçle anlatır. Hayatta kalan bu tek kişinin konumunun farkına varması ve dünyanın cesetlerle ve hazinelerle dolu şehirlerinde mutlak efendileri olarak dolaşması sırasında hissettikleri, gerçek görkemden biraz uzak bir beceri ve sanatla aktarılıyor. Ne yazık ki kitabın ikinci yarısı, geleneksel romantik unsurlarıyla, belirgin bir “hayal kırıklığı” içeriyor.

Shiel’den daha iyi tanınan usta yazar Bram Stoker, kötü tekniği net etkilerini ne yazık ki zayıflatan bir dizi romanda pek çok dehşet verici kavram yaratmıştır. Eski bir kالنin altındaki mahzende gizlenen devasa bir ilkel varlıkla ilgili olan Beyaz Solucanın İni, neredeyse çocukça bir gelişmeyle muhteşem bir fikri tamamen mahveder. Garip bir Mısır dirilişini konu alan Yedi Yıldızın Mücevheri daha az kabaca yazılmıştır. Ama hepsinden iyisi, korkunç vampir efsanesinin neredeyse standart modern sömürüsü haline gelen ünlü Drakula’dır. Bir vampir olan Kont Drakula, Karpatlar’da korkunç bir şatoda yaşamaktadır; ancak sonunda ülkeyi diğer vampirlerle doldurmak amacıyla İngiltere’ye göç eder. Bir İngiliz’in Dracula’nın dehşet kalesinde nasıl ilerlediği ve ölü zebaninin egemenlik planının sonunda nasıl yenilgiye uğratıldığı, artık İngiliz edebiyatında haklı olarak kalıcı bir yer edinen bir hikayeyi oluşturmak için bir araya gelen unsurlardır. Dracula doğaüstü korku türünde pek çok benzer romanı beraberinde getirmiştir; bunlar arasında belki de en iyileri Richard Marsh’ın Böcek’i, “Sax Rohmer’in” (Arthur Sarsfield Ward) Cadı-Kraliçe’nin Sürüsü ve Gerald Biss’in Gerçekdışının Kapısı’dır. Sonuncusu standart kurt adam batıl inancını oldukça ustaca ele almaktadır. Francis Brett Young’ın Soğuk Liman adlı romanı çok daha incelikli ve sanatsaldır ve çeşitli karakterlerin yanı sıra anlatıları aracılığıyla benzersiz bir ustalıkla anlatılır; bu romanda tuhaf bir kötülüğe sahip eski bir ev güçlü bir şekilde tasvir edilir. Alaycı ve neredeyse her şeye gücü yeten şeytan Humphrey Furnival, erken dönem Gotik “kötü adam” Manfred-Montoni tipinin yankılarını taşır, ancak birçok zeki kişilik tarafından basmakalıplıktan kurtarılır. Yalnızca

kapanıştaki açıklamanın hafif dağınıklığı ve kehanetin bir olay örgüsü faktörü olarak biraz fazla serbest kullanımı, bu hikayeyi mutlak mükemmelliğe yaklaştırmaktan alıkoyuyor.

Cadı Ormanı romanında John Buchan, İskoçya’nın ıssız bir bölgesinde şeytani Şabbat’ın hayatta kalışını muazzam bir güçle tasvir eder. Uğursuz taşın bulunduğu kara ormanın tasviri ve dehşet nihayet yok edildiğinde ortaya çıkan korkunç kozmik çağrışımlar, çok yavaş ilerleyen aksiyonun ve İskoç lehçesinin bolluğunun karşılığını verecektir. Bay Buchan’ın bazı kısa öyküleri de hayalet imaları bakımından son derece canlıdır; bir Afrika büyücülüğü öyküsü olan Yeşil Antilop, ölü Britanno-Roman dehşetlerini uyandıran Revaktaki Rüzgar ve kutup altı korku dokunuşlarıyla Skule Skerry özellikle dikkat çekicidir.

Clemence Housman, Kurt Adam adlı kısa romanında, yüksek derecede dehşet verici bir gerilim elde eder ve bir dereceye kadar otantik folklor atmosferine ulaşır. Arthur Ransome, The Elixir of Life (Hayat İksiri) adlı romanında, olay örgüsündeki genel naifliğe rağmen karanlık ve mükemmel etkilere ulaşırken, H. B. Drake’in Gölgesi Şey adlı romanı tuhaf ve korkunç manzaralar yaratır. George Macdonald’ın Lilith’inin kendine has zorlayıcı bir tuhaflığı vardır; iki versiyondan ilki ve daha basit olanı belki de daha etkilidir.

Görünmeyen mistik bir dünyanın her zaman yakın ve canlı bir gerçeklik olduğu güçlü bir zanaatkâr olarak seçkin bir dikkati hak eden şair Walter de la Mare, hem akıldan çıkmayan şiirleri hem de zarif düzyazıları, güzelliğin örtülü alanlarına ve varlığın korkunç ve yasak boyutlarına derinlemesine ulaşan garip bir vizyonun tutarlı izlerini taşır. Dönüş romanında ölü bir adamın ruhunun iki yüzyıllık mezarından çıkıp yaşayanların etine yapıştığını görürüz, öyle ki kurbanın yüzü bile uzun zaman önce toprağa dönmüş olana dönüşür. Birkaç cildi bulunan kısa öykülerin birçoğu, korku ve büyü'nün en karanlık dallarına hakimiyetleriyle unutulmazdır; özellikle de kötü huylu vampirizmin zararlı bir arka planının olduğu Seaton’ın Teyzesi; açıktan ölmek üzere olan bir sanatçının bahçesinde korkunç bir bitki büyümesini anlatan Ağaç; karanlık ve ıssız bir evde ölmek üzere olan bir serserinin, korkulu çocukluğunun tavan arasındaki odasında uzun zamandır korktuğu zil kordonunu çektiğinde hangi şeyin çağrısına cevap verdiğini hayal etmemize izin verildiği Derinliklerden; gece bir evden uçan tesadüfi bir misafiri neyin gönderdiğini ima eden Bir Münzevi; insan ruhunun peşinde, terk edilmiş arkaik bir şapelin yanında, korkunç bir deniz kayalığı bölgesinde yaşayan çılgın bir keşiş Bay Kempe; ve yalnız bir ortaçağ kilisesini kuşatan ve çürüyen duvarları mucizevi bir şekilde restore eden şeytani güçlere bir bakış olan Tüm Kutsallar. De la Mare, görünüşe göre daha çok karakterin incelikleriyle ilgilendiğinden, korkuyu öykülerinin çoğunun tek, hatta baskın unsuru haline getirmiyor. Arada sırada Barrie tarzı tuhaf hayallere kapıldığı da oluyor. Yine de, gerçek dışılığın canlı ve yaşayan bir varlık olduğu çok az kişi arasındadır; ve bu nedenle, ara sıra yaptığı korku çalışmalarına yalnızca nadir bir ustanın başarabileceği keskin bir güç katabilir. Dinleyenler adlı şiiri Gotik ürpertiği modern şiire geri kazandırır.

Tuhaf kısa öykü son zamanlarda iyi bir çıkış yakaladı; Çok Uzaklara Giden Adam karanlık bir ormanın kenarındaki bir evi ve ölü bir adamın göğsündeki Pan’ın toynak izini fısıldayan çok yönlü E. F. Benson önemli bir katkıda bulundu. Bay Benson’ın Görünür ve Görünmez adlı kitabında benzersiz güce sahip birkaç öykü yer almaktadır; özellikle de Cornish sahilindeki ıssız bir köyde mucizevi bir intikam eylemi gerçekleştiren eski bir kilise panosundan anormal bir canavarı ortaya çıkaran Negotium Perambulans ve ziyaret edilmemiş Alp zirvelerinde yaşayan korkunç bir yarı insan hayatta kalma mücadelesini anlatan Dehşet Boynuzu. Başka bir koleksiyondaki Yüz, acımasız kıyamet havasıyla ölümcül derecede güçlüdür. H. R. Wakefield, Akşam Dönüyorlar ve Dönen Diğerleri adlı koleksiyonlarında, zaman zaman bozucu bir sofistike havaya rağmen dehşetin doruklarına ulaşmayı başarır. En dikkate değer öyküler, yapışkan sulu kötülüğüyle Kırmızı Loca, O Geliyor ve O Geçiyor, Ve O Şarkı Söyleyecek ..., Cairn, Yukarı Bak!, Kör Adamın Devetabanı ve gizlenen bin yıllık dehşetin bir parçası olan Duncaster’daki On Yedinci Delik’i. H. G. Wells ve A. Conan Doyle’un tuhaf çalışmalarından söz edilmişti. İlki, Korkunun Hayaleti’nde çok yüksek bir seviyeye ulaşırken; Otuz Tuhaf Öykü’deki tüm öğeler güçlü fantastik imalara sahiptir. Doyle, kutuplarda geçen bir hayalet öyküsü olan Pole-Star’ın Kaptanı ve yeniden canlanan mumya temasının alışılmışın ötesinde bir ustalıkla kullanıldığı 249 Numaralı Arsa’da olduğu gibi, zaman zaman güçlü bir hayalet notası yakalamıştır. Gotik kurgunun kurucusu ile aynı aileden gelen Hugh Walpole, bazen tuhaflığa çok başarılı bir şekilde yaklaşmıştır; kısa öyküsü Bayan Lunt çok dokunaklı bir ürperti taşır. John Metcalfe, Tüten Bacak adıyla yayınlanan derlemede, zaman zaman nadir görülen bir etki gücüne ulaşır; Kötü Topraklar adlı öykü, dehşetin güçlü bir şekilde tadına varan kademelerini içerir. E. M. Forster’in Göksel Külliyyat başlığı altında toplanan kısa öyküleri daha tuhaftır ve Sir J. M. Barrie’nin sevimli ve zararsız fantezisine meyillidir. Bunlardan sadece bir tanesi, Pan’a ve onun korku aurasına bir bakışla ilgilidir ve gerçek kozmik korku unsurunu içerdiği söylenebilir. Bayan H. D. Everett, çok eski ve geleneksel modellere bağlı kalsa da, kısa öykü koleksiyonunda zaman zaman ruhani

dehşetin eşsiz zirvelerine ulaşır. L. P. Hartley, Aşağıdan Gelen Bir Ziyaretçi adlı keskin ve son derece korkunç öyküsüyle dikkat çekmektedir. May Sinclair'in Tekinsiz Öyküleri, bu alandaki ustalığa işaret eden korkunun yaratıcı bir şekilde ele alınmasından çok geleneksel okültizmi içerir ve tamamen gerçek dışı bir kozmosun keskin fenomenlerinden çok insan duygularına ve psikolojik araştırmaya daha fazla vurgu yapma eğilimindedir. Burada okültizme inananların hayali ve fantastik olanı tasvir etmede materyalistlerden daha az etkili olduklarını belirtmek iyi olabilir, çünkü onlar için hayali dünya o kadar sıradan bir gerçekliktir ki, ondan doğal düzenin mutlak ve muazzam bir ihlali olarak görenlere kıyasla daha az huşu, uzaklık ve etkileyicilikle bahsetme eğilimindedirler.

Oldukça düzensiz bir üslup kalitesine sahip, ancak hayatın sıradan yüzeyinin ardında gizlenen dünyalar ve varlıklar hakkındaki önerilerinde zaman zaman muazzam bir güce sahip olan William Hope Hodgson'ın eseri, bugün hak ettiğinden çok daha az biliniyor. Evrene, insanın evrenle ve hemcinsleriyle ilişkisine dair alışlagelmiş duygusal anlayışlara olan eğilimine rağmen, Bay Hodgson gerçekdışılığı ciddi bir şekilde ele alma konusunda belki de Algernon Blackwood'dan sonra ikinci sıradadır. İsimsiz güçlerin ve korkunç kuşatıcı varlıkların yakınlığını sıradan ipuçları ve önemsiz ayrıntılarla anlatma-da ya da bölgeler veya binalarla bağlantılı olarak hayalet ve anormal duyguları aktarma-da çok az kişi onunla boy ölçüşebilir.

Glen Carrig'in Tekneleri'nde (1907) batık bir gemiden kurtulanların karşılaştığı çeşitli kötücül mucizeler ve lanetli bilinmeyen diyarlar gösterilir. Kitabın ilk bölümlerinde-ki kara kara düşündüren tehdidi aşmak mümkün değil, ancak sonlara doğru sıradan romantizm ve macera yönünde bir hayal kırıklığı yaşanıyor. On sekizinci yüzyıl nesrini yeniden üretmeye yönelik hatalı ve sözde romantik bir girişim genel etkiyi azaltıyor, ancak her yerde sergilenen gerçekten derin denizcilik bilgisi telafi edici bir faktör.

Sınırdaki Ev (1908) - belki de Bay Hodgson'ın tüm eserlerinin en büyüğü - İrlanda'da korkunç öteki dünya güçleri için bir odak oluşturan ve aşağıdaki gizli bir uçurumdan gelen küfür dolu melez anomaliler tarafından kuşatmayı sürdüren yalnız ve şeytani kabul edilen bir evi anlatır. Anlatıcının ruhunun kozmik uzayın sınırsız ışık yılları ve sonsuzluğun kalpaları boyunca dolaşması ve güneş sisteminin nihai yıkımına tanıklık etmesi, standart edebiyatta neredeyse benzersiz bir şey oluşturuyor. Ve her yerde yazarın doğa manzaralarında belirsiz, pusuya yatmış dehşetler önerme gücü kendini gösteriyor. Ancak birkaç sıradan duygusallık dokunuşu olmasaydı bu kitap ilk dönemin klasiklerinden biri olurdu.

Bay Hodgson'ın daha önce bahsi geçen iki eseriyle birlikte bir üçlemeyi tamamladığını düşündüğü Hayalet Korsanlar (1909), son yolculuğuna çıkan lanetli ve lanetli bir geminin ve onu kuşatan ve sonunda bilinmeyen bir kadere sürükleyen korkunç deniz şeytanlarının (yarı insan görünümlü ve belki de geçmişteki korsanların ruhları) güçlü bir anlatımıdır. Denizcilik bilgisine hakimiyeti ve doğadaki gizli dehşeti düşündüren ipuçlarını ve olayları zekice seçmesiyle bu kitap zaman zaman imrenilecek kudret doruklarına ulaşır.

Gece Toprakları (1912), güneşin ölümünden sonra milyarlarca yıl ileride, dünyanın sonsuz uzak geleceğine dair uzun (583 s.) bir öyküdür. Oldukça beceriksiz bir üslupla, on yedinci yüzyılda zihni gelecekteki kendi bedenlenmesiyle birleşen bir adamın rüyaları olarak anlatılır; ve acı verici bir laf kalabalığı, tekrarlar, yapay ve mide bulandırıcı bir şekilde yapışkan romantik duygusallık ve Glen Carrig'dekinden bile daha grotesk ve saçma bir arkaik dil girişimi ile ciddi şekilde gölgelenir.

Tüm kusurları bir yana, yine de şimdiye kadar yazılmış en güçlü ürkütücü hayal gücü eserlerinden biridir. İnsan ırkından geriye kalanların muazzam büyüklükte bir metal piramitte toplandığı ve karanlığın korkunç, melez ve tamamen bilinmeyen güçleri tarafından kuşatıldığı gece karanlığında, ölü bir gezegenin imgesi, hiçbir okuyucunun asla unutamayacağı bir şeydir. Tamamen insan dışı ve akıl almaz türden şekiller ve varlıklar -piramidin dışındaki siyah, insan eli değmemiş ve keşfedilmemiş dünyanın haydutları-tarifsiz bir güçle öneriliyor ve kısmen tanımlanıyor; uçurumları, yamaçları ve ölmekte olan volkanizmasıyla geceye bağlı manzara, yazarın dokunuşunun altında neredeyse hissedilebilir bir dehşete bürünüyor.

Kitabın ortalarında, ana figür piramidin dışına çıkarak milyonlarca yıldır insanoğlunun ayak basmadığı ölümle lanetlenmiş diyarlarda bir arayışa çıkar ve onun yavaş yavaş, en ince ayrıntısına kadar betimlenen, gün be gün ilerleyen, akıl almaz karanlık fersahlar boyunca ilerleyişinde, tüm edebiyat yelpazesinde rakipsiz bir kozmik yabancılık, so-luksuz gizem ve dehşete düşmüş beklenti duygusu vardır. Kitabın son çeyreği acıklı bir şekilde uzuyor, ancak bütünüün muazzam gücünü bozamıyor.

Bay Hodgson'ın daha sonraki kitabı Carnacki, the Ghost-Finder, yıllar önce dergilerde yayınlanmış birkaç uzun kısa öyküden oluşuyor. Nitelik olarak diğer kitapların seviyesi-

nin bariz bir şekilde altındadır. Burada, M. Dupin ve Sherlock Holmes'un soyundan gelen ve Algernon Blackwood'un John Silence'ının yakın akrabası olan “yanılmaz dedektif” tipinin az çok geleneksel bir figürünü, profesyonel bir “okültizm” atmosferiyle kötü bir şekilde gölgelenmiş sahneler ve olaylar arasında hareket ederken buluyoruz. Bununla birlikte, bölümlerden birkaçı inkar edilemez bir güce sahiptir; ve yazarın kendine özgü dehasına dair ipuçları vermektedir.

Doğal olarak, kısa bir taslakta terör unsurunun tüm klasik modern kullanımlarının izini sürmek imkansızdır. Bu unsur, yaşamı genel olarak ele alan hem düzyazı hem de man-zum tüm eserlere zorunlu olarak girmelidir; ve bu nedenle, Kara Kule'ye Gelen Childe Roland adlı eseri korkunç bir tehditle içgüdüsel olan şair Browning ya da sık sık denizin içindeki karanlık sırlardan ve yalnız ve manyakça kararlı insanların yaşamlarını etkileyen Kader'in şeytani itici gücünden bahseden romancı Joseph Conrad gibi yazarlarda bir pay bulduğumuzda şaşırmayız. İzlediği yol sonsuz dallanıp budaklanmıştır; ancak biz burada kendimizi, onu içeren sanat eserini belirlediği ve ona hükmettiği, nispeten karışmamış haldeki görünümüyle sınırlamalıyız.

İrlanda edebiyatında, on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarındaki Kelt Rönesansı'nda öne çıkan tuhaflık akımı, ana İngiliz akımından biraz ayrıdır. Hayalet ve peri efsaneleri İrlanda'da her zaman büyük bir öneme sahip olmuş ve yüz yılı aşkın bir süredir William Carleton, T. Crofton Croker, Oscar Wilde'in annesi Lady Wilde-Douglas Hyde ve W. B. Yeats gibi sadık yazarlar ve çevirmenler tarafından kaydedilmiştir. Modern hareketin dikkat çektiği bu efsane külliyatı dikkatle toplanmış ve incelenmiş; Yeats, J. M. Synge, "A. E.", Lady Gregory, Padraic Colum, James Stephens ve meslektaşları gibi daha sonraki isimlerin çalışmalarında göze çarpan özellikleri yeniden üretilmiştir.

Genel olarak korkunç olmaktan çok tuhaf bir şekilde fantastik olsa da, bu tür folklor ve bilinçli olarak sanatsal benzerleri gerçekten kozmik korku alanına giren çok şey içerir. Perili göllerin altındaki batık kiliselere gömülme hikayeleri, ölüm habercisi banshee ve uğursuz değiş tokuş hikayeleri, hayaletler ve “rathların kutsal olmayan yaratıkları” baladları - tüm bunların dokunaklı ve belirli ürpertileri vardır ve tuhaf edebiyatta güçlü ve ayırt edici bir unsuru işaret eder. Vahşi yaşamının cezası olarak gömülmek isteyen ve ölümler her birinde iğrenç bir şekilde ayağa kalkıp yeni gelene yer vermeyi reddeder-ken onu kilise bahçesinden kilise bahçesine sürükleyen iğrenç bir ceset tarafından bütün gece ata bindirilen Teig O'Kane'in hikâyesinin temsil ettiği anlatı sınıfında, sade groteskliğe ve mutlak saflığa rağmen gerçek bir kâbus vardır. Yaşayan tüm şairlerin en büyüğü olmasa da İrlanda uyanışının şüphesiz en büyük figürü olan Yeats, hem orijinal eserlerde hem de eski efsanelerin kodlanmasında kayda değer şeyler başarmıştır.

X. Modern Ustalar

Günümüzün en iyi korku masalları, türün uzun evriminden yararlanarak, bir yüzyıl ya da daha öncesinin Gotik eserleriyle kıyaslanamayacak kadar doğal, inandırıcı, sanatsal bir pürüzsüzlüğe ve ustaca bir çekicilik yoğunluğuna sahiptir. Teknik, işçilik, deneyim ve psikolojik bilgi geçen yıllarla birlikte muazzam bir ilerleme kaydetmiştir, öyle ki eski eserlerin çoğu naif ve yapay görünmektedir; ancak ağır sınırlamaları aşan bir deha tarafından kurtarılabilir. Sahte motivasyonlarla dolu ve akla gelebilecek her olaya sahte bir önem ve dikkatsizce kapsayıcı bir cazibe katan şamatalı ve şişirilmiş romantizmin tonu, artık doğaüstü yazının daha hafif ve daha tuhaf aşamalarıyla sınırlı. Ciddi tuhaf öyküler ya yazarın kendisine izin verdiği tek bir doğaüstü yön dışında, sıkı bir tutarlılık ve doğaya mükemmel bir sadakatle gerçekçi bir şekilde yoğunlaştırılır ya da atmosferin, hassas insan beyni için normal olan belirli hayal gücü ve yanılsama türleriyle gerçek bir uyum içinde gerçekleşmesi koşuluyla neredeyse her şeyin olabileceği, zaman ve me-kanın ötesinde, incelikle egzotik bir gerçekdışılık dünyasının görselleştirilmesine kur-nazca uyarlanmasıyla tamamen hayal alemine atılır. En azından baskın eğilim budur; elbette birçok büyük çağdaş yazar zaman zaman olgunlaşmamış romantizmin bazı gösterişli duruşlarına ya da şu anda periyodik yüksek gelgitlerinden birinde olan sözde bilimsel “okültizmin” eşit derecede boş ve saçma jargonuna kaymaktadır.

Kozmik korkuyu en sanatsal seviyesine çıkaran yaşayan yaratıcılar arasında, çok yönlü Arthur Machen ile boy ölçüşebilecek çok az kişi vardır; gizli dehşet ve kara kara düşün-düren korku unsurlarının neredeyse eşsiz bir içerik ve gerçekçi bir keskinlik kazandığı uzun ve kısa birkaç düzine öykünün yazarı. Genel bir edebiyat adamı ve son derece lirik ve etkileyici bir nesir üslubunun ustası olan Bay Machen, belki de Clemendy’nin pikaresk Chronicle’ı, canlandırıcı denemeleri, canlı otobiyografik ciltleri, taze ve canlı çevirileri ve hepsinden önemlisi, genç kahramanın yazarın kendi antik Galler orta-mının büyüüne karşılık verdiği ve şimdi kalıntılarla dolu Caerleon-on-Usk köyüne dönüşmüş olan Roma şehri Isca Silurum’da bir rüya hayatı yaşadığı, hassas estetik zihnin unutulmaz destanı Düşler Tepesi için daha bilinçli bir çaba sarf etmiştir, . Ancak doksanlı ve bin dokuz yüzlü yılların başlarında yazdığı güçlü korku romanlarının kendi sınıfında tek başına durduğu ve bu edebi türün tarihinde ayrı bir döneme işaret ettiği de bir gerçektir.

Gwent kırsalının vahşi kubbeli tepeleri, arkaik ormanları ve gizemli Roma kalıntlarına dair keskin gençlik anılarıyla bağlantılı etkileyici bir Kelt mirasına sahip olan Bay Mac-hen, nadir güzellikte, yoğunlukta ve tarihi arka planda yaratıcı bir yaşam geliştirmiştir. Karanlık ormanların ve eski geleneklerin Ortaçağ gizemini özümsemiştir ve Katolik inancı da dahil olmak üzere her konuda Ortaçağ’ın savunucusudur. Aynı şekilde, bir zamanlar doğduğu bölgeyi etkisi altına alan Britanya-Roma yaşamının büyüüne de kapılmıştır; tahkim edilmiş kamplarda, mozaik kaldırımlarda, heykel parçalarında ve klasisizmin hüküm sürdüğü ve Latince’nin ülkenin dili olduğu günleri anlatan benzer şeylerde garip bir büyü bulur. Genç bir Amerikalı şair, Frank Belknap Long, Jun., bu ha-yalperestin zengin yeteneklerini ve ifade sihirbazlığını Arthur Machen’i Okumak Üzeri-ne adlı sonesinde çok iyi özetlemiştir:

“Sonbahar ormanında bir ihtişam vardır;

İngiltere'nin kadim yolları kıvrılır ve tırmanır

Büyücü meşeleri, karaçalıları ve karışık kekikleri geçip

Kudretli bir imparatorluk kalesinin durduğu yere:

Sonbahar gökyüzünde bir cazibe var;

Kızarmış bulutlar ışıltı içinde kıvranıyor

Büyük bir ateşten, ve aşağıda parıltılar var

Közlerin öldüğü yerde, sarımtırak sarı.

Bekliyorum, bana gösterecek, berrak ve soğuk,

İhtişamla yükselmiş, Kuzey'e karşı keskin,

Roma kartalları, ve altın sisler içinde

İleri doğru yürüyen lejyonlar:

Bekliyorum, çünkü onunla tekrar paylaşacaktım

Kadim bilgeliği ve kadim acıyı.”

Bay Machen’in korku hikayeleri arasında en ünlüsü belki de tekil ve korkunç bir deneyi ve sonuçlarını anlatan Büyük Tanrı Pan’dır (1894). Genç bir kadın, beyin hücrelerinin ameliyatı yoluyla, Doğanın büyük ve korkunç tanrısını görmeye zorlanır ve bunun so-nucunda geri zekalı olur ve bir yıldan kısa bir süre sonra ölür. Yıllar sonra Helen Vaug-han adında garip, uğursuz ve yabancı görünümlü bir çocuk Galler’in kırsal kesiminde bir ailenin yanına yerleştirilir ve açıklanamayan bir şekilde ormana dadanır. Küçük bir oğlan çocuğu, Helen’le birlikte gördüğü biri ya da bir şey yüzünden aklını kaçıırır ve genç bir kız da benzer şekilde korkunç bir sonla karşılaşır. Tüm bu gizem, antik parçalara yontulmuş Roma kırsal tanrılarıyla garip bir şekilde iç içe geçmiştir. Aradan yıllar geç-tikten sonra, garip bir egzotik güzelliğe sahip bir kadın sosyetede ortaya çıkar, kocasını dehşete ve ölüme sürükler, bir ressamın akla hayale gelmeyecek Cadıların Şabat Günü resimleri yapmasına neden olur, tanıdığı erkekler arasında bir intihar salgını yara-tır ve sonunda Londra’daki en aşağılık ahlaksızlık batakhanelerinin müdavimi olduğu anlaşılır, en duygusuz soysuzlar bile onun iğrençlikleri karşısında şok olur. Kariyerinin çeşitli aşamalarında kendisinden haberdar olanların notlarını zekice karşılaştırmaları sayesinde, bu kadının Helen Vaughan olduğu anlaşılır; bu kız, üzerinde beyin deneyi yapılan genç kadının ölümlü olmayan babasının çocuğudur. Korkunç Pan’in kızıdır ve en sonunda, cinsiyet değişimlerini ve yaşam ilkesinin en ilkel tezahürlerine inişi içeren korkunç biçim dönüşümlerinin ortasında öldürülür.

Ancak hikayenin cazibesi anlatımında. Hiç kimse, Bay Machen’in aşamalı ipuçlarını ve ifşaatlarını ortaya koyduğu kesin sırayı tam olarak takip etmeden, her paragrafın içerdi-ği kümülatif gerilimi ve nihai dehşeti tanımlamaya başlayamaz. Melodram inkar edile-mez bir şekilde mevcuttur ve tesadüfler analiz edildiğinde saçma görünen bir uzunluğa kadar esnetilmiştir; ancak bir bütün olarak hikayenin kötücül büyüünde bu önemsiz şeyler unutulur ve hassas okuyucu sadece takdir edici bir ürperti ve karakterlerden bi-rinin sözlerini tekrarlama eğilimi ile sona ulaşır: “Bu çok inanılmaz, çok korkunç; böyle şeyler bu sakın dünyada asla olamaz. . . . Eğer böyle bir şey mümkün olsaydı, dünyamız bir kâbusa dönerdi.”

Büyük Tanrı Pan’dan daha az ünlü ve daha az karmaşık bir olay örgüsüne sahip, ancak atmosfer ve genel sanatsal değer açısından kesinlikle daha iyi olan Beyaz İnsanlar adlı ilginç ve belli belirsiz rahatsız edici kroniktir, Ana bölümünün, bakıcısının onu zarar-lı cadı tarikatının yasak büyüü ve ruh yakıcı geleneklerinden bazılarıyla tanıştırdığı küçük bir kızın günlüğü ya da notları olduğu iddia edilen bu kitap, fısıltılı irfanı Batı Avrupa’daki köylüler arasında uzun çizgilerle aktarılan ve üyeleri bazen geceleri teker teker karanlık ormanlarda ve ıssız yerlerde Cadıların Şabat’ının iğrenç alemleri için bu-luşmaya giden bir tarikattır. Bay Machen’in ustaca bir seçicilik ve ölçülülük zaferi olan anlatısı, masum çocuksu gevezelikler içinde akıp giderken muazzam bir güç biriktiriyor; garip “periler”, “Döller”, “voolalar”, “Beyaz, Yeşil ve Kızıl Törenler”, “Aklo harfleri”, “Chian dili”, “Mao oyunları” ve benzerlerinden söz ediyor. Hemşirenin cadı büyükannesinden öğrendiği ayinler çocuğa üç yaşına geldiğinde öğretilir ve tehlikeli gizli ifşaatların sanat-sız anlatımları, acıma duygusuyla cömertçe karıştırılmış gizlenen bir dehşete sahiptir. Antropologların iyi bildiği şeytani tılsımlar çocuk saflığıyla anlatılır ve sonunda vahşi manzaraya ek bir tuhaflık, yabancılık ve grotesk bir duyarlılık hissi katan hayali bir büyü altında eski Galler tepelerine yapılan bir kış öğleden sonrası yolculuğu gelir. Bu yol-culuğun ayrıntıları olağanüstü bir canlılıkla verilir ve keskin bir eleştirmen için, güçlü iğrençlik ve kozmik sapkınlık imasında neredeyse sınırsız bir güçle fantastik yazının bir yapıtını oluşturur. Sonunda çocuk -o zamanlar on üç yaşındadır- karanlık ve ulaşı-lmaz bir ormanın ortasında gizemli ve öldürücü güzellikte bir şeye rastlar. Huşu içinde kaçır ama kalıcı olarak değişime uğrar ve ormanı tekrar tekrar ziyaret eder. Sonunda korku, önsözdeki bir anekdotun ustalıkla önceden haber verdiği şekilde onu ele geçirir, ancak zamanla kendini zehirler. Büyük Tanrı Pan’daki Helen Vaughan’ın annesi gibi, o korkunç tanrıyı görmüştür. Karanlık ormanda, bulduğu esrarengiz şeyin yanında ölü bulunur; ve o şey -hakkında korkunç orta çağ söylentilerinin dolaştığı, Roma işçiliğinin beyaz ışıklı heykeli- arayanlar tarafından korkuyla dövülerek toz haline getirilir.

Üç Sahtekâr'ın bölüm bölüm anlatılan romanında, bir bütün olarak değeri Stevenson'ın gösterişli üslubunun taklit edilmesiyle biraz gölgelenen bir eserde, Machen'in bir deh-şet dokuyucusu olarak becerisinin belki de en yüksek noktasını temsil eden bazı hikâ-yeler yer alır. Burada yazarın en sevdiği tuhaf kavramlardan birini en sanatsal haliyle buluyoruz; vahşi Galler tepelerinin höyükleri ve kayalıklarının altında, kalıntıları periler, elfler ve "küçük insanlar" gibi yaygın halk efsanelerimize yol açan ve şu anda bile bazı açıklanamayan ortadan kaybolmalardan ve normal bebeklerin yerine zaman zaman garip karanlık "şekil değiştirenlerin" geçmesinden sorumlu olan o bodur ilkel ırkın yeraltında yaşadığı fikrini. Bu tema en iyi şekilde Kara Mührün Romanı adlı bölümde işlenmektedir; burada bir profesör Galler'deki kireçtaşı kayalarına kazınmış bazı karak-terler ile Babil'deki tarih öncesi bir kara mühürde bulunanlar arasında tekil bir özdeşlik keşfederek, kendisini bilinmeyen ve korkunç şeylere götüren bir keşif yoluna çıkar.

Antik coğrafyacı Solinus'un tuhaf bir pasajı, Galler'in ıssız bölgelerinde bir dizi gizemli kayboluş, kırsal kesimdeki bir annenin en temel yetilerinin sarsıldığı bir korkudan sonra doğan tuhaf bir aptal çocuk; tüm bunlar profesöre korkunç bir bağlantı ve insan ırkının her dostu ve saygılısı için iğrenç bir durum önermektedir. Zaman zaman iğrenç bir tıslama sesiyle garip bir şekilde gevezelik eden ve tuhaf epilepsi nöbetlerine maruz kalan aptal çocuğu işe alır. Bir keresinde, profesörün çalışma odasında geceleyin böyle bir nöbet geçirdikten sonra, rahatsız edici kokular ve doğal olmayan varlıkların kanıtları bulunur; ve kısa bir süre sonra profesör hacimli bir belge bırakır ve kalbinde ateşli bir beklenti ve garip bir dehşetle garip tepelere gider. Bir daha geri dönmez, ama vahşi topraklarda fantastik bir taşın yanında saati, parası ve yüzüğü bulunur; Babil'in kara mührü ve Galler dağlarındaki kayanın üzerindekiyle aynı korkunç karakterleri taşıyan bir parşömene hayvan bağırsağından yapılmış bir giriş ile sarılmıştır.

Bu hacimli belge en korkunç manzaraları ortaya çıkarmaya yetecek kadar açıklayıcıdır. Profesör Gregg, Galler'deki kayıplar, kaya yazıtı, eski coğrafyacıların anlatıları ve kara mührün sunduğu yığınla kanıttan yola çıkarak, karanlık ilkel varlıklardan oluşan, çok eski bir geçmişe ve geniş bir yayılıma sahip korkunç bir ırkın hâlâ seyrek Galler tepelerinin altında yaşadığına karar vermiştir. Daha ileri araştırmalar kara mührün mesajını deşifre etmiş ve insanoglundan daha korkunç bir babanın oğlu olan aptal çocuğun korkunç anıların ve olasılıkların mirasçısı olduğunu kanıtlamıştır. Çalışma odasındaki o garip gecede profesör, siyah mührün yardımıyla 'tepelerin korkunç dönüşümünü' çağırdı ve melez aptalda şok edici soyunun dehşetini uyandırdı. "Vücudunun şiştiğini ve bir mesane gibi büyüdüğünü, yüzünün karardığını gördü. . ." Ve sonra çağrının yüce etkileri ortaya çıktı ve Profesör Gregg en karanlık haliyle kozmik paniğin keskin çılgınlığını tanıdı. Açtığı anormalliğin dipsiz körfezlerini biliyordu ve hazırlıklı ve teslim olmuş bir şekilde vahşi tepelere doğru ilerledi. Akla hayale gelmeyecek 'Küçük İnsanlar'la karşılaşacaktı - ve belgesi rasyonel bir gözlemle sona eriyor: "Eğer ne yazık ki yolculuğumdan geri dönemezsem, kaderimin korkunçluğunu burada resmetmeye gerek yok."

Üç Sahtekâr'da ayrıca, tiksindirici korkunun doruk noktasına yaklaşan Beyaz Toz Romanı da yer almaktadır. Genç bir hukuk öğrencisi olan Francis Leicester, inzivaya çekilmekten ve çok çalışmaktan yıpranmış bir halde, ilaçlarının durumu konusunda pek de dikkatli olmayan yaşlı bir eczacıya bir reçete yazdırır. Sonradan anlaşılır ki bu madde, zamanın ve değişen sıcaklığın kazara çok tuhaf ve korkunç bir şeye dönüştürdüğü alışılmadık bir tuzdur; kısaca, Cadıların Şabat'ının korkunç alemlerinde tüketimi şok edici dönüşümlere ve -eğer tedbirsizce kullanılırsa- unutulmaz sonuçlara yol açan Ortaçağ Vinum Sabbati'sinden daha azı değildir. Yeterince masum bir şekilde, genç düzenli olarak yemeklerden sonra bir bardak su içinde tozu emer; ve başlangıçta önemli ölçüde yarar görmüş gibi görünür. Ancak yavaş yavaş keyfi kaçmaya başlar; evden sık sık uzaklaşır ve itici bir psikolojik değişim geçirmiş gibi görünür. Bir gün sağ elinde tuhaf bir morluk belirir ve ardından inzivaya çekilir; sonunda kendini odasına kapatır ve ev halkından hiç kimseyi kabul etmez. Doktor görüşme için çağırır ve o evde daha fazla bir şey yapamayacağını söyleyerek dehşet içinde ayrılır. İki hafta sonra hastanın kız kardeşi dışarıda yürürken, hasta odasının penceresinde korkunç bir şey görür; ve hizmetçiler kilitli kapıya bırakılan yiyeceklere artık dokunulmadığını bildirir. Kapıya yapılan çağrılar sadece bir itiş kakış sesi ve kalın bir gürültülü sesle yalnız bırakılma talebi getirir. Sonunda korkunç bir olay, titreyen bir hizmetçi tarafından rapor edilir. Leicester'ın odasının altındaki odanın tavanı iğrenç siyah bir sıvıyla lekelenmiş ve alttaki yatağa yapışkan bir iğrençlik havuzu akmıştır. Artık eve dönmeye ikna olan Dr. Haberden, genç adamın kapısını kırar ve orada bulduğu yarı canlı, küfür dolu şeye demir bir çubukla tekrar tekrar vurur. "Karanlık ve kokuşmuş bir kütle, yozlaşma ve iğrenç çürümüşlükle kaynıyor, ne sıvı ne de katı, ama eriyor ve değişiyor". Ortasından göz gibi yanan noktalar parlamakta ve gönderilmeden önce bir kol olabilecek şeyi kaldırmaya çalışmaktadır. Kısa bir süre sonra, gördüklerinin hatırasına dayanamayan doktor, Amerika'da yeni bir hayata doğru yol alırken denizde ölür.

Bay Machen, Kızıl El ve Parlayan Piramit'te şeytani Küçük İnsanlar'a geri döner; ve bir savaş zamanı öyküsü olan Terör'de, insanın modern maneviyatı reddetmesinin, böylece üstünlüğünü sorgulamaya ve onu yok etmek için birleşmeye yönlendirilen dünyanın canavarları üzerindeki etkisini çok güçlü bir gizemle ele alır. Son derece incelikli olan ve salt korkudan gerçek mistisizme geçen Büyük Geri Dönüş, yine savaş döneminin bir ürünü olan bir Graal öyküsüdür. Okçular hikâyesi burada anlatılamayacak kadar iyi bilinmektedir; bu hikâye gerçek bir anlatı olarak kabul edildiğinde, 1914'te İngiltere'nin şanlı Eski İtibarsızlar'ının zor durumdaki saflarının yanında savaşan Crécy ve Agincourt'un eski İngiliz okçularının hayaletleri olan Mons Melekleri'nin yaygın efsanesine yol açmıştır.

Keskin korkunun uç noktalarını betimlemede Bay Machen'den daha az yoğun, ancak sürekli olarak bizimkine baskı yapan gerçek dışı bir dünya fikrine sonsuz derecede daha yakından bağlı olan, ilham verici ve üretken Algernon Blackwood, hacimli ve

düzensiz çalışmaları arasında bu çağın veya herhangi bir çağın en iyi hayalet edebiyatından bazılarını bulunabilir. Bay Blackwood'un dehasının niteliği konusunda hiçbir tartışma olamaz; çünkü hiç kimse onun sıradan şeylerdeki ve deneyimlerdeki gariplik tonlarını kaydetme becerisine, ciddiyetine ve dakik sadakatine ya da gerçeklikten doğaüstü yaşama veya vizyona giden eksiksiz duyumları ve algıları ayrıntı ayrıntı inşa ettiği doğaüstü kavrayışına yaklaşamamıştır bile. Sözcüklerin şiirsel büyücülüğü konusunda kayda değer bir hakimiyeti olmasa da, tuhaf atmosferin mutlak ve tartışmasız tek ustasıdır; ve basit bir mizahsız psikolojik betimleme parçasından neredeyse bir hikaye çıkarabilir. Diğerlerinin ötesinde, bazı hassas zihinlerin sonsuza dek hayal sınırında yaşadığını ve gerçek nesnelerden oluşan imgeler ile hayal gücünün oyunuyla uyarılanlar arasındaki ayrımın ne kadar az olduğunu tam olarak anlar.

Bay Blackwood'un daha az sayıdaki eseri, etik didaktizm, zaman zaman yavan kaprisler, iyi huylu doğaüstücülüğün düzlüğü ve modern "okültizmin" ticari jargonunun çok serbest kullanımı gibi çeşitli kusurlarla gölgelenmiştir. Daha ciddi çabalarının bir kusu ru, içsel sihir, renk ve canlılıktan yoksun, biraz kel ve gazetecilik üslubunun handikapı altında, kesin hisleri ve tekinsiz telkin nüanslarını görselleştirmek için aşırı ayrıntılı bir girişimden kaynaklanan dağınıklık ve uzun solukluluktur. Ancak tüm bunlara rağmen, Bay Blackwood'un başlıca ürünleri gerçekten klasik bir seviyeye ulaşır ve edebiyatta başka hiçbir şeyde olmadığı kadar garip ruhani alanların veya varlıkların içkinliğine dair huşu ve ikna duygusu uyandırır.

Bay Blackwood'un kurgu eserlerinin neredeyse sonsuz dizisi hem romanları hem de daha kısa öyküleri içerir; bu sonuncular bazen bağımsız bazen de seri halinde dizilmiştir. Bunların en başında, ıssız bir Tuna adasındaki isimsiz varlıkların bir çift aylak gezgin tarafından korkunç bir şekilde hissedildiği ve tanındığı Söğütler gelmelidir. Burada sanat ve anlatımdaki kısıtlama en yüksek gelişimine ulaşır ve tek bir zorlama pasaj ya da tek bir yanlış nota olmaksızın kalıcı bir dokunaklılık izlenimi yaratılır. Sanatsal açıdan daha az tamamlanmış olsa da şaşırtıcı derecede güçlü bir başka öykü de Wendigo'dur; burada Kuzey Ormanları'ndaki kerestecilerin akşamları fısıldadıkları büyük bir orman şeytanının korkunç kanıtlarıyla karşı karşıya kalırız. Bazı ayak izlerinin bazı inanılmaz şeyleri anlatma biçimi gerçekten de ustalıkta belirgin bir zaferdir. Bir Pansiyonda Yaşanan Bir Olay'da bir büyücü tarafından karanlık uzaydan çağrılan korkunç varlıkları görürüz ve Dinleyici bir cüzzamlının öldüğü eski bir evin etrafında dolaşan korkunç psişik kalıntıları anlatır. İnanılmaz Maceralar başlıklı ciltte, yazarın şimdiye kadar ürettiği en iyi hikayelerden bazıları yer alıyor; hayal gücünü gece tepelerindeki vahşi ayinlere, katı sahnelerin arkasında gizlenen gizli ve korkunç yönlere ve Mısır'ın kumlarının ve piramitlerinin altındaki hayal edilemez gizem mahzenlerine götürüyor; hepsi de daha kaba veya daha hafif bir tedavinin sadece eğlendireceği yerde ikna eden ciddi bir incelik ve incelikle. Bu anlatılardan bazıları neredeyse hiç hikâye değil, daha ziyade anlaşılması zor izlenimler ve yarı hatırlanan rüya kesitleri üzerine çalışmalar. Olay örgüsü her yerde önemsizdir ve atmosfer sınırsız bir şekilde hüküm sürer.

John Silence -Sıradışı Hekim, tek bir karakterin zaferle sonuçlanan yolculuğunun anlatıldığı, birbiriyle bağlantılı beş öyküden oluşan bir kitaptır. Sadece popüler ve geleneksel polisiye atmosferinin izlerini taşıyan - Dr. Sessizlik, olağanüstü güçlerini zor durumdaki değerli dostlarına yardım etmek için kullanan yardımsever dahilerden biridir - bu anlatılar yazarın en iyi çalışmalarından bazılarını içermekte ve aynı anda hem vurgulu hem de kalıcı bir yanılsama yaratmaktadır. Açılış öyküsü olan Bir Psişik İstila, bir zamanlar karanlık işlere sahne olan bir evde hassas bir yazarın başına gelenleri ve bir şeytan lejyonunun nasıl kovulduğunu anlatıyor. Kitaptaki belki de en iyi öykü olan Kadim Büyüler, bir zamanlar kutsal olmayan Şabat'ın tüm insanlar tarafından kedi şeklinde kutlandığı eski bir Fransız kasabasını neredeyse hipnotize edici bir canlılıkla anlatıyor. Ateşin Düşmanı adlı öyküde yeni dökülen kan korkunç bir elementi uyandırırken, Gizli Tapınma, Satanizmin hüküm sürdüğü ve uzun süre sonra şeytani bir auranın kaldığı bir Alman okulunu anlatır. Köpek Kampı bir kurt adam hikyesidir, ancak ahlakçılık ve profesyonel "okültizm" ile zayıflatılmıştır.

Korku masalları olarak kesin bir sınıflandırma için belki de çok incelikli, ancak muhtemelen mutlak anlamda daha sanatsal olan Jimbo veya Centaur gibi hassas fantezilerdir. Bay Blackwood bu romanlarda rüyanın özüne yakın ve keskin bir yaklaşım sergiler ve gerçek ile hayal arasındaki geleneksel engelleri muazzam bir şekilde yıkar.

Kristal gibi şarkı söyleyen düzyazının büyücülüğünde eşsiz ve yanardöner egzotik vizyonun muhteşem ve durgun dünyasını yaratmada yüce olan Edward John Moreton Drax Plunkett, On Sekizinci Baron Dunsany, masalları ve kısa oyunları edebiyatımızda neredeyse eşsiz bir unsur oluşturur. Yeni bir mitolojinin mucidi ve şaşırtıcı bir folklorun dokuyucusu olan Lord Dunsany, kendini fantastik güzellikteki tuhaf bir dünyaya adanmış ve gündelik gerçekliğin kabalığına ve çirkinliğine karşı ebedi bir savaş vermeye söz vermiştir. Onun bakış açısı, herhangi bir dönemin edebiyatında sahip olunan en

gerçek kozmik bakış açısidır. Dramatik değerlere ve münferit kelimelerin ve ayrıntıların önemine Poe kadar duyarlı olan ve Kral James İncili'nin nesrine dayanan basit bir lirik üslupla retorik açıdan çok daha donanımlı olan bu yazar, Avrupa kültürü çemberindeki neredeyse tüm mit ve efsanelerden muazzam bir etkinlikle yararlanır; Doğulu renkle- rin, Helenik biçimlerin, Cermenik ağırbaşlılığın ve Kelt hüznünün öylesine mükemmel bir şekilde harmanlandığı bileşik ya da eklektik bir fantezi döngüsü üretiyor ki, her biri mükemmel bir uyum ve homojenlikten ödün vermeden diğerlerini destekliyor ve tamamlıyor. Çoğu durumda Dunsany'nin toprakları masalsıdır - “Doğu'nun ötesinde” ya da “dünyanın ucunda”. “Argimēnēs”, “Bethmoora”, “Poltarnees”, “Camorak”, “Illuriel” veya “Sardathrion” gibi örneklerde görülebileceği gibi, kökleri klasik, Doğu ve diğer kaynak- lardan alınan orijinal kişi ve yer isimleri sistemi, çok yönlü yaratıcılık ve şiirsel ayrımcı- lığın bir harikasıdır.

Dunsany'nin eserlerinin ana teması dehşetten ziyade güzelliktir. Yeşim taşının ve bakır kubbelerin canlı yeşilini ve imkânsız rüya-şehirlerin fildişi minarelerinde gün batımının narin kızarıklığını sever. Mizah ve ironi de nazik bir alaycılık katmak ve aksi takdirde naif bir yoğunluğa sahip olabilecek şeyleri değiştirmek için sıklıkla mevcuttur. Bununla birlikte, muzaffer bir gerçekdışılık ustasında kaçınılmaz olduğu üzere, zaman zaman otantik geleneğe uygun kozmik korku dokunuşları da vardır. Dunsany, tıpkı bir peri masalında ima edildiği gibi, canavarca şeyleri ve inanılmaz kıyametleri sinsice ve ustalıkla ima etmeyi sever. Mucizeler Kitabı'nda her zaman evinde durmayan devasa örümcek-idol Hlo-hlo'yu; Sfenks'in ormanda korktuğu şeyi; belli bir ışığın yandığını gördükten ve onu kimin yaktığını bildikten sonra dünyanın kenarından atlayan hırsız Slith'i okuruz; Şeytani bir kulede yaşayan ve bir hazineyi koruyan yamyam Gibbelinler; ormanda yaşayan ve kendilerinden çalmanın iyi olmadığı Gnoller; Asla Şehri ve Yeraltı Çukurlarında izleyen gözler; ve karanlığın benzer şeyleri. Bir Hayalperestin Hikâyeleri, tüm insanları çöldeki Bethmoora'dan gönderen gizemi; Perdóndaris'in tek bir fildişi parçasından oyulmuş devasa kapısını; ve kaptanı mürettebatı lanetleyen ve kötü, ka- ranlık pencereleri olan alçak sazdan kulübeleri olan denizden yeni çıkmış kötü görü- nümlü adalara uğrayan zavallı yaşlı Bill'in yolculuğunu anlatır.

Dunsany'nin kısa oyunlarının çoğu hayalet korkusuyla doludur. Dağın Tanrıları'nda yedi dilenci uzak bir tepedeki yedi yeşil putu taklit eder ve gerçek putların yerlerinde olma- dıklarını duyana kadar tapınanlarla dolu bir şehirde rahat ve onurlu bir hayat sürerler. Alacakaranlıkta çok çirkin bir manzara onlara bildirilir - “akşamları kaya yürümemeli- dir” - ve sonunda, bir dansçı grubunun gelişini beklerken, yaklaşan ayak seslerinin iyi bir dansçınınkinden daha ağır olduğunu fark ederler. Sonra olaylar gelişir ve sonunda küstah küfürbazlar, kutsallıklarına hakaret ettikleri yürüyen heykeller tarafından yeşil yeşim heykellere dönüştürülürler. Ancak salt olay örgüsü, bu olağanüstü etkili oyunun en az meziyetidir. Olaylar ve gelişmeler büyük bir ustanın elinden çıkmıştır, öyle ki oyunun bütünü yalnızca tiyatroya değil, genel olarak edebiyata da çağımızın en önemli katkılarından birini oluşturur. Handa Bir Gece, korkunç bir Hindu tanrısı olan Klesh'in zümrüt gözünü çalan dört hırsız anlatır. Odalarına çekilirler ve peşlerindeki üç rahip intikamcıyı öldürmeyi başarırlar, ancak gece Klesh el yordamıyla gözünü aramaya gelir; ve onu elde edip ayrıldıktan sonra, yağmacıların her birini isimsiz bir ceza için karanlığa çağırır. Tanrıların Kahkahası'nda ormanın kıyısında lanetli bir şehir ve sadece ölmek üzere olanların duyduğu hayalet bir flütçü vardır (Hawthorne'un Yedi Köşeli Ev'inde- ki Alice'in hayalet klavseni gibi); Kraliçenin Düşmanları ise Herodot'un intikamcı bir prensesin düşmanlarını yeraltında bir ziyafete davet ettiği ve onları boğmak için Nil'e bıraktığı anekdotu anlatır.

Ancak hiçbir betimleme Lord Dunsany'nin yaygın cazibesinin bir kısmını bile aktara- maz. Onun prizmatik şehirleri ve duyulmamış ayinleri, sadece ustalığın yaratabileceği bir kesinlik ile dokunur ve gizli gizemlerine gerçek bir katılım hissi ile heyecanlanırsız. Gerçekten hayal gücü kuvvetli olanlar için o bir tılsım ve zengin hayal ve bölük pörçük hafıza depolarının kilidini açan bir anahtardır; böylece onu sadece bir şair olarak değil, her okuyucuyu aynı zamanda bir şair yapan biri olarak düşünebiliriz.

Dehanın Lord Dunsany'nin karşı kutbunda yer alan ve yavan günlük yaşamın ortasın- dan nazik adımlarla dehşeti çağırma konusunda neredeyse şeytani bir güce sahip olan, Eton Koleji'nin müdürü, önemli bir antikacı ve ortaçağ el yazmaları ve katedral tarihi konusunda tanınmış bir otorite olan bilim adamı Montague Rhodes James'tir. Uzun zamandır Noel'de hayalet hikayeleri anlatmayı seven Dr. James, yavaş yavaş birinci de- receden bir edebi tuhaf kurgu yazarı haline geldi; ve kalıcı bir öğrenci çizgisi için model olarak hizmet etmesi muhtemel kendine özgü bir stil ve yöntem geliştirdi.

Dr. James'in sanatı hiçbir şekilde gelişigüzel değildir ve koleksiyonlarından birinin ön- sözünde ürkütücü kompozisyon için çok sağlam üç kural formüle etmiştir. Ona göre bir hayalet hikayesi, okuyucunun deneyim alanına yakından yaklaşmak için modern dö- nemde tanıdık bir ortama sahip olmalıdır. Dahası, hayalet fenomenleri yararlı olmaktan

ziyade kötü niyetli olmalıdır; çünkü korku öncelikle uyarılması gereken duygudur. Ve son olarak, “okültizm” veya sözde bilimin teknik dilinden dikkatle kaçınılmalıdır; sıradan gerçekçiliğin cazibesi inandırıcı olmayan bilgiçlikle boğulmamalıdır.

Dr. James, vaaz ettiği şeyi uygulayarak, konularına hafif ve genellikle sohbet tarzında yaklaşıyor. Günlük olayların yanılsamasını yaratarak, anormal fenomenlerini dikkatli ve kademeli olarak tanıtır; her fırsatta sade ve yavan ayrıntı dokunuşlarıyla rahatlatılır ve bazen bir iki antik bilgiyle renklendirilir. Mevcut tuhaflık ve birikmiş gelenek arasında- ki yakın ilişkinin bilincinde olarak, genellikle olayları için uzak tarihsel öncüller sağlar; böylece geçmiş hakkındaki kapsamlı bilgisini ve arkaik diksiyon ve renklendirme ko- nusundaki hazır ve ikna edici hakimiyetini çok uygun bir şekilde kullanabilir. Bir James öyküsü için favori sahne, yazarın bu alandaki bir uzmanın tüm tanıdık ayrıntılarıyla betimleyebildiği yüzyıllık bir katedraldir.

Dr. James'in anlatılarında sık sık kurnazca mizahi sahneler ve gerçekçi tür portreleri ve karakterizasyon parçaları bulunur ve onun yetenekli ellerinde, aynı niteliklerin daha düşük bir zanaatkârda yapma eğiliminde olacağı gibi, genel etkiyi bozmak yerine ar- tırmaya hizmet eder. Yeni bir hayalet tipi icat ederken, geleneksel Gotik geleneğinden önemli ölçüde ayrılmıştır; çünkü eski stok hayaletler solgun ve görkemliyen ve esas olarak görme duyusuyla algılanırken, ortalama James hayaleti zayıf, cüce ve kılıdır - hayvan ve insan arasında halsiz, cehennem gibi bir gece mahluku ve genellikle görül- meden önce dokunulur. Bazen hayalet daha da eksantrik bir yapıya sahiptir; örümcek gözlü bir fanila rulosu ya da yatağın içinde kendini şekillendiren ve buruşuk keten bir yüz gösteren görünmez bir varlık. Dr. James'in insan sinirleri ve duyguları hakkında zeki ve bilimsel bir bilgiye sahip olduğu açıktır; ve okuyucularıyla en iyi sonuçları elde etmek için ifadeleri, imgeleri ve ince önerileri nasıl paylaşacağını bilir. Atmosferden ziyade olay ve düzenlemede bir sanatçıdır ve duygulara doğrudan değil daha çok akıl yoluyla ulaşır. Elbette bu yöntemin, zaman zaman keskin doruk noktalarının yokluğuyla birlikte, avantajları kadar dezavantajları da vardır; ve pek çok kişi Machen gibi yazarla- rın kelimeler ve sahnelerle oluşturmaya özen gösterdiği kapsamlı atmosferik gerilimi kaçıracaktır. Ancak öykülerin yalnızca birkaçı uysallıkla suçlanmaya açıktır. Genel olarak anormal olayların ustaca bir sırayla özlü bir şekilde ortaya konması, kümülatif dehşetin istenen etkisini yaratmak için yeterlidir.

Dr. James'in kısa öyküleri, sırasıyla Bir Antikacının Hayalet Öyküleri, Bir Antikacının Daha Fazla Hayalet Öyküsü, İnce Bir Hayalet ve Diğerleri ve Meraklılara Bir Uyarı başlıklı dört küçük koleksiyonda yer almaktadır. Ayrıca Beş Kavanoz adlı, hayali çağrışımları olan hoş bir gençlik fantezisi de vardır. Bu zengin malzeme arasında favori ya da özel- likle tipik bir masal seçmek zordur, ancak her okuyucunun mizacının belirleyebileceği tercihleri olacağına şüphe yoktur.

Kont Magnus kesinlikle en iyilerinden biri, gerçek bir gerilim ve ima Golconda'sı oluş- turuyor. Bay Wraxall on dokuzuncu yüzyılın ortalarında yaşamış bir İngiliz gezgindir ve bir kitap için malzeme toplamak üzere İsveç'te bulunmaktadır. Råbäck köyü yakınların- daki eski De la Gardie ailesiyle ilgilenmeye başlar ve ailenin kayıtlarını inceler; hakkında garip ve korkunç şeyler fısıldanan Kont Magnus adındaki mevcut malikâneyi inşa eden kişi özellikle ilgisini çeker. On yedinci yüzyılın başlarında yükselen Kont, sert bir toprak ağasıydı ve kaçak avcılara ve suç işleyen kiracılara karşı sertliğiyle ünlüydü. Acımasız cezaları dillere destandı ve ölümünden bir asır sonra bir gece onun korularında avla- nan iki köylünün durumunda olduğu gibi, kilisenin yakınında inşa ettirdiği büyük anıt mezara defnedilmesinden bile kurtulan karanlık söylentiler vardı. Ormandan korkunç çığlıklar geliyordu ve Kont Magnus'un mezarının yakınında doğal olmayan bir kahkaha ve büyük bir kapının çınlaması duyuluyordu. Ertesi sabah rahip iki adamı buldu; biri manyaktı, diğeri ise yüzünün eti kemiklerinden ayrılmış bir halde ölmüştü.

Bay Wraxall tüm bu hikâyeleri dinler ve Kont'un bir zamanlar yaptığı Kara Hac yolcu- luğuna dair daha ihtiyatlı referanslara rastlar; bu yolculuk, Kutsal Kitap'ta Rabbimiz tarafından kınanan ve eski rahiplerin Deccal'in doğacağını söylediği şehirlerden biri olan Filistin'deki Chorazin'e yapılan bir hac yolculuğudur. Hiç kimse bu Kara Hac'in ne olduğunu ya da Kont'un yanında getirdiği garip varlık ya da şeyin ne olduğunu söyle- meye cesaret edemez. Bu arada Bay Wraxall, Kont Magnus'un mozolesini keşfetme konusunda giderek daha da istekli hale gelir ve sonunda bir din adamının eşliğinde bunu yapmak için izin alır. Birkaç anıt ve biri Kont'a ait olmak üzere üç bakır lahit bu- lur. Bu sonuncusunun kenarında, bir kovalamacanın tekil ve iğrenç bir tasviri de dahil olmak üzere birkaç şerit halinde oyulmuş sahneler vardır - çılgın bir adamın, komşu bir tepedeki uzun boylu, pelerinli bir adam tarafından yönlendirilen, şeytan balığı do- kunaçlı, çömelmiş, boğuk bir figür tarafından ormanda kovalanması. Lahitte üç büyük çelik asma kilit vardır; bunlardan biri yerde açık durmaktadır ve yolcuya bir gün önce mozolenin önünden geçerken duyduğu ve Kont Magnus'u görebilmeyi dilediği metalik şangırtıyı hatırlatır.

Hayranlığı daha da artan ve anahtarı erişilebilir olan Bay Wraxall, mozoleyi ikinci kez ve tek başına ziyaret eder ve bir asma kilidin daha açılmış olduğunu görür. Ertesi gün, Råbäck’taki son gününde, uzun süredir ölü olan Kont’a veda etmek için yine tek başına gider. Bir kez daha tuhaf bir şekilde, gömülü soyluyla buluşmak için tuhaf bir dilekte bulunmaya itilmişken, şimdi asma kilitlerden sadece birinin büyük lahit üzerinde kaldığını görerek endişelenir. O bakarken bile, son kilit gürültüyle yere düşer ve menteşelerin gıcırdaması gibi bir ses gelir. Sonra korkunç kapak yavaşça yükselir ve Bay Wraxall panik içinde, mozolenin kapısını tekrar kapatmadan kaçır.

Yolcu, İngiltere’ye dönüşü sırasında, ilk etapta kullandığı kanal teknesindeki yol arkadaşları hakkında tuhaf bir tedirginlik hisseder. Gizlenmiş figürler onu tedirgin eder, izlendiği ve takip edildiği hissine kapılır. Saydığı yirmi sekiz kişiden sadece yirmi altısı yemekte görünür; eksik olan iki kişi ise her zaman uzun boylu, pelerinli bir adam ve daha kısa boylu, boğuk bir figürdür. Su yolculuğunu Harwich’te tamamlayan Bay Wraxall, kapalı bir arabayla kaçmaya başlar, ancak bir kavşakta iki pelerinli figür görür. Sonunda bir köyde küçük bir eve yerleşir ve zamanını çılginca notlar alarak geçirir. İkinci sabah ölü bulunur ve soruşturma sırasında yedi jüri üyesi cesedi görünce bayılır. Kaldığı evde bir daha hiç kimse yaşamaz ve yarım yüzyıl sonra evin yıkılmasıyla el yazması unutulmuş bir dolapta bulunur.

Başrahip Thomas’ın Hazinesi’nde İngiliz bir antikacı, Rönesans dönemine ait boyalı pencerelerdeki bir şifreyi çözer ve böylece bir Alman manastırının avlusundaki kuyunun yarısına kadar inen bir nişte yüzyıllık bir altın hazinesini keşfeder. Ancak kurnaz emanetçi hazinenin üzerine bir bekçi koymuştur ve kara kuyudaki bir şey kollarını arayıcının boynuna öyle bir dolamaktadır ki, arayıştan vazgeçilir ve bir din adamı gönderilir. Bundan sonraki her gece, keşifçi otel odasının kapısının dışında sinsî bir varlık hisseder ve korkunç bir küf kokusu algılar, sonunda din adamı, yaşlı Başrahip Thomas’ın altınlarının intikamını almak için karanlıkta bir şeyin geldiği kuyudaki hazine tonozunun ağzındaki taşı gün ışığında değiştirir. İşini tamamladığında rahip, antik kuyu başındaki kurbağaya benzeyen ilginç bir oymayı gözlemler; oymanın üzerinde Latince “Depositum custodi- sana emanet edileni koru” yazmaktadır.

James’in diğer önemli hikâyeleri arasında, yaşlı bir Dekanın hırslı halefi tarafından gizlice ve kurnazca öldürülmesinin intikamını almak için grotesk bir oymanın merakla canlandığı Barchester Katedrali’nin Tezgâhları yer almaktadır; Ah, Islık Çal da Sana Geleyim Delikanlı, ortaçağdan kalma bir kilise harabesinde bulunan tuhaf bir metal düdüğün yarattığı dehşeti anlatır; ve Katedral Tarihinden Bir Kesit, bir minberin sökülmesi, gizlenen şeytanın panik ve salgın hastalık yaydığı arkaik bir mezar ortaya çıkarır. Dr. James, tüm hafif dokunuşuna rağmen, korku ve iğrençliği en şok edici biçimleriyle çağırıştırıyor; ve kesinlikle karanlık eyaletinde gerçekten yaratıcı birkaç ustadan biri olarak kalacak.

Geleceğe dair spekülasyonlardan hoşlananlar için doğaüstü korku hikayeleri ilginç bir alan sunuyor. Gittikçe artan bir gerçekçilik, alaycı bir küstahlık ve sofistike bir hayal kırıklığı dalgasıyla mücadele eden bu alan, hem “okültistlerin” ve kökten dincilerin materyalist keşiflere karşı yorgun tepkileri hem de modern bilimin atom içi kimyası, ilerleyen astrofiziği, görelilik doktrinleri ve biyoloji ile insan düşüncesine yönelik araştırmalarıyla bize sunduğu genişlemiş ufuklar ve yıkılmış engellerin merak ve hayal gücünü uyarmasıyla gelişen paralel bir mistisizm dalgası tarafından teşvik edilmektedir. Şu anda destekleyici güçlerin bir avantajı var gibi görünüyor; çünkü otuz yıl önce Arthur Machen’in en iyi eserlerinin akıllı ve ukala doksanların taşlı zeminine düştüğü zamana kıyasla tuhaf yazılara karşı kuşkusuz daha fazla samimiyet gösteriliyor. Kendi zamanında neredeyse hiç tanınmayan Ambrose Bierce artık genel bir tanınırlığa ulaşmıştır.

Bununla birlikte, her iki yönde de şaşırtıcı mutasyonlar beklenmemelidir. Her halükarda eğilimlerin yaklaşık bir dengesi var olmaya devam edecektir; ve tekniğin daha da inceltilmesini haklı olarak beklesek de, tayfsal olanın edebiyattaki genel konumunun değişeceğini düşünmek için bir nedenimiz yok. Bu, insan ifadesinin dar ama temel bir dalıdır ve her zaman olduğu gibi esas olarak keskin özel duyarlılıklara sahip sınırlı bir kitleye hitap edecektir. Yarının evrensel başyapıtı olarak hazalet ya da dehşetten ne yaratılırsa yaratılsın, kabulünü sempatik bir temadan ziyade üstün bir işçiliğe borçlu olacaktır. Yine de karanlık temanın olumlu bir engel olduğunu kim ilan edebilir? Güzelliğiyle göz kamaştıran Ptolemaioslar’ın kadehi oniks taşından yapılmıştı.

SON

